

Математика мугалимдеринин квалификациясын жогорулатуу курстарынын “*Окутуунун сапатын жакшыртуу*» темасы боюнча семинар-тренингинин таркатма материалдары.

Тиркеме 0.2

«Сапаттуу билим» долбоору тууралуу маалымат

I. Киришүү

USAIDдин беш жылдык мөөнөт менен (2007–2012-жылдарда) иштөөчү «Сапаттуу билим» (Quality Learning Project (QLP)) долбоору Орто Азиянын Кыргызстан, Тажикстан жана Түркмөнстан республикаларындагы башталгыч жана орто билим берүүнүн сапатын жогорулатууга багытталган. Бул Борбор Азия өлкөлөрүнүн билим берүү тармагында USAID каржылаган экинчи долбоор USAIDдин мурунку долбоорлорунун тажрыйбасына жана жетишкендиктерине негизделет. Долбоордун милдеттеринин бири Кыргызстандын, Тажикстандын жана Түркмөнстандын өкмөттөрүнө билим берүүнүн сапатын жогорулатуу боюнча стратегиялык милдеттерин жүзөгө ашыруу жагынан көмөктөшүү болуп саналат. Creative Associates International, Inc. (Криэйтив Ассошиэйтс Интернейшнл, Инк.) бул долбоорду USAIDдин негизги өнөктөшү катары ишке ашырат.

USAIDдин Кыргыз Республикасындагы долбоору «Сапаттуу билим» деп аталат.

USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоору 4 компоненттен турат:

1. Педагогикалык кадрларды даярдоо жана кесиптик чеберчилигин жогорулатуу ишинин сапатын жакшыртуу;
2. Окуучулардын жетишүүсүн баалоо сапатын жакшыртуу;
3. Куррикулумду (окуу пландарын, программаларын жана стандарттарын) өркүндөтүү ишине мугалимдерди катыштыруу;
4. Мектептерди каржылоо тутумунун натыйжалуулугун жогорулатуу.

Кыргыз Республикасында бул долбоорго Кыргыз билим берүү академиясы (КББА), педагогикалык кадрлардын кесиптик чеберчилигин жогорулатуучу институттар, ошондой эле максаттык ЖОЖдордун педагог адистерди даярдоочу факультеттери катышат. USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоорунун стратегиясы ал көздөгөн максаттарды жүзөгө ашырууга Билим берүү жана илим министрлиги (ББИМ), Каржы министрлиги, Кыргыз билим берүү академиясы, башка педагогикалык мекемелер жана кесиптик чеберчиликти жогорулатуу институттары, райондук билим берүү бөлүмдөрү, райондук каржы башкармалыктары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары активдүү катышып, узак мөөнөттүү, туруктуу натыйжаларга жетишүүгө көмөктөшүүсү керек деген бекем ишенимге негизденет.

Мектеп жетекчилери жана мугалимдери да өлкөдөгү билим берүүнүн сапатын жогорулатуунун башкы күчү катары долбоордо өзгөчө орунду ээлейт.

Долбоордун алкагында мугалимдердин педагогикалык чеберчилигин арттыруу боюнча ар түрдүү тренинг модулдарын түзүү, жождор менен КЧЖИ окутуучулары үчүн инсанга багытталуучу методика боюнча колдонмолорду, ошондой эле мугалимге жардам иретинде кошумча материалдарды иштеп чыгуу пландаштырылууда. КББАнын адистери менен биргеликте мектеп жетекчилери үчүн иштеп жаткан кесиптик чеберчиликти жогорулатуу курсунун мазмуну жаңыртылат. Бул курста окутуунун сапатына көз салуу, мектептин иштөөсүн жана андагы өзгөрүүлөрдү башкарууга, кадр саясаты жана каржылык менеджмент негиздерине байланышкан маселелер ырааттуу түрдө каралат. Ошол эле учурда долбоор райондук, шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн адистеринин дареметин өстүрүү багытында да

иш алып барат. Долбоор акыр аягында бүтүндөй билим берүүнүн сапатын жогорулатуу үчүн мектептеги билим берүүгө багытталган каржылоонун натыйжалуулугун арттыруу жаатында да иш жүргүзүмөкчү.

Ошентип, USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоору максаттык аудиторияга (угуучулар тобуна): максаттык жождор менен КЧЖИнын окутуучуларына, райондук, шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн адистеринине, мугалимдерге, мектеп жетекчилерине, бухгалтерлерине сапаттуу окуу материалдары жана тренингдер түрүндө квалификациялуу көмөк көрсөтөт. Бул билим берүү сапатын жогорулатуу жагынан аларга зор мүмкүнчүлүк берет.

II. Долбоорду жүзөгө ашыруу стратегиясы

Долбоорду жүзөгө ашыруу үчүн ар бир компонент боюнча Техникалык эксперттер-иштеп чыгуучулар (ТЭИ) жана Техникалык эксперттер-талдоочулар (ТЭТ) топтору түзүлөт. Бул топторго Билим берүү жана илим министрлигинин, Каржы министрлигинин, Кыргыз билим берүү академиясынын, университеттердин, кесиптик чеберчиликти жогорулатуу институттарынын өкүлдөрү, билим берүү чөйрөсүндөгү башка эксперттер, ошондой эле мектеп мугалимдери жана жетекчилери кирип, долбоорду жүзөгө ашырууда башкы ролду ойнойт.

Техникалык эксперттер-иштеп чыгуучулар топтору жергиликтүү жана эл аралык кеңешчилер менен биргеликте максаттык предметтер (кыргыз тили жана адабияты, математика жана башталгыч класстар) боюнча колдонуудагы окуу пландарын талдоо жана андан кийинки жаңыртуу жагынан кеңири багыттагы ишти жүргүзөт. Өз кезегинде Техникалык эксперттер-талдоочулар ТЭИ иштеп чыккан материалдарды экспертизалайт; инновациялык өзгөртүүлөр билим берүү тутумуна киргизилиши үчүн алар боюнча чечим чыгарат, маселелерди мазмунуна карай жөнгө салуу ыкмаларын баалайт, ошондой эле долбоорду жүзөгө ашыруу боюнча сунуштарды иштеп чыгат.

USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоорун жүзөгө ашыруу үчүн Тренерлердин кыдырып иштөөчү топтору (ТКТ) түзүлдү. Бул топко Кыргыз билим берүү академиясынын өкүлдөрү, кесиптик чеберчиликти жогорулатуу институттарынын жана мугалимдерди даярдоочу жождордун окутуучулары, райондук жана шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн усулчулары, усулдук бирикмелердин жетекчилери, көзкарандысыз эксперттер жана тренерлер кирди. ТКТ окутуунун инновациялык усулдары боюнча, окуучулардын жетишүүсүн баалоодогу заманбап ыкмаларды ишке киргизүү боюнча долбоордун максаттык ЖОЖдорунун окутуучулары жана жетекчилери үчүн ТЭИ иштеп чыккан тренингдерди өткөрөт.

III. «Сапаттуу билим» долбоорунун компоненттеринин кыскача сыпаттамасы

1-компонент: Педагогикалык кадрларды даярдоо жана кесиптик чеберчилигин жогорулатуу сапатын жакшыртуу. 1-компонентте 3 кичи компонент камтылган:

1.1 Мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатуу ишинин сапатын жакшыртуу

Бул кичи компонент мугалимдердин окуп үйрөнүү максаттарын аныктоо, сабак берүүнүн жаңы усулдары, инсанга багытталган окутуунун жаңы усулдары, ошондой эле окуучулардын жетишүүсүн баалоонун жаңы усулдары боюнча мугалимдердин кесиптик чеберчилигин жогорулатуу аркылуу башталгыч жана орто мектеп окуучулары үчүн сапаттуу окутуунун жеткиликтүүлүгүн камсыздайт. Мектеп директорлору жана окуу бөлүм башчылары, мектептеги усулдук бирикмелердин жетекчилери, мугалимдер жана райондук, шаардык билим берүү бөлүмдөрүнүн усулчулары педагогикалык лидерлик, насаатчылык жана билим берүүнүн сапатын мониторингдөө боюнча өздүрүнүн кесиптик чеберчилигин жогорулатышат.

Бул максаттарга жетишүү үчүн долбоор:

- Максаттык кафедралардагы (кыргыз тили жана адабияты, математика, башталгыч класстар, билим берүүдөгү менеджмент) кесиптик чеберчиликти жогорулатуу курстарынын мазмунун жаңыртат;
- Кесиптик чеберчиликти жогорулатуу тутумун андан ары өркүндөтүү үчүн анын ички түзүмүн талдайт;
- КЧЖ курстарындагы окутуучуларды тренердик өнөргө үйрөтүү жана аларга усулдук жардам көрсөтүү аркылуу алардын дараметин арттырат;
- КЧЖКнын тутумун өркүндөтүү максатында бул тутумду жөнгө салуучу ченемдик-укуктук актылар менен таанышып чыгат.

Долбоор ошондой эле мамлекеттик билим берүү институттарында инсанга багытталган окутуп-үйрөтүүнү институционалдаштыруу стратегиясын жана планын түзүп чыгат.

1.2 Мугалимдерди даярдоо сапатын жакшыртуу

Бул компоненттин алкагында Долбоор мугалимдерди даярдоо программаларын өркүндөтүү жаатында максаттык 3 багыт: «Кыргыз тили жана адабияты мугалими», «Математика мугалими», «Башталгыч класстар мугалими» - багыттары боюнча өлкөнүн максаттык университеттеринде иш жүргүзөт. Кайра каралган программаларда инсанга багытталган окутуп-үйрөтүү принциптери, классты башкаруунун практикалык көндүмдөрү, окуучулардын жетишкендиктерин формативдик жана суммативдик баалоо усулдары, сабакты пландоо көндүмдөрү жана сабактын максаттарын аныктоо камтылат.

Долбоордун эксперттери ошондой эле университеттердин/окуу жайлардын окутуучулары үчүн тренингдерди өткөрүү, сунушталган өзгөртүүлөр боюнча колдонмолорду иштеп чыгуу аркылуу университеттердеги педагогикалык практиканы жүргүзүү процессин жакшыртуу боюнча иш жүргүзөт.

Мугалимдерди даярдоо программаларын өркүндөтүүдөгү олуттуу маселелердин бири – бул мектеп менен университет ортосундагы байланышты чыңдоо зарылдыгы. Долбоор бул багытта да иш жүргүзөт. Азыркы учурда ушул жааттагы кызматташтыктын педагогикалык практиканы биргелешип пландоо жана өткөрүү, мектеп мугалимдери тарабынан университеттердин педагогикалык факультеттеринде кыска мөөнөттүү, практикалык курстардын өткөрүлүшү сыяктуу негизги чөйрөлөрү аныкталган.

Долбоор педагогикалык кадрларды мектепке тартуу жана анда кармап калууга байланышкан маселелерди чечүү үчүн саясий сүйлөшүүлөрдү да жүргүзөт. Бул багытта долбоор педагогикалык жаш кадрлардын жетишпөөчүлүгүнө жана токтобой жатышына байланышкан маселени жыл сайын изилдеп, аны чечүү чараларынын стратегиясын иштеп чыгууну жана андан ары бул маселени чечүүгө бардык тиешелүү жактарды катыштырууну пландоодо.

1.3. Насаатчылык, мониторинг жүргүзүү жана педагогикалык лидерлик маселелери боюнча билим берүү тармагындагы жетекчилерди окутуу

Долбоор Билим берүү жана илим министрлигине, райондук, шаардык билим берүү бөлүмдөрүнө көмөк көрсөтөт, бирок мугалимдердин кесиптик өсүшүн натыйжалуу, үзгүлтүксүз жана тутумдуу түрдө колдоо максатында негизги жардам мектептердеги жана райондордогу усулдук бирикмелерге берилет.

Долбоор директорлорду, окуу бөлүм башчыларын, усулдук бирикмелердин жетекчилерин жана билим берүүнү башкаруучу адистерди лидерлик, насаатчылык жана билим берүү сапатын мониторинг жүргүзүү маселелери боюнча окутууну жүргүзөт.

2-компонент: Окуучулардын жетишүүсүн баалоо сапатын жакшыртуу

Долбоордун бул компонент алкагындагы ишмердиги педагогдорго жаңыча баалоо ыкмаларын (мунун ичинен формативдик жана суммативдик баалоону) колдонуу жагынан көмөк көрсөтөт. Мында мурунку программалардын жүрүшүндө түзүлгөн жер-жерлердеги мүмкүнчүлүктөр жана ресурстар ушул компоненттин андан ары өнүктүрүлүшү үчүн колдонулат.

Долбоор мугалимдер үчүн окуучулар менен кайтарым байланышты түзүп, окуучулардын үзгүлтүксүз окуп үйрөнүүсүнө түрткү бере турган формативдик баалоо боюнча окутуп-үйрөтүүчү материалдарды сунуштайт. Формативдик баалоонун азыркы усулдары мугалимдерди даярдоо жана кесиптик чеберчилигин жогорулатуу курстарынын бөлүгү катары жайылтылат.

Долбоор тандалып алынган предметтер жана класстар үчүн формативдик баалоонун алгылыктуу стандарттарын аныктоо максатында башталгыч жана орто класстардын мугалимдери менен иш жүргүзөт. Бул стандарттар окуучулардын тийиштүү предмет боюнча билимдерин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүү жөндөмүнө, аларды ар түрдүү кырдаалдарда колдоно билүү жөндөмүнө негизделет. Жаңыча баалоодо буга чейинкидей фактыларды жаттап алууга эмес, жогорку деңгээлде ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө басым жасалат.

Долбоор ББИМ менен биргеликте олимпиадаларды өткөрүү тутумун жакшыртууга таасир этүүгө умтулат.

3-компонент. Мугалимдерди куррикулумду (окуу пландарын, программаларын, стандарттарын) өркүндөтүү ишине тартуу

Бул компоненттин алкагында иштөө мугалимдерге куррикулумду өркүндөтүүгө жигердүү катышуу мүмкүнчүлүгүн берет. Куррикулумдагы өзгөртүүлөр фактыларды жаттап алууга эмес, жөндөмдөр менен билгичтиктерди өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк берет.

Долбоор предметчи мугалимдер арасында баарлашуу жана секциялар боюнча иш жүргүзүү мүмкүнчүлүгүн түзүп, аларга жогорку деңгээлде ойлоону көндүмдөрүн өнүктүрүүчү билим берүү максаттарын жана ченемдерин аныктоо жагынан техникалык жардам көрсөтөт. Окуу пландарынын максаттарына жана стандарттарга таянып, долбоор предметчи мугалимдер менен биргеликте тийиштүү предметтер боюнча кошумча окуу материалдарын даярдоо жагынан да иштешет.

Долбоор предметчи мугалимдердин секциялык ишин жандандырууга жана өнүктүрүүгө көмөктөшөт. Бул мугалимдердин өз предмети боюнча идея жана тажрыйба алмашуусуна, маселелерди биргелешип талкуулоосуна, куррикулумга тиешелүү маанилүү маселелерди талкуулоого Билим берүү жана илим министрлигинин адистерин тартуусуна мүмкүндүк берет. Бул үчүн долбоор куррикулум жана окутуу маселелери боюнча маалымат алмашуунун бюллетендер, кесипкөй журналдар ж.у.с. натыйжалуу каражаттарын кызматташууга тартат.

4-компонент. Билим берүүнү каржылоонун натыйжалуулугун жогорулатуу

Бул компоненттин максаты – акыр аягында бүтүндөй билим берүүнүн сапатын жакшыртуу үчүн мектептеги билим берүүгө багытталган каржы каражаттарын пайдалануунун натыйжалуулугун арттыруу. Abt Associates, Inc., - Абт Ассошиэйтс, Инк. – бул компонентти жүзөгө ашыруу жагынан USAIDдин ички өнөктөшү.

Долбоор бюджеттен каржылоонун минималдуу стандарттарынын (БКМС) негизинде жан башына эсептеп каржылоо үлгүсүн Чүй облусунун мектептеринде сынактан өткөрөт. Долбоордун алкагында мектепти каржылоо жана башкаруу моделин өзгөртүү, ошондой эле «Айылдык билим берүү» долбоору баштаган Ысык-Ата районунун мектептеринде жан башына эсептеп каржылоону колдонуу тажрыйбасы аны талдап үйрөнүп, өркүндөтүп, кийинки жылдарда республиканын башка аймактарына жайылтуу үчүн жакшы таяныч болушу мүмкүн. **Бул багыттагы иштер «Социум консалт» кеңеш берүү компаниясы менен тыгыз кызматташтыкта жүргүзүлөт. Долбоор «Билим берүү тутумун башкаруу жана каржылоо» боюнча жумушчу топко (ЖТ) билим берүүнү каржылоонун сектордук стратегиясын иштеп чыгуу жана колдонууга киргизүү, ошондой эле каржылоо менен башкаруунун жаңы усулдарынын ишке киргизилүүсүн мониторингдөө жана баалоо жагынан да техникалык көмөк көрсөтөт.** КРнын БИИМдеги ПИКС долбоорунун алкагында иштелип чыккан «Мектептеги каржылоонун жаңы тутумун ишке киргизүүгө көмөктөшүү үчүн мониторинг жүргүзүүнүн автоматташтырылган тутуму» компьютердик программасын өркүндөтүүгө техникалык жардам берилет.

Долбоор мектеп деңгээлиндеги менеджментти жакшыртуу ишин жүргүзөт. Окутуу процессинин натыйжалуулугун арттыруу жана туруктуулугун камсыздоо үчүн КЧЖИнин менеджмент кафедрасынын дараметин күчөтүү, ошондой эле мектептеги менеджмент жана бухгалтердик эсеп боюнча окуу жүргүзүү үчүн кесиптик мыкты камылгасы бар мектеп директорлору менен бухгалтерлеринин катарынан жергиликтүү тренерлер командасын түзүү пландалууда.

Каржылоонун жаңы механизмдерин ишке ийгиликтүү киргизүү үчүн мектептин каражаттарын түзүү жана пайдалануудагы ачык-айкындык менен жоопкерчиликти жогорку деңгээлде камсыздоо зарыл. Муну натыйжалуу жүзөгө ашырууга мектеп бюджетин түзүү жана ресурстарды бөлүштүрүү, пайдалануу процессине катыштырылган камкорчу кеңештер жана коомдук биргелешип башкаруунун башка формалары жардам берүүсү мүмкүн. Долбоор камкорчу кеңештердин мүчөлөрүнүн бюджеттик көзөмөлдү сабаттуу жүргүзүүсүн жана мектепке тиешелүү чечимдерди кабыл алууга катышуусун камсыздоо максатында алардын дараметин арттыруу багытында иш жүргүзөт.

Ар бир компонент боюнча толугураак маалымат алуу үчүн төмөнкү дарекке кайрылыңыздар:

USAIDдин «Сапаттуу билим» долбоору
Бишкек ш., Логвиненко 27 А,
тел/факс +996 312 666933, 666934
e-mail: keneshbeks@crea-car.com
Website: www.caii.com

2-СЕССИЯ. ОКУТУУНУН МАКСАТЫН ОКУУЧУНУН ПОЗИЦИЯСЫНАН КОЮУ

Темасы: «Окуп-үйрөнүү максаттары».

Бул сессиянын максаты:

1. Эмне үчүн сабактын максаттарын окуучусунун муктаждыгына карай аныктоо зарыл экендигин түшүнө аласыздар.
2. Туура аныкталган сабактын максаттары кайсы талаптарга жооп берүүгө тийиш экендигин айтып бере аласыздар.

Тиркеме 2.1.

Натыйжалуу окутуунун шарттары

Окутуу максаттары окуучунун окуп үйрөнүү мүмкүнчүлүгүнө карай аныкталууга тийиш.

Бул максаттар:

- угуза маалымдалышы жана түшүндүрүлүшү керек;
- окуучуларга ачык-айкын жана белгилүү болушу керек;
- окуучуларга өз сөздөрү менен максатты түшүнгөнүн билдирилиши керек; стандартка негизделген/куррикулумдун негизинде;
- негиздүү болуусу, билим берүү стандартынын талаптарына ылайык келүүсү тийиш;
- ишке аша тургандай болууга тийиш;
- өлчөөгө ылайыктуу болушу керек.

Тиркеме 2.2.

Тапшырма: Максаттарды талдоо

Максаттарды талдаңыздар. Алар окуучунун окуп-үйрөнүүсүнө карай аныкталганбы же сабак берүүгө ылайыкталганбы?

№	Максаттар
1.	Окуучуларды квадраттык теңдемелерди чыгарууга үйрөтүү.
2.	Тик бурчтуктуу үч бурчтуктун гипотенузасынын узундугун аныктай алат.
3.	Ондук бөлчөктөрдү кошуу (кемитүү) эрежелерин баяндап берүү.
4.	Окуучулардын функция түшүнүгү боюнча билимин тереңдетүү.

Окуп-үйрөнүү максаттарын баалоо таблицасы

Сабактын планын карап чыгып, төмөнкү суроолорго жооп бериңиздер:

Суроолор	Билим берүүчүлүк максат
1. Бул максат конкреттүү натыйжага жетишүүгө багытталганбы? (Ооба/ Жок)	
2. Бул окуп-үйрөнүү максатыбы? (Ооба/ Жок)	
3. Максат негиздүүбү? (Ошол предмет боюнча мамлекеттик стандартта белгиленгенби? Окуучунун муктаждыктарына туура келеби?) (Ооба/ Жок)	
4. Максат түшүнүктүү жана кыска, так жазылганбы? (Ооба/ Жок)	
5. Максатка жетүү мүмкүнбү? (Окуучулар 40 мүнөттүн ичинде окуп-үйрөнүү максатына жете алышарын кантип билебиз?) (Ооба/ Жок)	
6. Максат канчалык деңгээлде аткарылгандыгын өлчөөгө болобу? (Кантип? Ким өлчөйт? Качан?) (Ооба/ Жок)	

Максатка байланышкан терминдердин аныктамасы

	Түшүнүк	Түшүнүктөргө берилген аныктама	Ким жооптуу?	Эмнелер үчүн жооптуу?
1		Биз эмнеге жетишкибиз келет?		
2		Бул максаттын тандалуусу үчүн олуттуу жүйөлөр бар экендигине көзүңүз анык жеткидей болсун.		
3		Максатка окуучунун жөндөмүн эске алуу менен жетүү мүмкүн.		
4		Максат кайсы экендиги жөнүндөгү маалымат окуучулардын баарына тегиз жеткирилгендигин анык билиңиз.		
5		Максат, каражаттар жана убакыт өлчөмү бардык окуучуларга анык белгилүү.		
6		Максатка канчалык деңгээлде жетишилгендиги аныкталат.		

Түшүнүктөр

1. Угуза айтылган
2. Максат
3. Өлчөнөт
4. Жүзөгө ашырыла турган
5. Айкын, түшүнүктүү
6. Негиздүү

Ким жооптуу?

Мугалим

Окуучу

Мугалим жана окуучу

3-ТЕМА. ОКУУЧУНУН ОКУП ЖАНА ТААНЫП БИЛҮҮ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮ

Темасы: «Окуучунун окуп-үйрөнүү процесси».

Максаты: окуп үйрөнүп жатканда адамдын мээсинде кандай процесстер жүрүп жатканын түшүнө аласыздар.

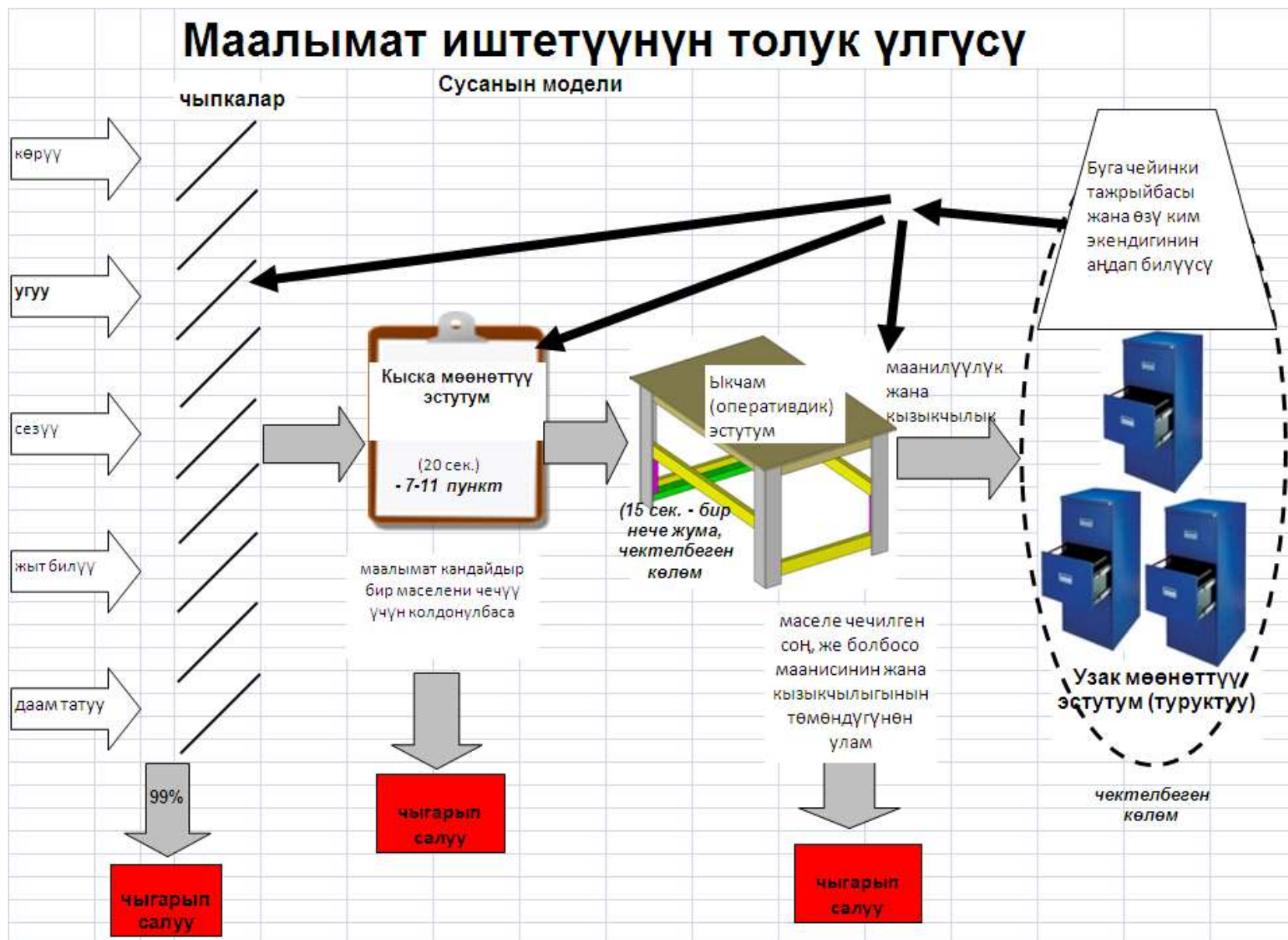
Тиркеме 3.1.

Эки кырдаал боюнча төмөнкү суроолорго жооп бериңиздер

- Мында окуучунун окуп-үйрөнүүсү жөнүндө сөз кылууга болобу?
- Ал эмнени үйрөнүп жатат? (Окуу максаты аныкталды беле?)
- Окуп-үйрөнүүчү максаттарына тиешелүү кайсы суроолорго туш келиши мүмкүн?
- Бул суроо эмнеден келип чыкты?
- Ким окутуп-үйрөтүп жатат?
- Каталардын таасири кандай?
- Окуп-үйрөнүүчүлөр кандай коркунучтарга туш келиши мүмкүн?
- Мугалим (сабакта) кандай роль ойнойт?

Маалымат иштетүүнүн толук үлгүсү
(Сусанын ыңгайлаштырылган модели)

Диаграммадан көптөгөн туюмдарды көрүүгө болот. Эгер биз бир туюмдан сигнал алсак, мээбиз аны тосуп салат да, биздин инстинктибиз баары жайында деп камырабайт. Ал эми мээ башка сигналдарды кабылдоону уланта берет. Мындай тосмолоо диаграммада чыпка (фильтр) түрүндө берилген (*диаграммадан көрсөтүңүз*). Кеп мээге бир эле учурда абдан көп сигналдарды келип турарында жана алардын баарын чыпка аркылуу өткөрүү керек экендигинде. Мисалы, эгер сиздер жакшылап кулак түрсөңүздөр, көчөдөгү машинелердин үндөрүн угасыздар. Демейде биз мындай ызы-чууга көңүл бурбайбыз, анткени бул маалыматты мээбиз маанилүү эмес деп эсептейт. Мындай үндөр биздин жашообузга коркунуч келтирбейт. Бул – кыска мөөнөттүү эс тутумдун мисалы. Ошентип, биз эгер сенсордук туюмдарга көңүл бурбасак, аларга байланышкан таанып билүү процесси да жүрбөйт десек болот. Согончок жөнүндө мисалды эстеңиздерчи: *«Анын байпакка тийип турганын сезип турасыздарбы?»* (Кимдир бирөө *ооба* деши, дагы башкалар *жок* деп жооп бериши мүмкүн). *«Эгер согончогуңуздаарга жугуштуу оору жукса эмне болор эле? Ошондо жакшыраак туянт белеңиздер согончогуңуздаарды?»* (*Ооба* – анткени сиздердин мээңиздер «ооруйт» деген сигнал жиберет). Мындай кирүүчү маалымат оперативдик (ыкчам иштөөчү) эс тутумга жиберилет, анткени мээ согончокту коргоо керек деген милдетти аныктайт. Коопсуздукка байланышкан бардык муктаждыктар канааттандырылмайынча биздин мээбиз көңүлүбүздү сактануу зарылдыгына бура берет. Аман калууга тиешеси бар иш-аракеттердин баары рефлектордук касиетке ээ. Мисалы, биз колубузду ысык идиштен тартып ала коёбуз. Кооптонууну камсыздоо муктаждыгыбыз канааттанар замат мээбиз көңүлдү эмоциялык муктаждыктарга бурат. (Сиз эмнени сезип турасыз?) Биздин эмоциялык иш-аракеттер реакциялык (жооп мамиле билдирүүчү) мааниге ээ (мисалы, «Бул мага жакпайт. Кызыгы жок»). Кооптонууну камсыздоо жана эмоциялык муктаждыктарыбыз канааттанганда, мээнин мүмкүнчүлүктөрү таанып билүү милдеттерине жумшала баштайт. Таанып билүү иш-аракеттери биздин кантип жана эмне үчүн ойлонушубузга карата рефлектордук мааниге ээ. Кээде мээнин иш-аракеттери эмоциялык жана таанып билүү иш-аракеттеринен куралат.

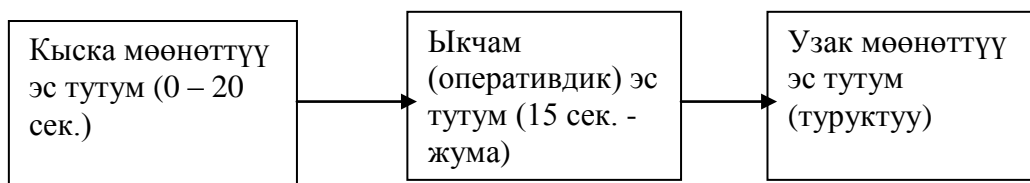

Эс тутумдун үч түрү

«Эс тутум» дегенде сиздер, балким, мээнин бир нерсени эске түшүрүү жөндөмүн ойлойсуздар. Бирок биз маалыматты жаңыртканда (кайрадан эстеп, айтып бергенде) анын жоголбой сакталгандыгын билүү үчүн эле кайталабайбыз да! Эс тутумдун милдети жаңыдан кирип жаткан маалыматтардын учурдагы окуяларга байланыштуу биз үчүн кандай мааниси же кооптуулугу бар экендигин түшүнүү максатында аларды биздин мурунку билгендерибиз (тажрыйбабыз) менен салыштыруу болсо керек. Биздин эскерүүлөрүбүз – бул жөн гана элестер эмес, бардык сезим органдары аркылуу келип туруучу маалыматтардын жыйындысы. Биз эс тутумдун, б.а. эске түйүп алуунун үч түрүн айырмаласак болот:

- Кыска мөөнөттүү эс тутум – чектелүү көлөмдөгү (7-11 пункттан турган) маалыматты 0-20 секунд аралыгында гана сактай алат.
- Ыкчам (оперативдик) эс тутум – болжолу, көлөмү чектелбеген маалыматты 15 секунддан бир нече күнгө же жумага чейин сактай алат окшойт.
- Узак мөөнөттүү эс тутум – бул, болжолу, көлөмү чектелбеген билимдердин, көндүмдөрдүн жана баалуулуктардын туруктуу сактагычы.

Эс тутумдун үч түрүнүн схемасы (Сусанын модели боюнча):

Мээбизге келип турган маалыматтардын көпчүлүгү (мисалы, электр жарыгынын өчүп-жануусу) кооптуулук же башка өзгөчө көрүнүш жөнүндө кабар бербегендиктен, булардын басымдуу бөлүгүнө эч кандай көңүл бурулбай кала берет. Чындыгында мээ кирип жаткан маалыматтын 99 %ына көңүл бурбайт да, алар кыска мөөнөттүү эс тутумга түздөн-түз келип түшөт. Анан буларды сенсордук маалыматтын жаңы зор агымы ал жактан да бат эле сүрүп чыгарат. Ошентип, мындай маалыматтар ыкчам эс тутумга жетпестен жоголо берет.

Ыкчам эс тутумдан – узак мөөнөттүү эс тутумга

Биз эки ай мурун кандай кийингендигибизди эстей албайт болушубуз керек, анткени мунун **мааниси** болсо да, эч кандай **зарылчылыгы** жок. Көпчүлүк адамдар үчүн деги эле кийинип жүрүүгө тийиш экендигибиз мааниге ээ, бирок кайсы кийимди кийгенибиз аларды кызыктырбайт. Эгер кимдир бирөөгө таасир калтырууга аракеттенсек же кийим кооздугу боюнча адис болсок гана мунун биз үчүн кызыкчылыгы болмок.

Маалыматтын ыкчам эс тутумдан узак мөөнөттүү эс тутумга келип түшүүсү үчүн төмөнкүлөр зарыл:

- Зарылчылык жана маанилүүлүк;
- кайталоо жана кылдат иштетүү.

Бир нерсе биз үчүн маанилүү болгондо, муну биз түшүнө алабыз, себеби аны мурунку тажрыйбабызга салыштырабыз. Бир нерсенин мааниси болгондо, ал биздин азыркы учурдагы же, балким, келечектеги жашообузга кандайдыр бир тиешеси бар болуп чыгат, анткени ал биздин мурунку тажрыйбабыз менен кандайдыр бир байланышы бар. Дал ошондой эле эгер биздин берген сабагыбыз **маанисиз** (атүгүл жарым-жартылай да андап билүү мүмкүн эмес) же **зарылдыгы** жок (окуучулардын жашоосуна эч кандай тиешеси жок) болсо, окуучулар аны өздөрүнүн мурунку тажрыйбасы менен байланыштыра албайт.

Маалыматты узак мөөнөттүү эс тутумга өткөрүү үчүн **зарылдыкка** караганда **маани** көбүрөөк роль ойнойт. Маанини күчөтүү үчүн ой жүгүртүү реакциясына караганда эмоциялык реакция чоңураак таасирге ээ болот. Бир нече фото сүрөттүн ичинен өзүнүздүн балаңыздын сүрөтү сиз үчүн кызыктуураак болору анык. Бул – эмоциялык реакциянын мисалы. Ошондуктан: «Муну билип алуу керек», - десениз эле, окуучулар жакшы билип ала койбойт.

Эгер көндүмдөрдү ыкчам эс тутумдан узак мөөнөттүү эс тутумга которгубуз келсе, биз бул иш-аракетти **кыйлага чейин** кайталап турушубуз керек. Көптөгөн көндүмдөрдү толугу менен өздөштүрүп, автоматтык абалга жеткирүү үчүн 10 000 ирет кайталоо талап кылынат. Мында кайталоонун жалпы саны эле эмес, анын жүргүзүлүү мөөнөтүнүн узактыгы да зор мааниге ээ. Мисалы, Мария Шарапова теннис ойноодогу ушунчалык чеберчиликке табиятынан таланттуу болгондугу үчүн эле эмес, талыкпастан ырааттуу машыгып жүргөндүгү үчүн да жетише алган. Эгер окутуучу чыгармачыл иш жүргүзбөсө, окшош, бирок айырмалуу тапшырмаларды түзбөсө, курулай кайталоо окуучуларды тажатып, мааниси кетет. Ошентсе да кээ бир окуучулардын умтулуусу ушунчалык күчтүү болгондуктан зериктирме көнүгүүлөрдү да чыдап аткарышы мүмкүн. Көндүмдү калыптандыруу үчүн тийиштүү иш-аракетти бир топ убакыт бою кайталоо керек. Андыктан бир эле күн ичинде 100 ирет кайталагандан көрө бир нече жума ичинде 100 жолу кайталоонун натыйжасы жакшыраак болот. Дал ушул себептен улам биз бир эле иш-аракетти (материалды) улам татаалдаштыра кайрадан үйрөтө беребиз. Балким, кайсы бир нерсени үйрөнүүгө аракеттенип, бирок үйрөнө албай койгон учурунuz болгондур. Ошондо кийинки күнү дароо эле ишиниз илгерилеп кеткен беле? Мунун себеби, идеялардын, көндүмдөрдүн ж.у.с. ыкчам эс тутумдан узак мөөнөттүү эс тутумга өткөрүп берилиши биз уктап жаткан мезгилде жүрөрүндө болушу мүмкүн. Мээбиздин кайсы бир маалыматты кандайча иштетээри жалпысынан биздин инсандыгыбызды калыптандырып, өзүбүздү сезүүбүзгө таасир эте турган тажрыйбабызга да көз каранды. (Мурунку тажрыйбадан чыпкага, кыска мөөнөттүү жана ыкчам эс тутумдарга багытталган жебелерди караңыздар).

«Өткөрүп берүү процесси» схемасы:

Кырдаалдар

Төмөнкүдөй кырдаалдарда маалыматтын эмне болорун аныктаңыз:

1. Бөлмөдө китеп окуп отурасыз. Сиз тааныбаган адам бир телефон номурун эстеп калууну өтүнөт. Ал номурду айтып берип, бөлмөдөн чыгып кетет. Сиз китебиңизди окуганды уланта бересиз.
2. Сиз бөлмөдө китеп окуп отурган жаш жигитсиз. Өзүңүз дайым көргөн жерде суктана карап жүргөн Майрам аттуу сулуу кыз кирип келип, сиздин тушуңузда отурган курбусуна: “Жигитимден кол үздүм, эми бүтүрүү кечесине ким менен барарымбы билбейим”, - дейт. Курбусу анын жаңы телефон номурун сурайт. Майрам номурду айтат. Сиз жазып ала коёюн десеңиз, телефонуңузду үйдө калтырып келиптирсиз, калем сабыңыз да жок. Бирок кийинчерээк Майрамга телефон чалып, бүтүрүү кечесине чогуу барасыз, ага үйлөнөсүз, экөөңүздөр 10 балалуу болосуздар. Сиз болсо анын телефонун жазып да алган эмес элеңиз го!
3. Китеп окуп отурсаңыз, жакын арадан бирөө телефон номурун айтат. Башка эч нерсе деле болбойт. Китеп окуганыңызга эч нерсе тоскоол болгон жок.
4. Бөлмөдө китеп окуп отурасыз. Тааныбаган бир адам кирип, телефонуңуздан чалып алайын деп суранат. Сиз макул болосуз, ал номурду айтат, терип бүтүп, ал кишиге телефонуңузду сунасыз да, окуганды уланта бересиз.

Блумдун таксономиясы

Блумдун таксономиясы – бул татаалдык деңгээлдери боюнча уюштурулган ой жүгүртүүнүн классификациясы. Блум ой жүгүртүүнүн төмөнкүдөй алты деңгээлин аныктайт¹:

6. Чыгармачылык
5. Баалоо
4. Талдоо
3. Колдонуу
2. Түшүнүү
1. Эстеп калуу

Жогорку деңгээлдеги ой жүгүртүү көндүмдөрү

Ой жүгүртүүнүн эң жөнөкөй түрү тизменин төмөнкү бөлүгүндө жайгашкан. Бул *эстеп калуу* же *билим алуу*. Ал эң жөнөкөй болуп эсептелет, анткени эстеп калуу алынган билимди эң эле аз кайра өзгөртүүнү камтыйт.

Андан кийинки эң жөнөкөй түрү – бул *түшүнүү*, анткени ал эстеп калууга караганда өзүнө көбүрөөк нерселерди камтыйт, мисалы, биз билимди өз сөзүбүз менен суммалай алууга жөндөмдүү болууга тийишпиз. Муну жасоо үчүн биз маалыматты эстеп калууга жана түшүнүүгө жөндөмдүү болушубуз керек.

Колдонуу – билим алуу жана аны түшүнүүгө караганда көбүрөөк нерселерди камтыйт. Ал жаңы кырдаалдарда дагы проблемаларды чечүү үчүн аны пайдалануу жөндөмдүүлүгүн түшүндүрөт.

Талдоо – билим алуу жана аны колдонууга караганда көбүрөөк нерсени болжолдойт. Ал өзүнө моделдерди жана мамилелерди – себеп жана натыйжаны, артыкчылыктарды жана кемчиликтерди, пикирлерди жана фактыларды үйрөнүп көрө билүүнү өзүнө камтыйт.

Баалоо – өзүнө түшүнүү, колдонуу жана талдоого караганда көбүрөөк нерсени камтыйт. Ал ой жүгүртүү, жыйынтык чыгаруу же тандай билүү жөндөмдүүлүгүн болжолдойт.

Мына ошентип **чыгармачылык** кандайдыр бир жаңы нерсени пландоону же иштеп чыгууну болжолдойт. Бул адатта болгон идеяларды/продуктыларды/чечимдерди эстеп калуудан жана талдоодон, мүмкүн болгон альтернативаларды баалоодон кийин жана баалоонун, инновациянын сунушунун негизинде жасалат.

Илим-билим өтө өнүгүп жаткан жана ыкчам темпте көбөйүп жаткан дүйнөдө көп сандагы фактыларды эстеп калуу максатка ылайыктуу же зарыл болуп эсептелбейт. Мындай маалымат Интернет аркылуу көз ирмемде эле алынат. Бүгүнкү күндө проблемаларды чечүү, чечкенде дагы ойлومдун жогорку деңгээли аркылуу чечүү жөндөмдүүлүгү жогору бааланат. Ушул себептен билим берүү бүгүнкү күндө ойлوم процессин жакшыртуу үчүн окуучуларга жардам берүүгө тийиш.

Окутуу үчүн Блум таксономиясынын маанилүүлүгү.

Блум таксономиясынын маанилүүлүгү ал мугалимдерге окуучулардын окуу жана таанып-билүү процессине түрткү берүү үчүн пайдалануучу суроолорду пландоо үчүн структураны бергендигинде турат.

Көрсөтүү үчүн тепкич концепциясы пайдаланылышы мүмкүн, окуу маселелери көп болгондуктан окутуунун/үйрөнүүнүн жакшы уюштурулган стратегиялары менен берилиши мүмкүн. Тепкичтин биринчи баскычынан баштагыла. Бул жөнөкөй ой жүгүртүү деңгээли. Тепкич боюнча жогору карай ар бир кадам кыйла татаал ой жүгүртүү деңгээлине өтөт. Эгерде

¹ Блум аныктаган алгачкы категориялар төмөнкүлөр болгон: билим алуу, түшүнүү, колдонуу, талдоо, синтездөө, баалоо. Кийинчерээк алар кайра каралып жана жогоруда көрсөтүлгөн схема жаралган.

биз сабагыбызда окуучулардан кайра айтып берүүнү, резюме түзүүнү жана алдын ала айтууну гана өтүнсөк, анда биз алардын ой жүгүртүү көндүмдөрүн жетишээрлик деңгээлде өнүктүрө албай калабыз. Биз жогорку деңгээлдеги суроолорду берүүгө өтүшүбүз зарыл, бул дагы окуучуларда жогорку деңгээлде ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүнү камсыз кылат. Ошентип биз окуучулардан аныктоону, салыштырууну, факты менен пикирлердин ортосунда айырма жасоону, баалоону, тепкич боюнча жогору карай жана башка ушул сыяктуу иштерди жасоону өтүнүшүбүз керек.

Суроолордун баскычтары

6-баскыч	Чыгармачылык – парник эффекттин контролдоого мүмкүндүк берүүчү системаны иштеп чыгуу. Жеке адам, мектеп жана коом парник эффектине каршы чаралардын көрүлүшүнө көмөктөшүү үчүн эмне кыла алат?	Чыгармачылык – тилектештикке, ойлоп чыгарууга, дизайнга, оригиналдуулукка, гипотезаны сунуштоого, жалпылоого, көптөгөн түрдүү булактардан алынган билимдерди пайдаланууга тийиштүү.
5-баскыч	Баалоо – эмне үчүн биз озон катмарын бузууну азайтууга көмөктөшүүбүз керек? Башкаларга караганда милдеттенмелерди көбүрөөк алган айрым адамдар/өлкөлөр барбы? Эгер андай болсо анда ким жана эмне үчүн?	Баалоо – ой-толгоолорго, баалоого, ранжирлөөгө, жыйынтык чыгарууга, тандоого жана сунуштарга тиешелүү.
4-баскыч	Талдоо – өкмөттүн парник эффектине карата кандайдыр бир аракеттерди көрүшүнө жетишүү эмне үчүн ушунчалык кыйын? Эгерде ушул жагдай боюнча эч нерсе көрүлбөсө жашоо-турмуш кандай болот?	Талдоо – мамилелерге, категориялаштырууга, салыштырууга, контрасттарга, моделдерди, себептерди жана натыйжаларды, жалпы белгилерди жана айырмачылыктарды айырмалоого, факты менен пикирлердин ортосундагы ажырымга тиешелүү.
3-баскыч	Колдонуу – муну парник эффектинин таасирин азайтуу үчүн өкмөт, айрым адамдар эмне жасай алат?	Колдонуу – жаңы жана анча тааныш эмес кырдаалдарда проблемаларды чечүү жана билимдерди колдонуу менен байланышкан.
2-баскыч	Түшүнүү – парник эффекти адамдарга кандай түрдө таасир этиши мүмкүн? Ал айлана-чөйрөгө кандайча таасир эте алат? Озон катмары парник эффекти менен кандай түрдө байланышкан?	Түшүнүү – жалпылоого, алдын ала айтууга жана эстеп калууга тиешелүү.
1-баскыч	Билим – парник эффекти деген эмне?	Билим – фактылар жөнүндө; аталышы, кимдир бирөөгө түшүндүрүү, айтып берүү же сизге кимдир бирөөнүн айтып бериши.

Булак: Т.Ридден алынган (2005)

Этиштер жана окуу тапшырмаларын түзүү.

Биз окуучулар үчүн суроолорду жана тапшырмаларды түзгөндө биз пайдалануучу этиштерге көңүл бурушубуз керек, анткени алар биз багыт алган ойломдун тибине карата ачкыч болуп эсептелет. Бул этиштердин таблицасы пландоо үчүн пайдалуу.

Ойлом деңгээли	Типтүү этиштер
Чыгармачылык	Долбоорлоо, куруу, пландоо, чыгаруу, ойлоп табуу, ойлоп чыгаруу, иштеп чыгуу, генерациялоо, жакшыртуу, түзүү
Баалоо	Негиздөө, тандоо, жыйынтык чыгаруу, гипотезаны түзүү, категорияны аныктоо, ранжирлөө, тандоо, артыкчылыкты аныктоо, корутунду чыгаруу, чечүү, баалоо
Талдоо	Салыштыруу, уюштуруу, жалпы белгилерин белгилөө, изилдөө, талкуулоо, таанып билүү, категориясын аныктоо, уюштуруу, сындоо, талдоо
Колдонуу	Пайдалануу, демонстрациялоо, көрсөтүү, чечүү, толтуруу, иллюстрациялоо, түзүү, эсептөө, колдонуу, чогултуу, сорттоо
Түшүнүү	Интерпретациялоо, жалпылоо, классификациялоо, кайра сүйлөм түзүү, түшүндүрүү, которуу, негизги идеяны (идеяларды) берүү, баалоо
Билимди эстеп калуу	Эстеп калуу, кайра айтып берүү, аныктоо, баяндоо, маркировкалоо, саноо, атоо, билдирүү, билүү, табуу, тиешелүү кылуу, баяндап жазуу, белгилөө, тандоо, топтоо, мисал келтирүү, жатка айтуу

Суроолордун максаттары

Суроолор төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет:	Суроолордун мисалдары	Сиздин сурооңуз	Ой жүгүртүү денгээлдери
1. Күтүүнү тактоо	Бул көнүгүүдө эмне кылуу керек?		
2. Ар кандай көз караштарды көрө билүү	Эмне үчүн сиз анын сөзүнө макул эмессиз?		
3. Берилиши мүмкүн суроолордун түрлөрүн чектөө	Жооп 10 жана 20 сандарынын ортосунда жайгашканбы?		
4. Идеяларды текшерүү	Бул мага да тиешелүү экендигин сиз кайдан билесиз?		
5. Максаттардын ортосунда өз ара байланышты аныктоо	Бул эки сүйлөмдө кандай окшош элементтер камтылган?		
6. Бир нерсенин кезектүүлүгүн аныктоо	Бул экинчи же үчүнчү номер менен чыгабы?		
7. Алдын ала айтуу	Менин итимдин түрүнө караганда, тиги ит каап алат окшойт. Сиз ушуга макулсузбу?		
8. Башкалардын түшүнүгүн текшерүү	Жер титирөөнүн себептери жөнүндө сиз эмнелерди билесиз?		
9. Мүмкүнчүлүктөрдү изилдөө/ жаратуу	Кирпичти эмнелерге колдонууга болот?		
10. Фактыларды далилдөө	Биздин өлкөнүн калкынын саны канча?		
11. Маселени тактоо	Кана, эмнеден кыйналып турасыз?		
12. Өз тандоосун негиздөө	Сиз эмне үчүн мындай кылдыңыз, башкача кылууга болбойт беле?		
13. Баалуулуктарды жана ой-пикирлерди тактоо	Бул жагдайда, сиздин оюңузча, ким күнөөлү?		
14. Чечмелөө	Автор эмнени айткысы келген?		
15. Жыйынтык чыгаруу	Берилген тексттин үч негизги идеясын аныктагыла		
16. Жалпылоо	Сиздин оюңузча, көпчүлүк эркектер мындай жагдайда эмне кылышмак?		

17. Бул эмне экендигин аныктоо/ классификациялоо	Бул этишти же зат атоочпу?		
18. Байкоо жана сыпаттоо	Бул сүрөттөн эмнени көрүп турасыңар?		
19. Кайсы бир ойдун туура же ката экендигин аныктоо	Сегиз жетиден чоң. Ушу туурабы же жокпу ?		
20. Жалпы факторлорду табуу	Бул планеталардын кандай окшоштуктары бар?		

- **Төмөнкү** деңгээлдеги суроолор маалыматтарды кайталоону талап кылат
- **Орточо** деңгээлдеги суроолор өз ара байланышты түшүүнү жана аныктоону талап кылат
- **Жогорку** деңгээлдеги суроолор идеяларды жаратууну, баа берүүнү талап кылат.

4-СЕССИЯ. ӨЗГӨРҮҮЛӨРДҮ ТҮШҮНҮҮ ЖАНА БАШКАРУУ

Тема: Өзгөрүү процессин башкаруу.

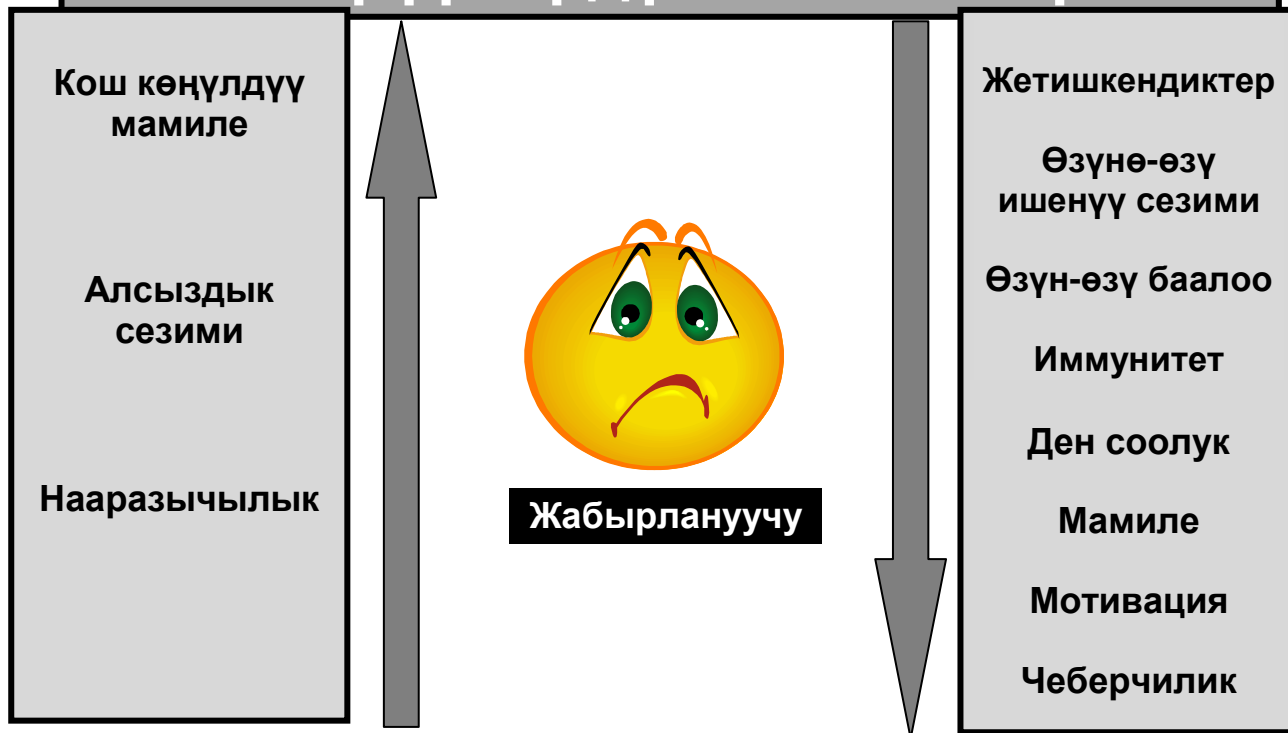
Максаты – өзгөрүү процессин түшүнө аласыздар.

Тиркеме 4.1.

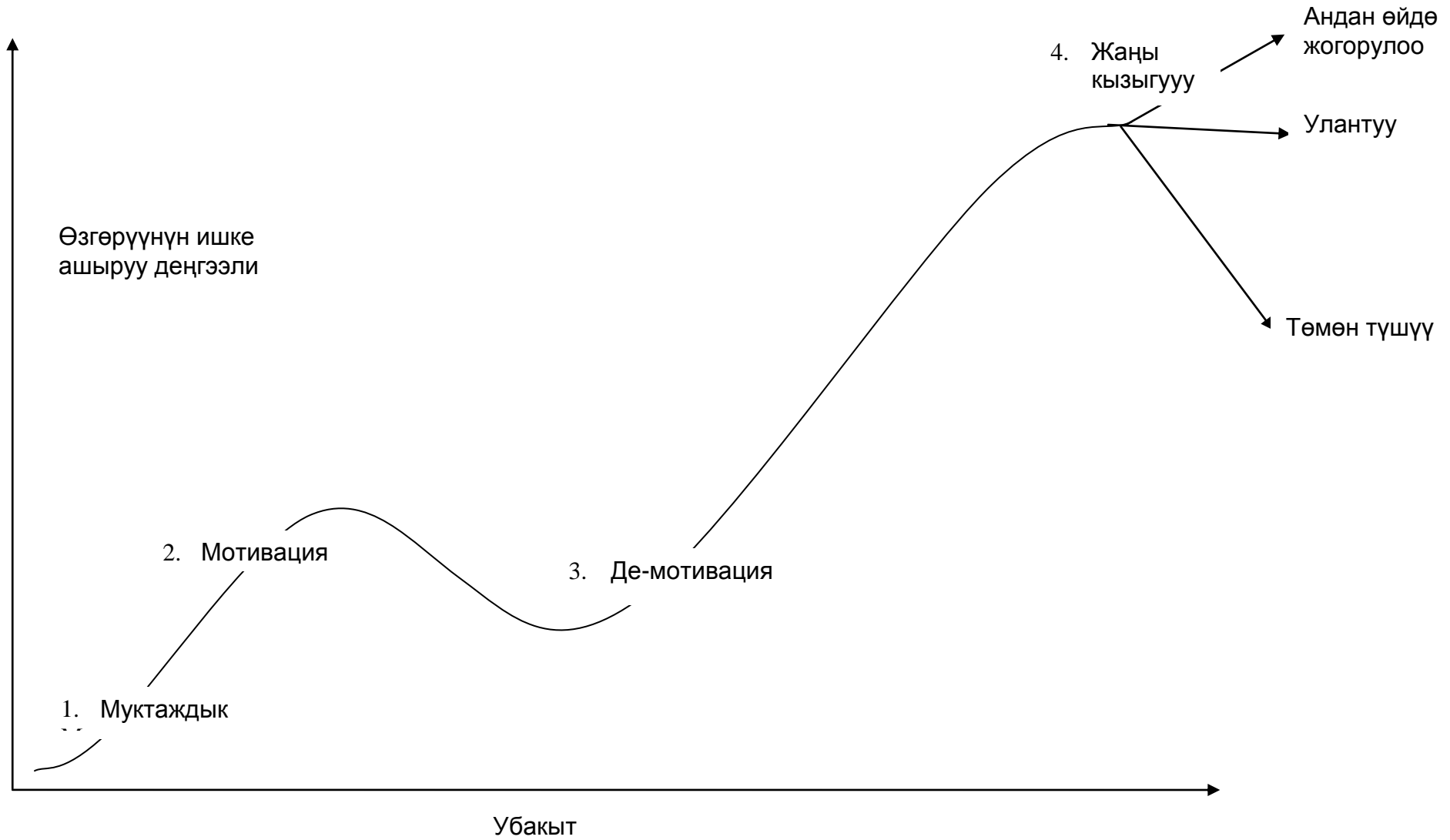
Өзгөрүү тууралуу ырастоолор

№	Ырастоо	Макулмун / Макул эмесмин, эмне үчүн? + турмуштан мисал.
1.	Ар бир өзгөрүү кыйынчылыктар менен коштолот, алардын кесепетинен көпчүлүк учурларда өзгөрүүлөрдү иш жүзүнө ашыргандан баш тартышат.	
2.	Көндүм адаттардан баш тартууга туура келгендиктен адамдар өзгөрүүдөн качышат.	
3.	Өзгөрүүлөр жүзөгө ашырыла баштаганда башаламандык (хаос) өкүм сүрүшү мүмкүн, себеби бир система экинчи система менен алмаштырылат.	
4.	Өзгөрүүлөр пландаштырууну, ишмердүүлүктү жана баалоону талап кылат.	
5.	Өзгөрүүлөрдү пландаштырып жаткан учурда биз маселенин анык абалын билишибиз керек.	
6.	Өзгөрүүлөр кошумча убакытты жана каражаттарды талап кылат, бирок кийинчерээк, киргизилген өзгөрүүлөрдүн натыйжасында, биз убакыт жана каражаттарды үнөмдөй алабыз.	
7.	Жаңы идеяларды сунуш кылуу оңой, бирок эски идеялардан баш тартуу (көнгөн адатты өзгөрүү) оорго турат	
8.	Эски адаттарга кайрадан кайтуу оңой.	
9.	Өзгөрүүлөрдүн натыйжасында келип чыкчу пайда чыгымдардан жогору болгон учурларда өзгөрүүлөр ийгиликтүү ишке ашырылат.	
10.	Натыйжалуу өзгөрүүлөр туруктуу болушу керек, андай болбосо, ал өзгөрүүнү киргизүүнүн эмне кажети бар.	
11.	Өзгөрүүлөр биздин баалуулуктарыбызга шайкеш келсе, оңой ишке ашырылат.	
12.	Өзгөрүүлөр туруктуулукту жана терең ойлонууну (рефлексияны) талап кылат.	
13.	Пландаштырылган өзгөрүүлөр ишке оңой ашырылат.	
14.	Өзгөрүүлөр жакшыртууга болгон муктаждыкка негизделиши керек. Жөн гана максатсыз өзгөрүү – убакыттын текке корошу.	
15.	Биздин билим деңгээлибиз өзгөрүүнүн деңгээлине барабар же андан жогору болушу керек.	

Аргасыздан киргизилген өзгөрүүлөрдүн кесепеттери

Өзгөрүү ийри сызыгы

3-СЕССИЯ. ОКУП-ҮЙРӨНҮҮ ЖАНА ОКУТУУ

Максаты: Бул сессиянын жүрүшүндө окуп-үйрөнүү процесси ийгиликтүү жүрүшү үчүн маалыматты окуучуга натыйжалуу жеткирүү ыкмаларын тандаганды үйрөнөсүздөр

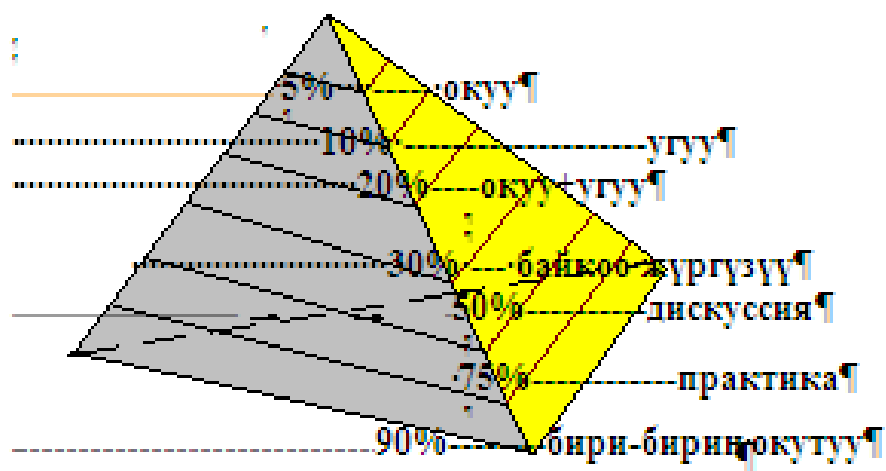
Тиркеме 3.1.

Окутуу усулдарынын таблицасы

Окутуу усулдары	Маалымат берүүнүн түрү	Сакталуу % ы	Ишке тартылган эстутумдун басымдуулук кылган тиби	Ой жүгүртүү ишмердүүлүгүнүн эң көп талап кылынган деңгээлдери	Сабагымдын канча убактысын буга бөлөм?
Лекция					
Маалыматты окуучу өзү окуйт					
Угузуучу, көрсөтүүчү (аудиовизуалдык) материалдарды колдонуу					
Топтордо талкуулоо					
Аткарылышы же жол-жобосун көрсөтүү					
Иш-аракеттин өзүн аткаруу (практика)					
Башкаларды окутуп-үйрөтүү / билимдерди түздөн-түз колдонуу					

Тиркеме 3.2 .

У. Глассердин пирамидасы

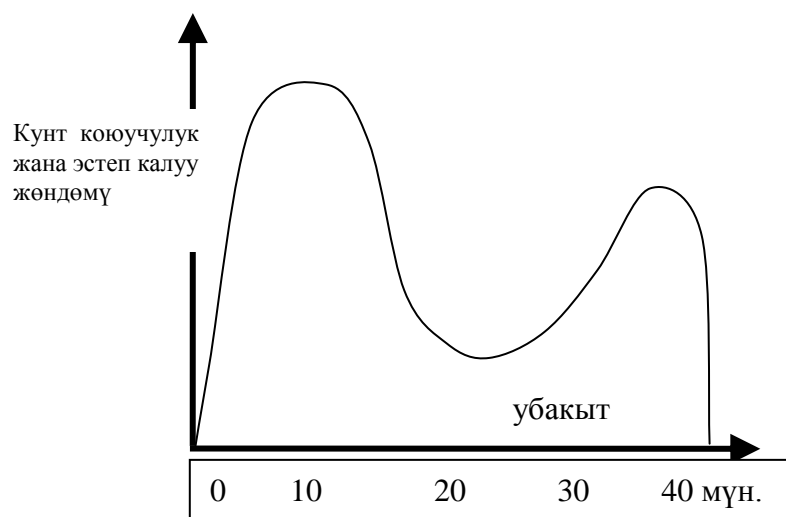

Тиркеме 3.4.

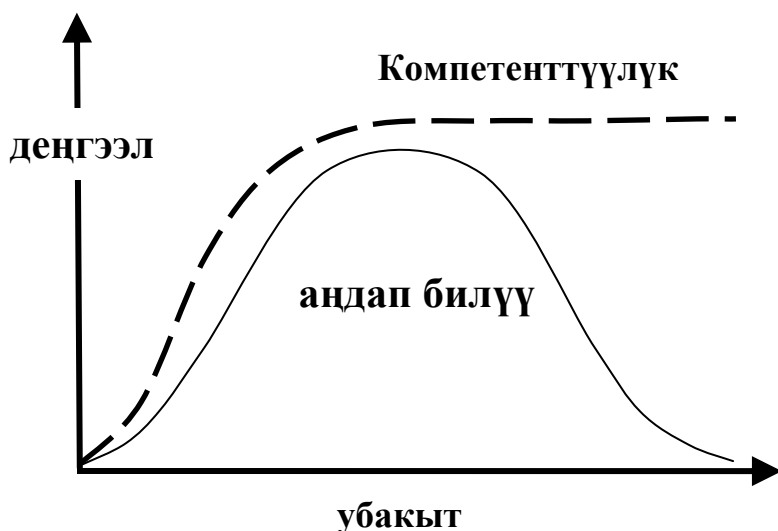
Ой жүгүртүү деңгээлдери жана тапшырмалар

Ой жүгүртүү ишмердүүлүгүнүн деңгээли	Милдет– окуучулар ... тийиш:
1. Чыгармачылык	а) уккан лекциясындагы негизги маселелерди жалпылаштырууга
2. Баалоо	б) формуланы башка катардагы сандарга карата колдонууга
3. Талдоо	в) лекцияда уккандарын жазып алууга
4. Колдонуу	г) социалдык маселени чечүүнүн кайсы усулу эң ийгиликтүү болору жөнүндө өз пикирин сунуштоого
5. Түшүнүү	д) чычкан кармоонун жаңы ыкмасын иштеп чыгууга
6. Эстеп калуу (Билим)	е) кыймылдаткычтын токтоп калуу себебин аныктоого

«Алгачкы жана акыркы маалыматты эстеп калуу» ийри сызыгы

Компетенттүүлүк

Окутуу демейде биздин кайсы бир көндүмдү аңдап билбеген, ал боюнча такыр компетентсиз болгон абалыбыздан башталат. Көндүмдү өздөштүрүүгө киришкенден тартып убакыт өткөн сайын биз аны аңдап биле баштайбыз, бирок биз али компетенттүү болбойбуз.

Анан бара-бара компетенттүүлүгүбүздү жогорулата беребиз да, бул көндүмгө тиешелүү аңдап билгендик жана компетенттүүлүк бирдей даражада болгон деңгээлге жетишебиз. Бирок бул абал туруктуу эмес, анткени иш-аракеттерди улам эле аңдап билүү менен алектене берсек, биз башка нерселерге көңүл бура албай калабыз. Мисалы, эгер компьютердин

клавиштерин

(басмактарын) баскан сайын ойлоно берсек, терүү тездиги начарлайт да, жазып жаткан текстибизге жакшы көңүл бөлө албай калабыз. Мунун дагы бир далили – абдан күчтүү эргүү менен жазган балдар демейде даяр нерсени көчүргөнгө караганда көбүрөөк ката кетиришет.

Акыры биз бул ишти эч ойлоп отурбай эле жакшы аткарууга көнөбүз. Мисалы, сиздердин ар бириңиздер бөбөк кезиңиздерде окуу деген пайдалуу көндүм бар экендигин билген да эмессиздер. Башкалардын окуп канагат алып жаткандыгын көргөндөн (аңдап билгенден) кийин гана муну түшүнүп, бирок окуй алчу эмессиздер (компетенттүүлүккө жете элек болгонсуздар). Кийинчерээк, мектепте окуган кезде, балдардын компетенттүүлүк деңгээли жогорулайт, бирок аңдап билүүсү мурунку деңгээлде кала берет. Компетенттүү окурман болуп алгандан кийин алар автоматтуу түрдө окуй баштайт, ошондуктан бул көндүмгө ээ болуп жаткандыгын анча ойлонбой калышат. Эгер бүгүн сиздер бир нече сөз үйрөнсөнүздөр, кайрадан кезиктиргенде эстөө үчүн мээңиздер алардын маанисин, угулушун, туура жазылышын ж.у.с. кантип жазып алып жаткандыгын аңдап билбешиңиздер мүмкүн.

Маалымат берүүнүн абстракттуу формасына, айрыкча сабактын орто ченинде, ишене бербөө керек. Символдуу, андан да жакшысы, конкреттүү формаларды көбүрөөк колдонууга аракеттенүү керек. Ал эми сабакта компетенттүүлүктү арттыргыбыз келсе, практика жана аңдап билүү үчүн да убакыт бөлүү зарыл.

Биз мээбиздин кандай иштээрин жана кандай окуй тургандыгыбызды улам барган сайын жакшыраак биле беребиз. Азыр болсо биз буларды анык билебиз:

- Ар бир адамдын мээси – бул татаал жана кылдат иштөөчү механизм.
- Таанып билүү каражаты экендигине карабастан, мээ бир эле иш-аракетти тажабай аткара берген компьютер эмес. Мээнин ишмердүүлүгү алда канча татаал да, уйгу-туйгулуу да.
- Мээ маалыматты мурда болгон тажрыйбанын негизинде иштетет, андыктан биз бир эле маалыматты ар башкача кабыл алабыз.
- Бул биздин маани «түзгөндүгүбүздү» билдирет.

6-СЕССИЯ. АДЕП КОДЕКСИ

Темасы: Мугалимдин адеп кодекси.

Максаты: Сиздер мугалимдердин моралдык милдеттенмелерин иштеп чыгасыздар

Тиркеме 6.1

Адеп кодексинин үлгүсү

Мугалимдердин адеп этикасына төмөнкүлөр камтылышы мүмкүн.

Мен, мугалим, дайыма:

- Окуучуларымды сыйлайм жана алардан да ошондой эле сый күтөм;
- Окутууда окуучулардын өздүк мүмкүнчүлүктөрүнүн толук ачуусуна шарт түзгөн жаңы жана натыйжалуу жолдорду табам;
- Бардык окуучуларымды байлыгына, кыз-эркегине, улутуна жана мүмкүнчүлүктөрүнө карабастан бирдей окутам;
- Сабактарымды окутуучулардын мамлекеттик стандартка шайкеш келген окуп-үйрөнүүнүн так максаттары бар болгудай иштеп чыгам;
- Классымда кызыктуу жана оң таасирлүү окуп-үйрөнүүчү чөйрөнү түзөм;
- Окуучулардын ишин чынчыл жана айкын баалайм;
- Сабакты маалымдуу жана тең салмактуу көз карашта берем;
- Социалдык маселелерге сынчыл кароого түрткү берем;
- Балдарды окутууда жана тарбиялоодо чечим кабыл алууга ата-энелерди тартам, алардан алган маалыматты купуя сактоо укугун сыйлайм;
- Мугалимдик кесиптин кызыкчылыктарын адептик ченемдерди жоопкерчиликтүү аткаруу аркылуу коргойм;
- Кесиптештериме урмат-сый менен мамиле жасап, кызматташтык жана көпчүлүктүн чечими аркылуу окуучулардын билим сапатын өркүндөтөм;
- Кесиптештеримдин жүрүм-туруму бул адеп кодексинин чегинен өтө чыгып кетсе эскертүү жасайм.

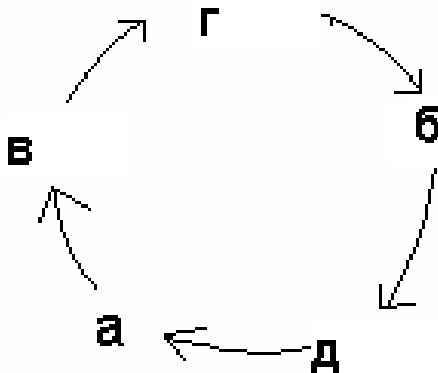
7-СЕССИЯ. ОКУП ҮЙРӨНҮҮ МАКСАТТАРЫН ПЛАНДАШТЫРУУ

Темасы: Окуп үйрөнүү максаттарын пландаштыруу.

Максаты: Сиздер пландаштырууда колдонуп келгендердин ичинен натыйжалуу усулдарды тандап, сунуштала турган жаңы усулдарды карап чыгасыздар.

Тиркеме 7.1.

ОКУТУУ ЦИКЛИ

Тапшырма. Мугалим өзүнүн сабагын пландаштырып жатканда жооп берүүчү суроолор.

- А. Окутууда кандай каражаттар колдонулат?
- Б. Окуучулардын окуп-үйрөнүүсү кандай максатты көздөйт? (Жалпы билим берүү системасы кандай максаттарды алдына коёт?)
- В. Окуучуларды кандай окутуп, алардын жетишкендиктерин кандай баалайбыз?
- Г. Окуп-үйрөнүү процесси кандай өтөт? (Биз окуп-үйрөнүү процесстерин кандай түшүнөбүз жана ал түшүнүгүбүздү окутууда кандай пайдаланабыз?)
- Д. Окуучулар эмнени окуп-үйрөнүшү керек?

Тиркеме 7.2.

Пландаштырууну уюштуруу

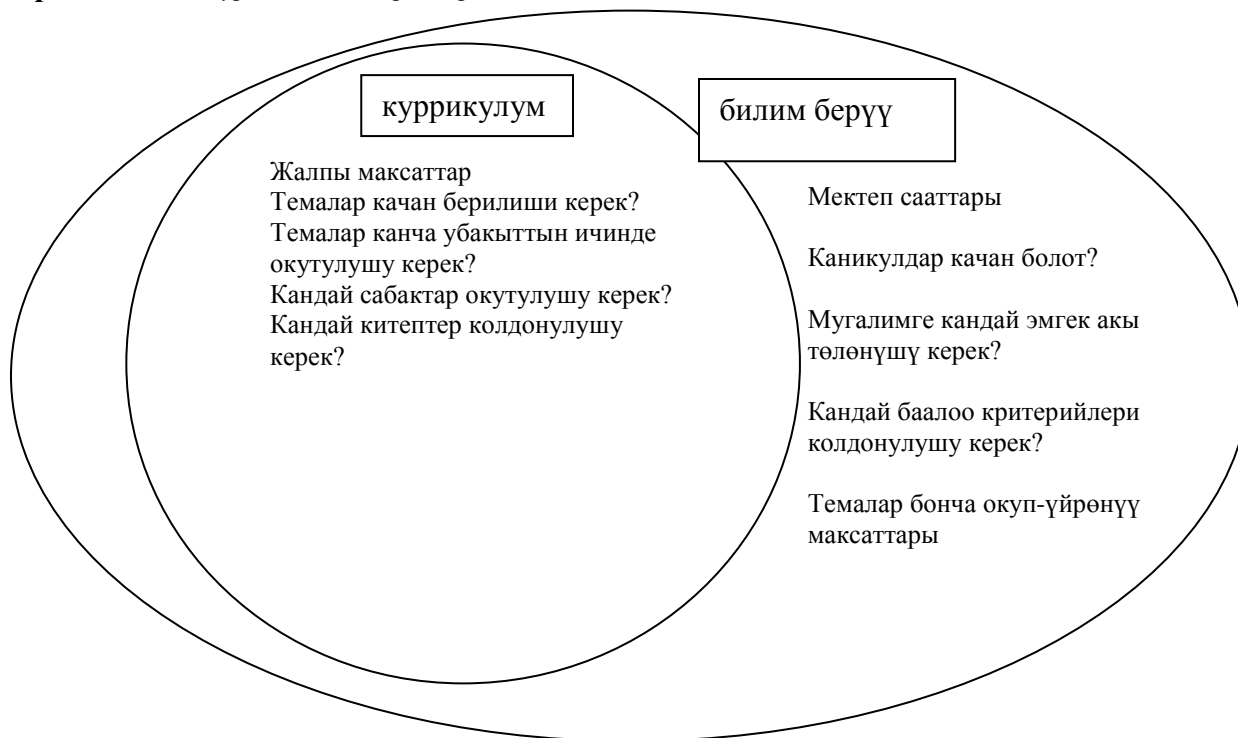
Сиздер бүгүнкү күндө сабакты пландаштырууда аткарып жаткан ишти алмаштыра албайбыз. Сиздерден өнүгүү максаттарын аныктап жатканда, сабактын аягына чейин окуучу эмнеге жетиши керек (эмне кылганды үйрөнүшү керек) экендигин так аныкташыңызды суранабыз. Муну аткаруу аркылуу сиздер окуп-үйрөнүү максаттарын аныктайсыздар. Эгерде бул иш кыйын болсо, анда адаттагыдай эле максаттарды аныктап, бирок ар сабагыңыздардын алдында окуучунун окуп-үйрөнүү максаттары кайсылар болорун так элестете көрө алышыңар керек.

Учурда мугалимдердин көпчүлүгү окуучунун окуп-үйрөнүү максаттары так аныкталып киргизилген мамлекеттик стандарттарга жетүү мүмкүнчүлүгү жок. Ошондуктан алар китептерден, сынак суроолорунан жана мектептин жетекчилери иштеп чыккан көрсөтмөлөрдөгү берилген билимдерди сабактын окуп-үйрөнүү максаттары катары киргизүүгө мажбур болууда.

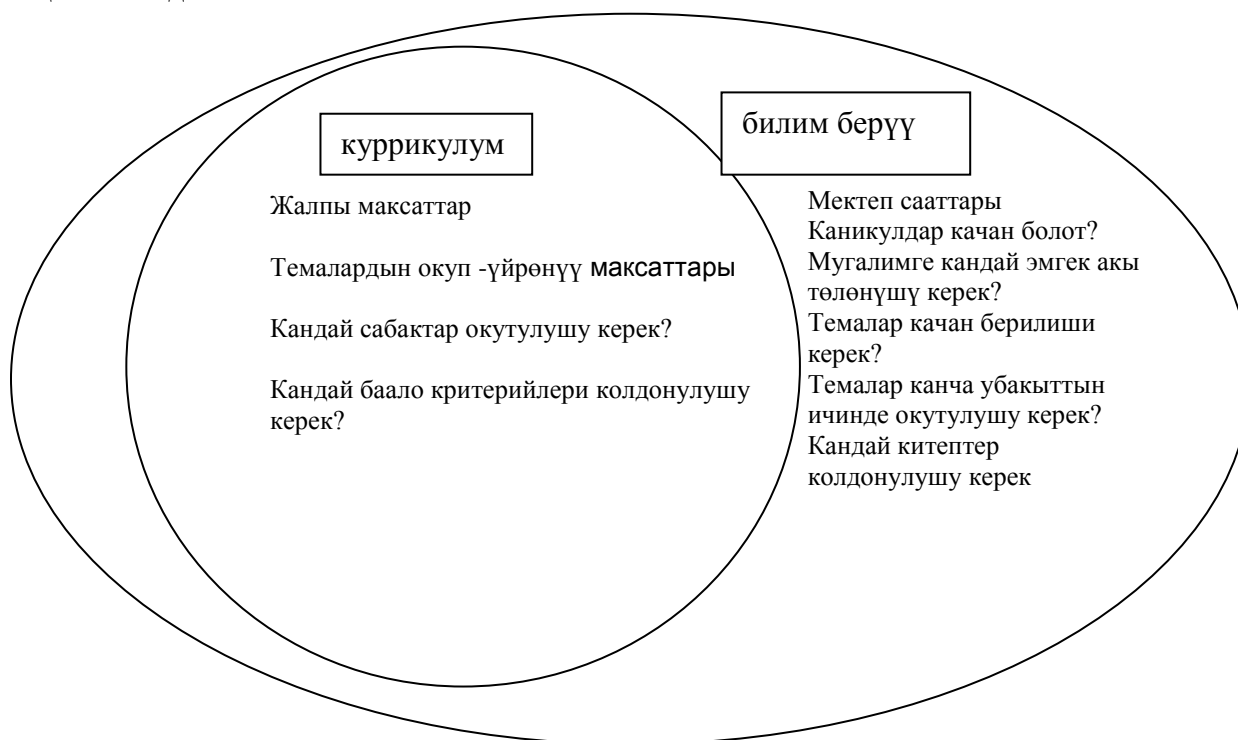
Мугалимдердин колуна тийген программаларда окуучунун окуп-үйрөнүү максаттары эмес, окутулуучу темалардын эле тизмеси келтирилет. Бул кырдаал ылдамдыктын ченемин көрсөтүүчү белгилер жок трассада айдоочу бөлөк унаалардын жүрүшүнө ылайык өзүнүн ылдамдыгын аныктоого мажбур болгон кырдаалды элестетет. Биз сиздерди сабактын планын Мамлекеттик стандарттарга таянып түзгөндү үйрөтүүнү көздөйбүз. Бул үчүн сиздер Мамлекеттик стандарт менен өз сабактарыңардын ортосундагы так жана анык байланышты түзгөндү үйрөнүшүңүздөр зарыл. Буга жетише турган болсок, ар бир мугалим өзүнүн иш аракеттерин негиздей алмакчы, себеби окуп-үйрөнүү максаттарын Мамлекеттик стандарттар жана окуучулардын муктаждыктары менен байланыштыра алат. Мугалимдер үчүн абдан пайдалуу, себеп дегенде мамлекеттик стандарттар билим берүүнүн мазмунун аныктоочу негизги ченемдик документ болуп эсептелет. Учурда куррикулум катары колдонула турган жаңы стандарттар иштелип чыгууда. Бирок бул эң башкысы эмес, себеби биз сиздерге үйрөтө турган көндүмдөр каалагандай билим берүү тутумунда пайдалуу болот.

Куррикулум түшүнүгү боюнча Венндин диаграммасы –

Кыргызстан (Учурдагы стандарттар)

Жаңы Зеландия

Жаңы Зеландияда каникулдар жана мектеп сааттары ачык көрсөтүлүп, куррикулумда эмес, билим берүү тууралуу мыйзамда белгиленген

Башка мамлекеттин окуу программасы (Жаңы Зеландия)

I. КИРИШ СӨЗ

Математиканы ортоңку баскычтын класстарында окутуу программасы (6-8 кл.)

Окутуу программасы (силлабус) **6--8** класстардын окуучулары математикадан билүүгө тийиш билим, көндүмдөрдү жана ыкмаларды аныктайт. Бул категориялар окутуунун жыйынтыгы жана натыйжалардын көрсөткүчү катары белгиленген.

Окутуунун жыйынтыгы окуучуга багытталган, б.а. окуучу конкреттүү түрдө эмни үйрөнүшү керек жана эмнени билиши керектигин көрсөтөт. Окутуунун жыйынтыгы демонстрация кылууга, баалоого, өлчөөгө мүмкүн болгудай аныкталган. Окутуунун жыйынтыгы ошондой эле окуучунун класстан класска өсүшүн да көрсөтөт.

Окутуунун ар бир жыйынтыгы окуучу үчүн белгилүү бир натыйжага жетишкенде билүүгө тийиш болгон билим, көндүмдөрдүн жана ыкмалардын көрсөткүчтөрүнүн тизмеси менен коштолот.

Окутуу программасында белгиленген окутуунун жыйынтыгы жана алардын көрсөткүчтөрү:

- Мугалимдерге өз алдынча же топтордо программаларды же анын кээ бир бөлүктөрүн иштеп чыгууга мүмкүнчүлүк берет. Аларды окуучунун жекече муктаждыктарына же жөндөмүнө жана *жердин шартына* (мисалы: билимге талап ж.б.у.с.) карата иштеп чыгууга болот.
- Мугалимдерге окуучулардын жетишкендиктерин окутуунун жыйынтыктарына *карай тууралап* талдап баалоого жана каттоого жардам берет.
- Белгиленген окутуунун жыйынтыктарына жетүүдөгү окуучунун өсүшүн баяндап турууга мүмкүнчүлүк берет.
- Мугалимдерге окуучуну үйрөтүү процессин иликтегенге мүмкүнчүлүк түзөт.
- Мугалимдерге болочок окуу программаларын пландоого мүмкүнчүлүк түзөт.

Математиканы ортоңку баскычынын класстарында (6-8) окутуунун бул программасы билим берүү реформасындагы маанилүү кадам. Бул программа орто тепкичтин класстарындагы математиканын кырааттуу курсу. Программа кошумча окуу куралдарды түзүүчүлөргө жана 5- жана 9- класстардын мугалимдерине да пайдалуу.

Математиканы орт тепкичтин класстарында (6--8) окутуунун программасы баштапкы мектептин курсунун негизинде талдоо жүргүзүү, окуучулардын эсеп чыгаруудагы изилдөөчүлүк үйрөнүмдөрүн өнүктүрүүгө басым жасайт.

Сабакты өтүүчү тил – эне тили же англис тили, б.а. мамлекеттик тил.

Бул программа боюнча окуучулар математикалык символдорду, сандарды жана арифметикалык төрт амалды өздөштүрөт.

Бул программа боюнча окутуучу мугалимдер программанын өзүн жана мугалим үчүн окуу куралын пайдаланышат. Математиканын бул курсу бардык класстарда жумасына 180 мүнөткө эсептелинген.

II. НЕГИЗДЕМЕ

Өлкөнүн бардык жарандары өлкөсүнүн өзүн-өзү аныктоосунун жана өнүгүшүнүн бардык чөйрөсүндө катышууга акысы бар. Ошондуктан математикалык билим ар бир адамга зарыл.

Турмушта кездешчү маселелерди чечиш үчүн, окуучулар ар түрдүү көндүмдөргө ээ болушу керек. Ошондуктан математикага үйрөтүүнүн принциптери жана окуу программасы окуучулардын

математикадан билимин, билгичтиктерин жана көндүмдөрүн өнүктүрүүгө максималдуу багытталган болушу керек.

Окуучулар жаңы математикалык концепцияларды мектептеги билим маданияты менен айкалыштырып, алган билимин өзүнүн жашоосунда колдоно алат.

Бардык билим сыяктуу эле математикада да аша чаап кетүү мүмкүн. Б.а. математика математиканы билбеген кишилерге зыян келтирүү максатында пайдаланышы мүмкүн, ошондуктан мындай зыяндан математикалык сабат менен гана коргонууга болот.

Математикалык сабатсыздык өлкөдөгү коррупция, материалдык ресурстарды туура эмес бөлүштүрүү, эл санынын өсүшү сыяктуу социалдык маселелерге туруштук берүүгө мүмкүн эмес.

Ушундай маселелерди түшүнүү үчүн **керек** бул сунушталган математиканы окутуу программасы болочок муундарга мындай маселелерди жок кылууга жардам берет.

Математиканы окутуунун программасынын бул мазмуну мектептен ортоңку баскычтан кийин кетүүчү да, окуусун улантуучу да окуучуларга математикадан терең билим берүү максатында түзүлгөн. Программа математиканы улантып окуу үчүн бекем негиз жана математикалык ойдун адемин түшүнүүнү сунуштайт.

Өлкөнүн коомчулугу жарандардын муктаждыктарында тез эле өзгөрүп турат. Толук кандуу жашоо үчүн жашоонун ар бир күнү математикалык сабаттуулуктун улам жогорку деңгээлин талап кылууда.

Математикалык бекем билим адамга ар бир күнү алып-сатуу, үй куруу, киреше алуу, күрмө тигүү сыяктуу иштерде, а түгүл саясий кайрылууну чечмелөө өндүү бардык иште керек. Ошондуктан математиканын куррикулуму сандар менен амал аткаруунун тез өзгөрүлмө зарылчылыгына жооп бериши керек.

Бул программа жаңы муктаждыктарга туура келет, анкени ал бүгүнкү күндүн чындыгына жооп берет жана окуучуларга түшүнүктүү.

Программа окутуунун үч фундаменталдык көз-карашына негизделген:

- **Жаңы билим бар билимге негизделгенде биз жакшыраак окуйбуз;**
- **Алган билим турмушта керек экенин, пайдасы тийээрин сезгенде биз жакшыраак окуйбуз;**
- **Биз ар түрдүү ойлорду, билимди, билгичтиктерди жана жөндөмдөрдү колодонуп көп маселелерди чечебиз.**

Бул окуу программасы окуучулар үчүн тааныш жана кызыктуу контексте математиканы киргизүү менен дайыма окуучуларда бар билимге кайрылып турат. Контекстуалдык ыкма, окуучуларга кызык жана тааныш турмуштук маселелерди аныктоого жана чечүүгө окуучулардын катышуусун талап кылган реалдуу маселелерге алып келет. Окуучуларга турмуштун таламына туура келчү чечимдерди кабыл алыш үчүн математиканын көп бөлүмдөрүндөгү билимди жана көндүмдөрдү ошондой эле башка булактардан алынган билимди пайдаланышы керек. Мындай ыкма окуучунун үйрөнүшүнө багытталган окутууну жеңилдетет.

Окутуудагы гендердик ыкма

Контекстуалдык ыкманы пайдаланууда бир гендердин экинчисинен ашып кетүүсүнө жол бербөө өтө маанилүү. Б.а. контексти тандоодо эркек балдар менен кыздардын тең мүмкүнчүлүгүнө өзгөчө көңүл буруу зарыл. Мисалы, класста гендердик тең салмактуулук жок болсо (М.: эркек балдар кыздардан көп болсо), контексти тандоодо көпчүлүк добуш менен чечим кабыл алууга болбойт.

Окуучулардын контекстти тандоодо катышуусу жагымдуу, бирок мугалим окуучуларды окутууда бардыгына бирдей мүмкүнчүлүк түзүүсү керек. Сабакты туура пландаса гендердик теңдикти дайым сактоого болот.

III. ОКУТУУНУН ПРИНЦИПТЕРИ

Башталгыч мектепте мугалимдер көбүн эсе сабак өтүүдө жакындашуу ыкмасын пайдаланууну жактырышат. Мугалим окуучуну кызыктыруучу программаны түзөт. Ар бир предмет боюнча окутуунун жыйынтыктарын иштеп чыгуу куррикулумдарды жакындаштырууга шарт түзөт.

Мугалимдер окуу программасынын (силлабус) жыл бою же чейректе өтүүнү пландаштарган бөлүмдөрү боюнча окутуунун жыйынтыктарын аныктап чыгышы керек. Эгерде сабакты берүүчү мугалимдер көп болсо (М., 6-класстардын математика мугалимдери) бир командага биригип иштегени дурус. Окутуунун жыйынтыктарын чогуу иштеп чыгышса туура болот.

Пландаштырууга методист мугалимди (предмет боюнча) же предмет боюнча ага мугалимди чакыруу талапка ылайык. Окутуунун жыйынтыктарын иштеп чыгууда алар жардам көрсөтүүсө же кеңеш берүүсү мүмкүн.

Окутуунун жыйынтыктарын иштеп чыгууда башка сабактардын окутуу жыйынтыктары менен байланышын иликтеп чыгуу керек. Анткени жакындаштырып сабак өтүү ыкмасын колдонууда айкалыштырууга мүмкүнчүлүк пайда болот.

Мисалы: эне тилин үйрөтүүнүн натыйжасынын бири «анкетаны пайдалануу жана коомчулукта талкууну өткөрүү болушу мүмкүн».

Математиканы окутуунун принциптери

Математиканы окутуунун сунушталган принциптери жеке багытталган, же окуучуга багытталган болуп саналат. Бул принциптердин негизги философиясы «эмнени ойлоо эмес», «кантип ойлоону керек» экендигине окуучуларды үйрөтүү. Сабак берүүнүн бардык ыкмалары, сабактагы бардык иш-аракет, тапшырмалар ж.б.у.с. ар бир окуучунун өнүгүүсүнө багытталган. Бул иш-аракеттер изилдөө жүргүзүү, маселени чечүү жана класстан тышкары иштерди (максаттуу экскурсиялар ж.б.у.с.) ичине камтыйт.

Окутуунун мындай ыкмалары окуучуларга тапшырмаларды биргелешип аткарууга, маселелерди чогуу талкуулоого, чечим кабыл алууга, пландоого, тапшырма аткарууга, жүзачаарларды, отчетторду даярдоого мүмкүнчүлүк берет. Тапшырмаларды аткаруу убагында окуучулар бири-бирин угууга, тапшырманы аткаруунун өз стратегиясын көрсөтүүгө, өзүнүн ишинин жыйынтыгын сынчыл талдоого үйрөнүшөт.

Окуучуга жеке багытталган окутуунун принциптери окуучулардын бар билимине, тажрыйбаларына таянып, материалды толук түшүнүүсүнүн аларга тааныш контекстин тандоо менен «белгилүүдөн белгисизге» деген философияны таратат. Окуу программасын, окутуунун натыйжасын иштеп чыгуу жана сабак өтүү мүмкүн болушунча окуучуга багытталышы зарыл.

Эки тилде окутуу

Англис тилин окутуунун негизги тили катары кабыл алуу менен, окуучулардын эне тили бар экенин эске алып, теманы айкын ачууга пайдаланууга аракет кылуу керек.

Математиканын башка тилдерден айырмаланган өзүнүн тили бар болгондуктан, окуучулардын эне тилин колдонушу математикалык эсепти чыгаруусуна жана материалды жакшы өздөрүшүнө өбөлгө болот.

Ар түрдүү деңгээлдеги класста сабак берүү

Бул программада сунушталган концептуалдык ыкма ар түрдүү деңгээлдеги окуучуларды окутууга өбөлгө түзөт. Бир эле контексти даярдыгы жакшы окуучу да татаал тапшырма, деңгээли ылдыйраак окуучу да жеңилерээк тапшырма аткарышып жатканда пайдаланууга болот.

Ар түрдүү деңгээлдеги класста сабак өтүүчү мугалимдер бардык окуучулар өнүгүшүп, окутуунун натыйжаларына жетишүүсү үчүн сабактарын өтө тыкан пландоосу зарыл.

Албетте мындай класстарда бир нече жыл катар бир мугалим сабак алып барса дурус болот. Эгерде бул мүмкүн болбосо, жаңы мугалим окуу программасын түзүүдө мурдагы мугалимдин программасын негиз катары алуусу керек.

Предметтерди жакындаштыруу

Ортоңку баскычтан класстарынын математикасынын кээ бир бөлүмдөрү (темалары), аны өтүүнүн стратегиясы башка предметтер менен байланыштуу. Бул өлчөө куралдары, чийүү, сабактарды классификациялоо, статистикалык маалыматтарды чогултуу жана аларды жалпылоо, графиктерди чийүү, убакыт, акча, пайыздар жана ондук бөлчөктөр.

Математика сабагында окуучулар алган билим жана ыкмалар башка предметтер боюнча сабактарда кеңири пайдаланылат. Башка предметтердин мазмууну математика сабагынын контекстин табууга жардам берет. Мисалы, «бюджетти кандай түзүү керек» же «чакан бизнести кантип жүргүзүү керек» деген «Жашоого үйрөтүү» предметинин бөлүгү математиканын «ондук бөлчөктөр жана пайыздар» деген бөлүмү менен байланыштуу.

Бул программа жетишээрлик ийкемдүү. Кээ бир бөлүмдөр катуу тартиптеги ирет менен берилиши, кээ бир бөлүмдөр зарыл учурларда башка предметтердин программасы менен айкалышып берилиши керек. Мындай ийкемдүүлүктү сабактарды натыйжалуу жакындаштырууда пайдалануу мугалимдерге сунушталат.

Окуу программасынын максаттары

Окуучулар:

- Башталгыч класста алган билиминин негизинде алган үйрөнүмдөрүн өнүктүрүү, кеңейтүү жана көрсөтө билүүсү;
- Өзүлөрүнүн өлкөсүнүн коомдук жана маданий мейкиндигинде чыныгы турмушта кездешүүчү маселелерди чечүү үчүн сандар менен иштөө, талдоо жана изилдөө ыкмаларын өнүктүрүүсү.
- Математиканы андан ары өздөштүрүүгө бекем негиз түзүү;
- Математикалык ыкмаларды пайдаланууда өзүнө ишенимин күчөтүү;
- Математикалык концепцияларды түшүнүүнү жана кызыкдардыкты өнүктүрүү;
- Татаал эсептерди чыгарууда **өжөрлүтү (көктүктү)** өнүктүрүү;
- Эсептерди чыгаруунун жолун тандоодо сынчыл ой-жүгүртүүнү өнүктүрүү;
- Графикалык түрдө берилген маалыматты, статикалык сандарды түшүнүү;
- Маалыматты көрсөтүүдө график, иллюстрация, сүрөт, **чиомеклердин** жардамы менен сандык берилмелерди пайдалануунун ыкмаларын жакшыртуу; салыштыруу, өлчөө, математикалык эсептерди жүргүзүүнү билүү;
- Коомдун билимдүү мүчөсү болуу;
- Коомдун да, өзүнүн да муктаждыктарын толуктоого математикалык берилмелерди баалап, маанилүү маалыматты таба билүү.

МАЗМУНДУН ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

Бул окуу программасынын мазмуну беш бөлүмдөн турат. Ар бир бөлүм эки графадан турат: номер жана колдонуусу. Бул ыкма окутуунун натыйжасын иштеп чыгууга ыңгайлуу.

Ар бир бөлүм предметтин белгилүү аспектиге темасын камтыйт. Ар бир бөлүм ошондой эле бир класстан экинчисине өтүүдөгү окуучулардын билиминин өсүшүн чагылдырат.

Өз кезегинде ар бир бөлүм мазмуунду жана окутуунун натыйжасын тактоо максатында бөлүмчөлөрдөн турат.

Математика беш бөлүмдөн турат: сандар жана алардын пайдаланышы; мейкиндик жана форма; өлчөө бирдиктери; ыктымалдуулук жана статистика; санак жана алгебра.

«Сандар жана алардын пайдаланышы» жети бөлүмчөлөргө жиктелет: жөнөкөй бөлчөктөр, ондук бөлчөктөр, жөнөкөй жана ондук бөлчөктөр, пропорциялар жана даражалар, вектордук сандар жана

«Мейкиндик жана фигуралар» тогуз бөлүмчөлөрдөн турат: узундук, аянт, көлөм, форма, бурч, көп бурчтуктар, net, карта жана координаттар.

«Өлчөө бирдиктери» үч бөлүмчөдөн турат: салмак, температура жана убакыт.

«Ыктымалдуулук жана статистика» беш бөлүмчөдөн: статистика, ыктымалдуулук, тактык жана каталар, баа берүү.

Санак жана алгебра, система жана алгебра деген эки бөлүмчөдөн турат.

Сандар жана аларды пайдалануу

Окуучулар сандардын бардык кадимки формаларын: бөлчөктөр, ондук бөлчөктөр жана пайыздар, **части** жана терс сандарды пайдаланышат. Турмушта болуучу маселелерди же тапшырмаларды чечүүдө сандарды пайдаланышат.

Мейкиндик жана фигуралар

Окуучулар узундукту, аянтты, көлөмдү жана бурчтарды өлчөйт жана салыштырышат. Багыттарды жана формаларды билдирүүчү терминдерди өздөштүрүшөт. Аларды алган билимин турмушта пайдаланууга үйрөтүшөт. Алар координаттардын жардамы менен самолеттун жүрүшүнүн пунктарын аныкташат. Курстун жүрүшүндө алар математиканы маселерди жана эсептерди чечүүгө пайдаланышат.

Өлчөө бирдиктери

Бул бөлүмдө температураны жана салмакты өлчөө бирдиктерин турмушта пайдаланууга басым жасалат. Окуучулар жүргүзүлгөн өлчөөлөрдү билдиришет, жазышат, эсептешет жана аныкташат.

Статикалык берилмелер

Бул бөлүмдө берилмелерди чогултууга жана чечмелөөгө көңүл бурулат. Булар статистикалык берилмелер, графиктер жана ыктымалдуулуктар. Бөлүм андан башка эсеп жүргүзүүнүн ыкмаларын, тактыктын жана катачылыктын суроолорун камтыйт.

Билим, көндүмдөр жана предметке мамиле

Билим

Окуучулар үйрөнүшөт:

- Математика боюнча программанын ар бир бөлүмүн таануу, аныктоо, талкуулоо, талдоо жана салыштыруу;
- Күнүмдүк турмушта алган билимин пайдалануу;
- Алуу, кошуу, бөлүү, көбөйтүү математикалык төрт амалды түшүнүүсүн көрсөтүү.

Көндүмдөр:

Окуучулар үйрөнүшөт:

- Алуу, кошуу, бөлүү, көбөйтүү - математикалык төрт амалды класстарга бөлүү, салыштыруу жана аткаруу;
- Графика, таблица, чийме, жазуу жана сан түрүндөгү берилмелерден турган маалыматты аныктоо, салыштыруу, сорттоо, чечмелөө жана көргөзүү;
- Формулаларды же эрежелерди чыгаруу жана сандарды **тоголоктоо текгеректөө**;
- Башкаруу жана пландаштыруу ;
- Эсеп чыгаруу.

Практикалык көндүмдөр:

Окуучулар үйрөнүшөт:

- Материалды сорттоо жана иштетүү;
- Математикалык маалыматты которуу жана жеткире берүү;

- Математикалык эсептерди усулдаштыруу, өлчөө жана класстарга бөлүү;
- Чиймелерди жана карталарды түзүү көндүмдөрүн көргөзүү.

Турмуштук көндүмдөр:

- Окуучулар үйрөнүшөт:
- Маалыматты бөлүп алуу, окуу, талдоо, изилдөө жана сынчыл ой-жүгүртүү;
- Турмуштук математикалык маселелерди чыгарууда билим жана көндүмдөрүн калкуляторду пайдалануу.

Предметке мамиле

Окуучулар үйрөнөт:

- Математиканы предмет катары баалашат жана сүйүшөт;
- Математиканы турмушта күн сайын кездешкендиги үчүн баалай билүү;
- Окууда жана иште пайдалуу адаттарды алуу жана изилдөөлөрдү жүргүзүү үчүн акылды өнүктүрүү;
- Көз караштарга жана ойлорго өз ара урмат-сый менен мамиле кылууну өнүктүрүү.

Математика боюнча математикалык бөлүмдөр жана бөлүмчөлөр

математикалык бөлүмдөр	6-класс	6-класс	8-класс
Сандар жана алардын пайдаланышы	<ul style="list-style-type: none"> • жөнөкөй бөлчөктөр • ондук бөлчөктөр • жөнөкөй бөлчөктөр жана ондук бөлчөктөр • ондук бөлчөктөр жана пропорциялар • пропорциялар • салыштырмалуу сандар бөлүктөр 	<ul style="list-style-type: none"> • жөнөкөй бөлчөктөр • ондук бөлчөктөр • жөнөкөй бөлчөктөр жана ондук бөлчөктөр • пайыздар • пропорциялар, бөлчөктөр жана даражалар • салыштырмалуу сандар • бөлүктөр 	<ul style="list-style-type: none"> • жөнөкөй бөлчөктөр • ондук бөлчөктөр • жөнөкөй бөлчөктөр жана ондук бөлчөктөр • пайыздар • пропорциялар жана даражалар • салыштырмалуу сандар • бөлүктөр
Мейкиндик жана форма	<ul style="list-style-type: none"> • узундук • аянт • көлөм жана сыйымдуулук • форма 	<ul style="list-style-type: none"> • узундук • аянт • көлөм жана сыйымдуулук • форма 	<ul style="list-style-type: none"> • узундук • аянт • көлөм жана сыйымдуулук • форма

	<ul style="list-style-type: none"> • көп бурчтуктар • бурчтар • нетс • багыт • карта жана координаттар 	<ul style="list-style-type: none"> • көп бурчтуктар • бурчтар • нетс • багыт • карта жана координаттар 	<ul style="list-style-type: none"> • көп бурчтуктар • бурчтар • нетс • карта
Өлчөө бирдиктери	<ul style="list-style-type: none"> • салмак • температура • убакыт 	<ul style="list-style-type: none"> • салмак • температура • убакыт 	<ul style="list-style-type: none"> • салмак • температура • убакыт
Статистикалык берилмелер	<ul style="list-style-type: none"> • статистика • көптүк • ыктымалдуулук • тактык жана ката • салыштыруу 	<ul style="list-style-type: none"> • статистика • көптүк • ыктымалдуулук • тактык жана ката • салыштыруу 	<ul style="list-style-type: none"> • статистика • көптүк • ыктымалдуулук • тактык жана ката • салыштыруу
Санак жана алгебра	<ul style="list-style-type: none"> • Packing • алгебра 	<ul style="list-style-type: none"> • Packing • алгебра 	<ul style="list-style-type: none"> • Packing • алгебра

IV. ОКУУЧУЛАРДЫН ЖЕТИШКЕНДИКТЕРИН ИЛИКТӨӨ ЖАНА БАА КОЮУ

Окуучулардын жетишкендиктерин иликтөө жана баалоо «Өлкөдө окуучулардын жетишкендиктерин иликтөө жана баалоо боюнча колдонмо» жана билим берүү бөлүмү жазган жашка окуу куралдарында толук жазылган.

Баалоо

Баалоо – бул эң биринчи предмет боюнча окуу программасында аныкталган окуунун натыйжалуулугуна жетишүүдөгү окуучунун өсүшү жөнүндөгү маалыматты дайыма чогултуу жана чечмелөө процесси.

Мугалимдер окуучулардын жетишкендиктерин окутуу процессинде иликтешет. Баалоо акыйкаттуу жана тең салмактуу болушу үчүн мугалимдер ар түрдүү ыкмаларды колдонушу зарыл:

- Белгилүү тапшырманы аткаруудагы окуучунун аныкталган үйрөнүмдөрүн байкоо жана бокменттештирүү;
- Жазуу тапшырмалар, долбоорлор жана практикалык иш;
- Жазуу тестери же экзамендер;
- Окуучунун иштеринин толук пакети

Мугалимдер ошондой эле киргизилген стандарттар боюнча окуучулардын өзүнө жана башка окуучуларга баа берүүсүнө мүмкүнчүлүк берүүсү керек.

Баалоо – бул окуучулардын билимин аныктоо процесси. Баалоо – бул алдын ала иштеп чыккан критерийлер менен баалоонун жыйынтыктарын салыштыруу. Бул ишти натыйжалуу аткаруу үчүн окуучунун жетишкендиктерин баалоонун бүт маалыматтарын документтештирип жүрүү керек.

Математикада баалоо

Окуучунун жетишкендиктерин баалоо эң биринчи мугалимге керек. Бул ага эгер зарылчылык болсо программага өзгөртүү киргизүүгө, же жакшы натыйжаларга жетишүү үчүн окутуунун башка ыкмаларын колдонууга көмөктөшөт. Ошондуктан баалоо жыл бою дайыма жүргүзүлүп турушу керек. **Анда-санда көлөмдүүдөн көрө аз болсо да тез-тезден өткөзүп туруу Зарыл.**

Жазуу тесттер жана экзамендер менен бул программанын аз бөлүгүн гана баалоого болот. Эгерде мугалим жазуу түрүндө тестирилөөнүн ыкмасын гана пайдаланса, сунушталган программанын маанилүү бөлүктөрү көз жаздымда калып калышы мүмкүн. Ошондуктан, баалоонун башка ыкмаларын да колдонуу керек.

ОКУТУУНУН ЖЫЙЫНТЫКТАРЫ

Окутуунун жыйынтыктарын номерлөө принципи:

Ар бир принцип үч сан менен номерленген, мисалы 6.2.3

Биринчи сан классты билдирет (:-класс)

Экинчи сан предметтин тематикалык бөлүгүн көрсөтөт

Үчүнчү сан тематикалык бөлүм боюнча жыйынтыкты көрсөтөт

Ошентип 6.2.3 – 6-класс, 2-тематикалык бөлүм, 3- жыйынтык.

Тематикалык бөлүм	6-класс	7-класс	8-класс
Сандар жана аларды колдонуу	6.1.1 Жөнөкөй бөлчөктөрдү кошуу, алуу, көбөйтүү жана бөлүү	7.1.1 Аралаш сандарды пайдаланып математикалык төрт амалдын бирөөнө эсеп чыгаруу	8.1.1 Эсеп чыгарууда жөнөкөй бөлчөктөрдү пайдалануу
	6.1.2 Ондук бөлчөктөрдү кошуу ,алуу, көбөйтүү жана бөлүү	7.1.2 Тааныш контексте эсеп чыгарууда ондук бөлчөктөрдү пайдалануу	8.1.2 Турмуштан алынган мисалдарды ондук бөлчөктөрдө колдонуу менен чыгаруу
	6.1.3 Жөнөкөй бөлчөктөрдү жана ондук бөлчөктөрдү кыскартуу	7.1.3 Жөнөкөй жана ондук бөлчөктөрдү кыскартуу	8.1.3 Жөнөкөй жана ондук бөлчөктөрдү, пайыздарды, пропорцияларды кыскартуу
	6.1.4 Жөнөкөй бөлчөктөрдүн жана ондук бөлчөктөрдү пайыз менен байланышы жана пайыз катышкан жөнөкөй эсептерди чыгаруу	7.1.4 Турмуштук абалдарда пайыздын пайдаланылышы	8.1.4 Турмуштан алынган пайыз менен мисалдарды чыгаруу
	6.1.5 Салыштырмалуу сандарды табуу, пайдалануу жана түшүндүрүү	7.1.5 Пропорцияларды жана бөлчөктөрдү кыскартуу	8.1.5 Турмуштан алынган мисалдарда пропорциянын пайдалынышы
		7.1.6 Графиктерде даражаларды пайдалануу	8.1.6 Турмуштан алынган мисалдарда даражанын пайдалынышы
		7.1.7 Конкреттуу эсептерди чыгарууда	8.1.7 мисалдарды салыштырмалуу

		салыштырмалуу сандарды пайдалануу	сандардын чыгарууда пайдалынышы
	6.1.8 Бөлүктөрдүн колдонулушу	7.1.8 1ден чоң оң бөлүктөрдү пайдалануу	8.1.8 Сандын бүтүн бөлүгүнүн жана бөлчөгүнүн рационалдык жооптордо колдонулушу.

Тематикалык бөлүм	6-класс	7-класс	8-класс
Мейкиндик жана фигуралар	6.2.1 Өлчөө бирдиктеринин жардамы менен эсеп, өлчөө, салыштыруу	7.2.1 Узундукту өлчөө бирдиктерин пайдаланып картада жана башка нерселердин узундугун аныктоо	
	6.2.2 Узундукту өлчөө бирдиктерин кыскартуу жана тоголоктоо	7.2.2 Эсептөөлөрдө тиешелүү өлчөө бирдиктерин пайдалануу	
	и Фигуралардын периметрин өлчөө	7.2.3 Тегеректин аянтын өлчөө	
	6.2.4 Фигуралардын периметрин өлчөө	7.2.4 Аянттарды салыштыруу	
	6.2.5 Фигуралардын периметрин өлчөөнүн эрежелерин үйрөнүү	7.2.5 Квадраттын аянтын эсептөөнүү үйрөнүү	8.2.5 Тегеректин аянтын изилдөө
	6.2.6 Эрежелерди аныктоо үчүн жөнөкөй геометриялык телолордун көлөмүн изилдөө	7.2.6 Татаал геометриялык фигуралардын көлөмүн изилдөө, көлөмдү табуунун эрежелерин колдонуу	8.2.6 Цилиндрдин, конустун, пирамиданын көлөмдөрүн табу жана көлөмдү табуунун эрежелерин колдонуу
	6.2.7 «Сыйымдуулук» түшүнүгүн изилдөө	7.2.7 Көлөм менен сыйымдуулуктун байланышын изилдөө	8.2.7 Эсеп чыгарууда көлөмдү табуунун эрежелерин колдонуу
	6.2.8 Өлчөө бирдиктерин кыскартуу	7.2.8 Сыйымдуулукту эсептөп чыгарууга керектүү өлчөө бирдиктерин колдонуу жана эсеп чыгаруу	8.2.8 Көлөм, сыйымдуулук ж.б.у.с. өлчөөнүн бирдиктерин кыскартуу

Тематикалык бөлүм – Сандар жана алардын колдонулушу
Окутуунун максаттары жана көрсөткүчтөр

Тема	6-класс	7-класс	8-класс
Бөлчөктөр	6.1.1 Жөнөкөй	7.1.1 Аралаш сандарды	8.1.1 Эсеп чыгарууда

<p>Көрсөткүчтөр</p>	<p>бөлчөктөрдү кошуу, алуу, көбөйтүү жана бөлүү</p> <p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Жөнөкөй бөлчөктөрдү да, ар түрдүү, бөлмдүү, бөлчөктөрдү да, аралаш сандарды кошуу, алууну аткара алса • Буруш бөлчөктөрдү жана аралаш сандарды эркин өзгөртө алса • Бөлүүнү аткарууда тескери бөлчөктөрдү көбөйтүүнү пайдалана алса • Бөлчөктөрдү, алардын ичинде ар түрдүү, бөлмдүү, бөлчөктөрдү, аралаш сандарды көбөйтүп, бөлө алса • Салыштармалуу чоңдугун көрсөтүү үчүн аралаш сандарды, бөлчөктөрдү сандардын катарына бөлө алса • бөлчөктөрдү кошуу, алуу, көбөйтүү жана бөлүү менен жөнөкөй эсептерди 	<p>пайдаланып математикалык төрт амалдын бирөөнө эсеп чыгаруу</p> <p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бөлүнгөн тик бурчтуктардын ыкмасын пайдаланып • эсеп чыгара алса • Буруш бөлчөктөргө айландыруу менен эсеп чыгара алса • Бөлүмү жөнөкөй сан болгон аралаш сандарды көбөйтүү, бөлүү талап кылынган эсеп чыгара алса • Бирден көп математикалык амал талап кылынган жөнөкөй эсептерди чыгара билсе • Бөлүүгө эсеп чыгара алса 	<p>жөнөкөй бөлчөктөрдү пайдалануу</p> <p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 12 см. оригинал! өңдүү эсептерди чыгара алса • Бөлчөктөрдү пайдаланып өңдүү эсептерди чыгара алса • «Класста 45 окуучу бар, алардын 27 си эркек балдар, эркек балдардын $\frac{1}{3}$ и жана кыздардын жарымы футбол ойношот. Бул класста канча бала футбол ойнойт?» өңдүү эсептерди чыгара алса
----------------------------	---	--	---

	чыгаруу		
Тема	6-класс	7-класс	8-класс
Ондук бөлчөктөр	6.1.2. Ондук бөлчөктөрдү кошуу, алуу, көбөйтүү жана бөлүү	7.1.2 Тааныш контексте эсеп чыгарууда ондук бөлчөктөрдү пайдалануу	8.1.2 Эсеп чыгарууда жөнөкөй бөлчөктөрдү пайдалануу
Көрсөткүчтөр	<p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • $0,320 + 1,262 = 2,611 - 13304 =$ сыяктуу эсептерди чыгара алса <ul style="list-style-type: none"> • $3,162 * 4 = 2,255/3 =$ өндүү эсептерди чыгара алса • «Материалдын 1 метри 5,25 сом болсо, 5 метри канча турат?» Өндүү эсептерди чыгара алса 	<p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • $0,115 - 2,015 = 12, 101 - 6,0009 =$ сыяктуу эсептерди чыгара алса • $2,1115 * 5 = 3,002 * 2,11 = 21,20121/32 =$ сыяктуу эсептерди чыгара алса • «1,455 км + 450,5 м + 0,100 км» сыяктуу эсептерди чыгара алса • Тааныш контексте эсеп чыгарууда үч ондук бөлчөккө чейин пайдалана алса • Математикалык төрт амалдын бирин пайдаланып валюта (акча) колдонуу менен түзүлгөн эсепти чыгара билсе • Ондук бөлчөктөрдү үтүрдөн кийин көрсөтүлгөн санга чейин тоголоктоону билсе 	<p>Окуучулар максатына жетти дейбиз, эгерде алар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Турмуштан алынган эсептерди чыгара алыса • Берилген сандарды ондук бөлчөк түрүндө тура көрсөтө алса

Тиркеме 7.5.

Сабакты пландаштырууда эске алынуучу нерселер

1.. Ар сабактын жүрүшүндө бир нече максатка жетишүү мүмкүн.

«Бир орундуу сандарды кошууну үйрөтүүнү көздөгөн сабакта окуучулар сандарды тыкан жазганды да үйрөнүшү мүмкүн. Мындан тышкары, алар биргелешип иштөө көндүмдөрүн да өнүктүрүшү мүмкүн, демек

бул керектүү баалуулуктарды өнүктүрүү максаты болушу мүмкүн. Ошентсе да биз окуучуларга берчү ар көнүгүүнүн негизги окуп-үйрөнүү максатын аныкташыбыз керек».

2. Кээ бир сабактарда окуучулар бир маселенин үстүндө иштеп жаткан учурда, көнүгүүнүн максаты жана аткарылышы окшош болушу мүмкүн, ошондуктан, кээ бир учурларда окутуу максаттарын толугу менен белгилөөнүн кажети жок.

Окутуу процессинде сиздер кандай окуп-үйрөнүү максаттарын көздөгөнүңүздөр аныкталат. Бирок, мамлекеттик стандарт, окуу программасынын колдонмосунда белгиленген окуу максаттары, ал түгүл сабак пландарыңыздарда белгилеген максаттар тууралуу окуучуларга маалымдоонун кажети жок. Ошентсе да, сабакты төмөнкүдөй сүйлөм менен баштасаңыздар жакшы болор эле: «Бүгүн биз жөнөкөй сандарды кошконду үйрөнөбүз, эгер сиздер бул аракетти аткарганды билсеңиздер, анда татаал сандарды кошо баштайбыз»

3. Бардык эле нерселерди өлчөө мүмкүн эмес, ошондуктан кээ бир окуп -үйрөнүү максаттарын аныктоодо окуучунун жетишкендиктерин ченөө оор болот.

Мисалы, биз окуучуларга айылдык салттуу турмушту урматтоо сезимин өнүктүрүүнү максат кылып, элет жергесинде элдин жашоосу тууралуу маек куруп берүүсүн суранып, бир аксакалды сабакка чакырдык дейли. Окуучулардын баарына аксакалдын куруп берген маеги жаккан күндө да, элет жергесиндеги жашоону окуучулардын жакшыраак кадырлай баштаганын аныктоо кыйын. Ошентсе да, бул абдан баалуу окутуу аракети экенин билебиз. Окуп-үйрөнүү максаттарын аныктоонун негизги максаты – мугалимдин иш аракеттерин жана аларды эмне себептен аткарып жатканын аныктоо!

4. Кээ бир аныктамалар, мисалы, «математика сабагы боюнча түзүлгөн тест маселелеринин баарын эсептөө» максат эмес, көрсөткүч болуп эсептелет.

Көрсөткүчтөрдү жана максаттарды алмаштырып алуу көп кезигүүчү ката. Чындыгында эле алар кээ бир учурларда абдан окшош болот. Бирок эске тутуп ала турган нерсе – окуп-үйрөнүү максаттары окутуунун натыйжасында окуучулар эмне кыла алышарын аныктайт, ал эми көрсөткүч коюлган максат жүзөгө ашырылганын тастыктайт.

Окуп-үйрөнүү максаттарын окуу программасы боюнча колдонмого ылайык иштеп чыгып жатканда, коюлган максаттарды төмөнкү критерийлерге ылайык келтирүүгө аракет кылуу зарыл:

- Максаттар окутуу эмес, окуп-үйрөнүү максаттары түрүндө берилген;
- Окутула турган иретте келтирилген;
- Мамлекеттик стандарттарга байланыштуу;
- Мугалимдерге түшүнүктүү (бул документ окуучулар эмес, мугалимдер үчүн иштелип чыгарын унутпагыла)
- Максаттар жүзөгө ашырылгандай болуп, класстын окуучуларынын мүмкүнчүлүктөрүнөн ашыкча талаптар коюлбашы керек.
- Өлчөнөт
- Негиздүү, окуучулардын муктаждыктарына шайкеш келет.

Суроо: Сиздер өзүңүздөр үчүн кандай үч маанилүү тыянак чыгардыңыздар?

Тиркеме 7.6

Пландаштыруу түрмөгү

1. Сиз кандай максатты көздөйсүз? (Сиз окуучунун позициясынан кандай окуп -үйрөнүү максаттарын алдыңызга коёсуз?)

2. Бул максатка жетүү үчүн кандай кадамдарды басып өтөсүз? *(Сиз учурда эмнени окутуп жатасыз?)*
3. Баалоонун натыйжасына таянсак, бул аракетиниз канчалык деңгээлде натыйжалуу болуп жатат? *(Окуучуларыңыз белгиленген окуп -үйрөнүү максаттарына жетип жатабы?)*
4. Баалоонун натыйжасын талдагандан улам, сиз мындан ары эмне кылууну пландаштырып жатасыз? *(Окуучуларыңыз коюлган окуп-үйрөнүү максаттарына жетип же жетпей жатканын билгенден кийин, кандай иш аракеттерди аткарасыз?)*

8-СЕССИЯ. БИРГЕЛЕШИП ПЛАНДАШТЫРУУ

Темасы: “Биргелешип пландаштыруу”.

Максаты: *Окуу нормативдик документтерге таянуу менен (колдонмону пайдалануу менен) биргелешип пландаштыруунун жолдорун карайбыз*

1-слайд: Айрым өлкөлөрдө ар бир сабак боюнча пландарды түзүү жана сабак үчүн темаларды пландоо усулдук кабинеттин, кафедранын (же бирикменин) башчысынын жетекчилиги менен мугалимдердин биргелешкен күч-аракети аркылуу жүргүзүлөт. Азыркы учурда муну жасаш кыйын, анткени ушундай ишке акы төлөө боюнча бюджеттин белгиленген беренелери жок.

2-слайд: Окуу жылынын башында усулдук бирикмелердин жетекчилери окуу бөлүмүнүн башчысы менен бирге окуу программасынын негизинде ар бир чейрек үчүн темаларды иштеп чыгышат. Андан кийин усулдук бирикменин, кафедранын башчысы мугалимдер менен бирге алар ар бир чейректин аягында жетишүүгө мүмкүн болгон окуп-үйрөнүү максаттарын жана ага жетүү мөөнөттөрдү аныкташат. Бул үчүн окуу программасы боюнча колдонмону пайдаланышат.

3-слайд: Окуп-үйрөнүүнүн жалпы максаттары жана мөөнөттөрү аныкталгандан кийин мугалимдер биргелешип ушул максаттарды түзүүчү бөлүктөргө бөлүштүрөт (кыйла конкреттүү максаттарды аныкташат). Ал конкреттүү бир сабакка же бөлүмгө (бапка, бири-бирине байланыштуу темалар боюнча) коюлат. Андан кийин окуп-үйрөнүүнүн ушул сыяктуу кыйла конкреттүү максаттары ар бир сабактын планын түзүү үчүн пайдаланылат!

Суроолор:

- 1-топ. Биргелешип пландаштырууну уюштуруудагы иштер кандай артыкчылыкка ээ болушу мүмкүн?
- 2-топ. Ушул учурда окуу бөлүмүнүн башчысынын ролу кандайча өзгөрөт?
- 3-топ. Сиздердин мектепте ишти ушундай ырааттуулукта жүргүзүү үчүн кандай тоскоолдуктар болушу мүмкүн?
- 4-топ. Ишти аткаруунун кандай жолдору бар?

7-ТЕМА. ОКУТУУНУН УСУЛДАРЫ

Темасы: “Окутуу усулун тандоо”.

Максаты: эң натыйжалуу түрдө жетишүүгө мүмкүндүк берүүчү усулду тандай билүүгө үйрөнөбүз.

Тиркеме 7.1.

Метод (усул) – (грек сөзүнөн алынган: methodos – изилдөөнүн жолу) – максатка жетүү үчүн иш-аракеттерди аткаруунун жолу.

Окутуунун методдору катары төмөнкүлөрдү айтып өтсөк болот:

- ✓ Баяндоо методу (айтып берүү, лекция, аңгеме ж.б.);
- ✓ Көрсөтмөлүү методдор (иллюстрациялоо, демонстрациялоо ж.б.);
- ✓ өз алдынча иштөө методдору;
- ✓ жарым-жартылай изденүү методу;
- ✓ изилдөө методу ж.б.

Окутуу методу бир нече ыкмалардан турушу мүмкүн. Мисалы, китеп (текст) менен өз алдынча иштөө методун алсак, төмөнкүдөй ыкмалар колдонулушу мүмкүн:

- негизги ойду бөлүп көрсөтүү;
- конспект түзүү;
- тексттин мазмунуну планын түзүү ж.б.

Тиркеме 9.2.

Окутуу каражаттары

Тизмеде берилген каражаттардын маанилүүлүк деңгээлин аныктаңыздар:

- 1 – маанилүү
- 2 – орто маанилүү
- 3 – маанилүү эмес

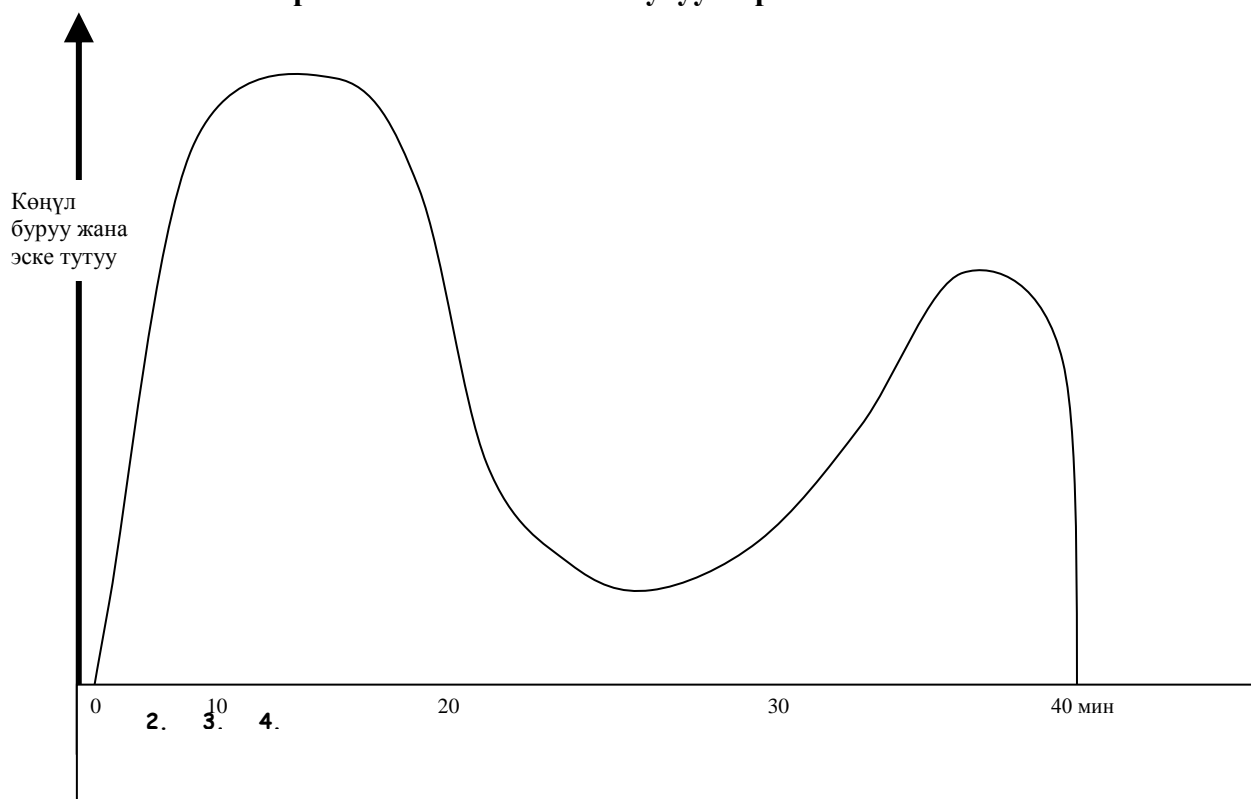
1. Интернет	
2. Мугалимдин турмуштук тажрыйбасы	
3. Китептер	
4. Билим берүү министирлигинин басмалары	
5. Окуучулардын турмуштук тажрыйбасы	
6. Окуучулар даярдаган материалдар	
7. Кошумча окуу материалдары	
8. Жамааттын мүчөлөрүнүн турмуштук тажрыйбасы	

9. Гезиттер	
10. Радио	
11. Телевизор	
12. Слайддар	
13. Плакаттар	
14. Реактивдер	
15. Приборлор	
16.	
17.	

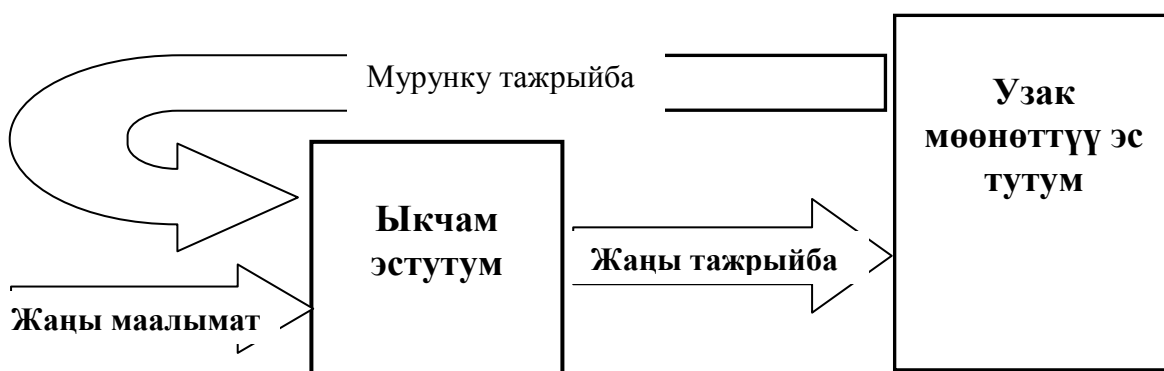
Сабак учурундагы ишмердүүлүктү талдоо

Мугалимдин иш-аракети	Баскыч	Бул кантип ишке ашырылат?	Ой жүгүртүүнүн деңгээли	Убакыт
1. Сабактын темасы айтылат				
2. Сабактын максаты айтылат				
3. Жаңы маалымат берет / бир нерсени аткаруунун жол-жобосун көрсөтөт				
4. Кошумча маалымат берет / процессти көрсөтөт				
5. Иш жүзүндө колдонулушун сүрөттөйт				
6. Окуучулар үчүн тапшырма берет				
7. Окуучулар пайдаланышы керек болгон ресурстарды көрсөтөт жана зарыл учурда аларды окуучуларга берет, ресурстарды, убакытты бөлөт				
8. Окуучулар менен бирге мисал аткарат				
9. Процесске тиешелүү бардык суроолорго жооп берет				
10. Окуучулар максатка жеткенин же жетпегенин кандайча көрө алышаарын түшүндүрөт				
11. Сынап көрүү жана каталарды оңдоо менен окуучуларга практикалык тапшырма берет				
12. Окуучулар тапшырманы аткарып жатканын текшерет				
13. Зарыл учурда окуучуларга жардам берет				
14. Окуучуларга ийгиликке жетүүнү баалоо жагынан жардам берет				
15. Мугалим негизги түшүнүктөр жөнүндө окуучулардан сурайт				
16. Бышыктоо үчүн кошумча тапшырма берет				

Алгачкы жана акыркы маалыматты эске тутуу ийри сызыгы

Маалыматты ыкчам эстутумдан узак мөөнөттүү эстутумга өткөрүп берүү процесси:

7-ТЕМА. ОКУТУУНУН УСУЛДАРДЫ

Темасы: “Усулдарды тандоо жана пайдалануу”.

Максаты: Окутуунун усулдарын, тагыраак айтканда, топтордо аткарылуучу тапшырмалардын максаттарын, окуучулардын биргелешкен ишин башкаруунун, айрыкча, натыйжалуу сурамжылоонун жолдорун карайбыз.

Тиркеме 10.1

Тапшырмалардын түрлөрү.

Мугалимдердин окуучуларга берүүчү тапшырмаларын төмөнкүдөй категорияларга бөлүүгө болот:

- **Багыттоочу тапшырмалар.** Мындай тапшырмаларды аткарууда окуучуларга белгилүү өлчөмдө жардам көрсөтүлөт. Мындай тапшырмаларга кроссворду чечүү мисал болот: бир суроонун жообу экинчи суроонун жообун айтып турат. Окуучуларды ар түрдүү багыттаса болот, мисал үчүн, үлгү катары окшош эсептин жообун берүүгө, же болбосо жооптун ордуна эсепти чыгаруунун жолдорун ж.у.с. көрсөтсө болот. Тапшырманы чыгарууну бир нече этаптарга бөлүп, ар бир этапта окуучуларга жооптун туура же туура эмес экендигин айтып турса болот.
- **Биргелешип аткарылуучу тапшырмалар.** Бул учурда тапшырма окуучуларга бөлүштүрүлүп берилет. Мисалы, жуптарда же топтордо окуучулар чогуу иштешип, ар бир окуучу жалпы тапшырманы аткарууга катышат.
- **Өз алдынча аткарылуучу тапшырма.** Мындай тапшырманы окуучу эч кимден жардам албастан өз алдынча аткарууга тийиш. Башкача айтканда, биз тапшырманы гана беребиз. Мисалы, экзаменде окуучудан текст которуу же математикадан эсеп чыгаруу талап кылынат.

Окутуп үйрөнүү процессин изилдеп көрүп, окутуу усулу катары лекция башкаларга караганда кыйла аз натыйжа берерин байкадык, айрыкча сабактын орто ченинде бул дээрлик такыр пайдасыз убурачылык болуп калат экен.

Албетте, багыттоочу тапшырмаларды да, биргелешип аткарылуучу тапшырмаларды да берүүгө болот, ошондуктан аларды кезектештирип же айкалыштырып пайдалануу керек. Мисалы, мугалим окуучуларга өтө оор теманы түшүндүрүшү керек дейли. Муну окуучулардын биргелешип жана сиздин жардамыңыз менен аткаруусунан баштаса болот (биргелешип аткарылуучу жана багыттоочу тапшырмалар). Мугалим математикалык эсеп чыгаруунун ар бир кадамын көрсөтүп, мындай десе болот: «Эми жупташып иштеп, ушуга окшош үч эсеп чыгаргыла. А бул эсептин чыгарылышын үлгү катары тактада калтырам».

Кийинки эсепти да биргелешип, бирок бул жолкусунда кулак кагышсыз эле чыгарууга берсе болот. «Кечээ күнү математикалык эсептерди чыгардык эле. Азыр мисалды өчүрдүм. Эми кечээ колдонгон усулду пайдаланып, кийинки үч эсепти чыгаргыла».

Сабактын аягында окуучуларга өз алдынча аткарылуучу тапшырма берүүгө болот. Мисалы, мугалим минтип айтса болот: «Эми кийинки үч эсепти ар кимиңер өз алдыңарча чыгаргыла». Өз алдынча аткарылуучу тапшырма үчүн баа коюуга болот, бирок дайым эмес.

Багыттоочу, биргелешип аткарылуучу жана өз алдынча аткарылуучу тапшырмалардын баарын 40 мүнөттүк бир сабактын ичинде колдонууга болоорун унутпаңыздар.

Өз алдынча жана багыттоочу, же биргелешип аткарылуучу жана өз алдынча аткарылуучу тапшырмаларды айкалыштыруу мүмкүн эместигин эсиңиздерден чыгарбаңыздар. Анткени кандайдыр бир көмөк менен аткарылган ишти өз алдынча иш деп айтуу кыйын.

Сиздер мугалимдин кандай түшүндүрөрүн (багыт берерин), кээде кантип биргелешип иштөө ийгиликсиз болуп калаарын жакшы эле билесиздер.

Биргелешип аткарылуучу тапшырмалар окуучулардын ортосундагы биргелешип иштешүүсүнө негизделгендиктен, окутуунун мындай усулу интерактивдүү деп аталат. Андыктан ушул усулду пайдалануу жөнүндө сөз кылабыз.

Тиркеме 10.2.

Окутуунун интерактивдүү методдору

1.1 Иштин жалпы тартиби

Төмөндө бул курстун жүрүшүндө берилүүчү интерактивдүү тапшырмалардын жана көнүгүүлөрдүн аткарылышы боюнча иш-аракеттердин комплекси келтирилди.

а) Даярдык

Мында төмөндөгүдөй кадамдар жасалат:

- ар түрдүү көнүгүүлөрдү аткаруу менен окуучулар кайсы түшүнүктөрдү бышыктап алышы керек экендигине жараша тапшырмаларды тандап аласыз;
- тапшырманын түзүлүшү сиздин классыңыздын деңгээлине ылайык келээр-келбесин аныктайсыз. (Тапшырманы аткаруу үчүн Сизде материалдык ресурстар барбы жана окуучуларыңыз аны аткаруу үчүн жетиштүү маалымат алганбы?)

Бул мүмкүнчүлүктөрдүн бар экендигин аныктагандан кийин сиз ушул тапшырма класста кандай аткарыларын ойлонуштурушуңуз керек. Ошентип Сиз окуучуларыңыздын жообун жана өзүңүздүн жообуңузду алдын ала биле аласыз.

б) Окуучуларга көрсөтмөлөр.

Окуучуларга иштин максатын түшүндүрүңүз (алар эмнени жана кантип аткарууга аракеттениши керек). Иштөө тартибин жана тапшырманы аткарууга бөлүнгөн убакытты белгилеңиз. Мында төмөндөгүдөй жакшы ыкманы колдонсоңуз болот: туш келген эле окуучудан (айрыкча мугалимдин айткандарына анча деле көңүл бөлө бербеген балдардан) тапшырма боюнча нускоону бүтүндөй класс үчүн кайталап бер деп өтүнсөңүз болот.

в) Топтордун курамын аныктаңыз (кимдер экиден, кимдер үчтөн же төрттөн болуп иштейт).

г) Окуучулар иштей башташат.

Анан сиз класстын төрүнө барып бир аз күтө турасыз.

д) Топтордун ишин контролдоо.

Эгер окуучуларыңыз бир нерсени түшүнбөй жатса, бүтүндөй класска же айрым бир топко башкача багыт беришиңиз керек болушу ыктымал. Эгер бардык топтор жакшы иштеп жаткан болсо, анда сиз алардын бирине катышуучу катары (мугалим катары эмес) кошулсаңыз болот.

е) Чакан топтордогу талкууну бүтүрүү.

Бөлүнгөн убакыт аяктаганда же окуучулар тапшырманы эрте эле аткарса, ал эми өзүңүз талкууну андан ары уланта берүүнүн кажети жок деп эсептесеңиз, класстын көңүлүн өзүңүзгө буруңуз.

ж) Жыйынтык /тыянак чыгаруу баскычы

Мугалим топтордон өздөрүнүн тыянагын ачык айтууну жана бардыгы макул болгон жалпы моменттерди белгилөөнү өтүнөт. Бирок мугалимдин бул жердеги эң маанилүү ролу – окуучулардан алар эмне үчүн башкача эмес дал ушундайча ойлонуп жаткандыгын сурап туруу. Муну көбүнчө класста карама-каршы пикирлер айтылган учурда колдонсо ыңгайлуу болот. Классыңыз бардык суроолор боюнча дайыма эле

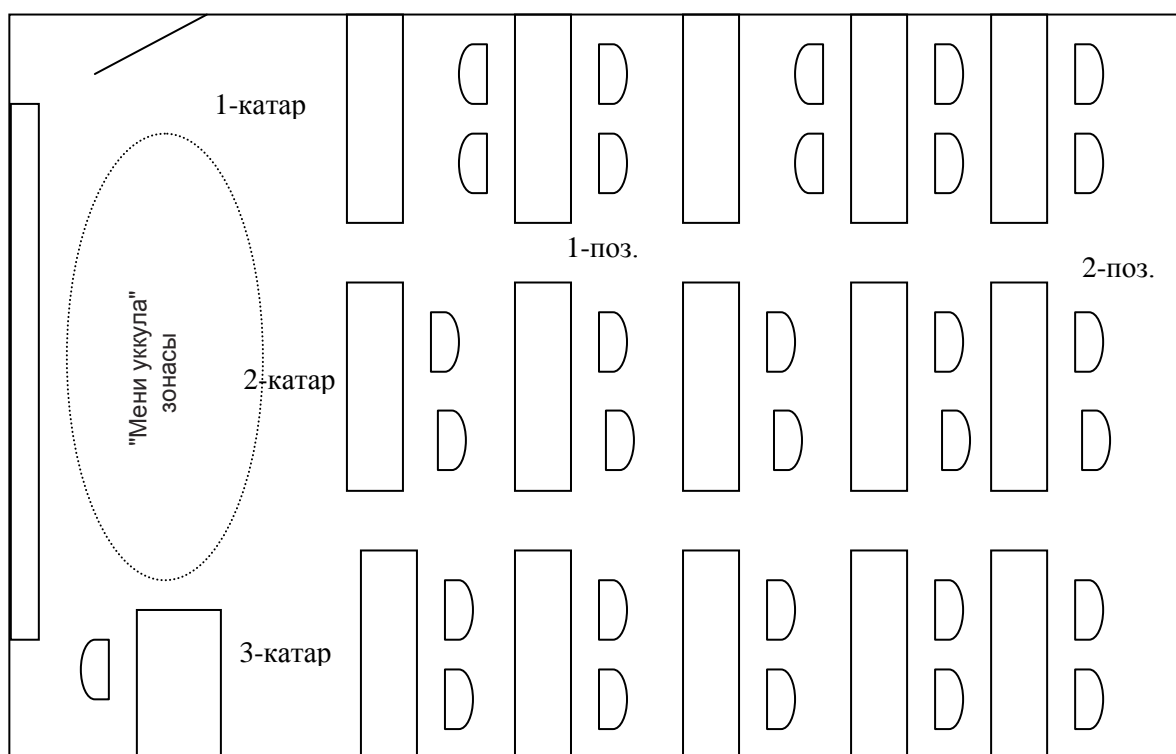
бирдиктүү пикирге келе бербей тургандыгы эсиңизде болсун. Мугалим ар кандай эле тапшырманын бир ыңгай жообу болбой тургандыгын түшүнүүгө тийиш. Ошондон кийин мугалим тапшырманын өзгөчөлүгүнө жараша окуучулардан алар чыгарган жыйынтык өздөрүнүн турмушунда кандайча колдонулушу мүмкүн экендиги жөнүндө ойлонгула деп өтүнөт.

1.2 "Бирок менин окуучуларым ушунчалык ыкшоо..." Класстын динамикасы

Салттуу класста мугалимдин статусу ал билим берүүчү болгондуктан жогору турат. Интерактивдүү сабакта кадыр-барктуу болуш үчүн мугалим окутуу процессин башкара билиши керек. Анткени бул методиканы колдонгондо окутуу окуучулардын өз ара аракеттенүүсүнө жараша жүрөт. Демек, ийгилигиңиз класстагы динамиканы жөнгө сала билгениңизге жараша болот. Динамиканы өзгөртүүнүн эң эле оңой жолдорунун бири – мугалимдин аз сүйлөшү.

Башкача айтканда, түшүндүрүүнү, баяндап берүүнү азайтып, окуучулардын өздөрүн көбүрөөк сүйлөтүүгө, өз ойлорун тартынбай айтуусуна жетишиңиз. Бул алардын Сизге көз карандылыгын азайтат, айрым учурларда бирден-бир туура жооп болбой тургандыгын жана ар кимисинин пикирлери бирдей маанилүү экендигин түшүнүүсүнө жардам берет. Окутуучу катары биз көп эле учурларда андабастан туруп окуучулардын беделин басынтып кое беребиз (окуучулар муну байкабай калышы да мүмкүн).

1.3 Кайсы жерде болгон оң?

Жогорудагы схемадан биз типтүү класстык бөлмөнү көрүп турабыз. Биринчи катар гана бир аз башкачараак көрүнүшү мүмкүн. (Класстагы парталарды ар түрдүүчө жайгаштырса болот, бирок биз ушул вариантты карап көрөлү, анткени Сиздин башка мүмкүнчүлүгүңүз болбошу ыктымал.) Демейде мугалим класстын "мени уккула" зонасында көбүрөөк болот. Мындай абалда окуучулар алдыга, болгондо да, эреже катары, төмөндөн өйдө жакты карап калышат, анткени мугалим туруп турат. Көп жылдар бою калыптанып, көнүмүшкө айланган бул кырдаал «сүйлөшпөй, мени уккула»

деген өктөм бийликти туюнтат. Андыктан бул зонаны көп пайдаланбаган оң. Окуучулар өз ара талкуу жүргүзүп жатканда бул зонадан жылып чыгыңыз, антпесеңиз окуучулар бири-бири менен сүйлөшө албасы бышык. Мугалимдин столу да бул зонага өтө жакын экендигине көңүл буруңуз, демек, столдо отурганда деле кырдаалды жакшы өзгөртүп жиберсе албайсыз. Тапшырма берип жатканда биз "мени уккула" зонасында турушубуз керек, бирок талкуу башталды деп жарыялагандан кийинчи? Жакшысы – 1-позицияда туруу же каалагандай топко кошулуп отуруу керек, анткени ушундай кылганда "мени уккула" зонасынан алыс болобуз. Мындайда мугалим топко кошулат, айырмачылык анча көзгө уруна бербеси үчүн бир жерге отурат, бош орун болбосо чөгөлөп алат. (Муну менен Сиз өз статусуңузду окуучуларга жакындатып, кыйла теңдештиресиз. Ошондо класстагылардын көбү Сизди көрбөйт.) 2-позиция дагы дурус, бирок аны да "мени уккула" зонасына айлантып алуудан этият болуңуз. Эгер бүт класстын көңүлүн бургуңуз келсе, кайра окуучулардын алдына өтүңүз.

Айрым мугалимдер окуучулары эки-экиден болуп же топ-топко бөлүнүп иштей баштаганда алардын бирине кошулуп отуруп же класстын арт жагына барып алат. Биз алар окуучуларга өз ойлорун тартынбай айтуу мүмкүндүгүн бериш үчүн ушинтерин билебиз. Бирок эмне кылышты толук түшүнбөй калган окуучулар нааразы болуп, башкаларды алаксытат. Дал ушул чакан топтордо иштөөдө окутуу натыйжасын жогорулатуунун көп мүмкүнчүлүктөрү бар экендигин унутпаңыз.

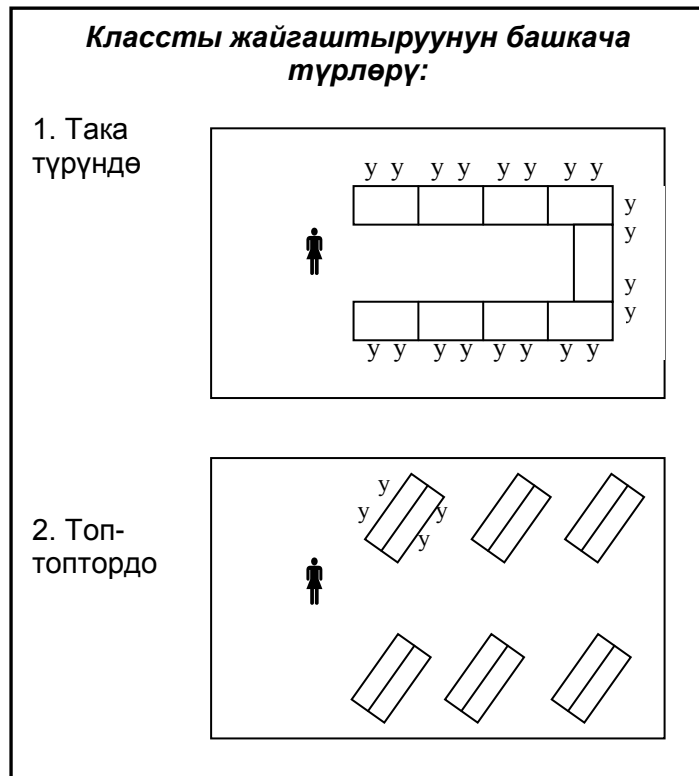
Мугалим катары сиз топтон топко өтүп, алардын ишине көз салышыңыз керек. Ушинтип улам бир топко барганда алар туш болгон проблеманы чечүүгө жол көрсөтүп турсаңыз, окуучулардын ашыкча уу-дуусу басаңдап, алар тапшырманы аткарууга иштиктүү түрдө киришкенин байкайсыз. Бардык топтор бүт бойдон тапшырма аткаруу менен алектенип жатса деле сиз топторду кыдыра бергениңиз оң.

Ошенткенде Сиз төмөнкүлөргө жетишесиз:

- кызыктуу пикирлерди угуп, кийин класстын эсине салуу
- айрым окуучулардын үстөмдүк кылышына жол бербей, башкаларды да тартынбай пикир айтууга шыктандыруу
- класстагы көп сүйлөбөгөн окуучулардын оюн жакшыраак угуу
- төмөндө сунушталган ыкманы колдонуу

1.4 Топ-топ болуп иштөө үчүн классты уюштуруу

Типтүү класстын схемасынан биринчи катардагы окуучулар чакан топто иштөө үчүн отургучтарды тегерете коюп алышканын көрүп турабыз. Сиз калган катарлардагы ишти да дал ушундай эле уюштурушуңуз керек экендиги түшүнүктүү. Акыркы партадагы экөөнүн топко кошула албай калганына көңүл буруңуз. Аларга ортоңку топтон бирөө кошулат да,

алар үчтүк болуп алышат. Көп тапшырмаларды аткаруу үчүн эки-экиден иштөө керек болот. Окуучулар "мени уккула" зонасына далысын салып отурганда, эми сүйлөшө берсе болот деп түшүнүшөт, ошондуктан бул ыкманы колдонуу жакшы натыйжа берет. Сиз "Мени уккула" зонасына барганыңызда, окуучулар Сизге бурулушу керек. Адегенде бул бир аз опур-топур болсо да, окуучулар акырын бурулганга тез эле үйрөнүшөт. Бирок бул курстун көп тапшырмаларын аткаруу үчүн окуучулар эки-экиден гана болуп иштегени оң.

1.5 Окуучу менен мугалимдин өз ара аракети

Көп класстарда суроолорго жалаң эле мыкты окуучулар жооп беришет да, калгандары көп учурларда унчукпай отура беришет. Окуучу класс алдында тартынбай жооп бериши үчүн (айрыкча бул суроо кайсы бир фактыга байланыштуу же жооп жаңылыш чыгып калышы ыктымал болгон учурда) ал Сизге ылым санап ишениши зарыл. Адегенде окуучулар салт болуп калган "билесиңби?" дегендин ордуна "сен кандай деп ойлойсуң?" деп сураганыңызга көнгөнгө чейин Сиз окуучу менен жекече мамиле түзүүдөн качышыңыз мүмкүн. Мунун ордуна Сиз окуучулардын өз ара карым-катышта болуусуна көбүрөөк көңүл буруңуз. Ошондо Сиздин ролуңуз көчөлөрдүн кесилишинде жол кыймылын жөнгө салуучу адамдын кызматына окшоп калат. Сиз ойлордун айтылуу тартибин жөнгө салып, ал өзүңүз көздөгөн окуу максатына туура келгендей жана өз оюн айткысы келгендердин укуктары корголгондой кылышыңыз керек.

Айрым мугалимдер талаш-тартыштардын баарын өзүбүз өткөрүшүбүз керек деп жаңылыш ойлошот. Кээде ушинтүүгө да туура келет, бирок канчалык көп сүйлөй турганыңызды байкаганда аябай таң каласыз. Мугалим катары Сиз аң-сезимдүү түрдө азыраак сүйлөөгө аракеттенүүгө тийишсиз. Жуп-жубу менен отуруп талкуу жүргүзгөн учурда окуучулар өздөрүн кыйла эркин сезерин, төрт-бештен чогулган топтордо бир аз кысынып, ал эми бүт класстын алдында тартынарын өзүңүз деле байкайсыз.

Окуучулар өз пикирлерин тартынбай айтсын үчүн мугалим төмөндөгүдөй ыкмаларды колдонсо болот:

- 1) Пикир айткандарга дайыма ыраазылык билдирип туруңуз.
- 2) "Менимче, сен туура эмес айттың (жаңылышасың)" дебеңиз, андан көрө "бул пикирге макулсуңарбы?" деп башка окуучулардан сураңыз. Эгер талкууланып жаткан маселени бүт класс туура эмес түшүнүп алган болсо, анда Сиз балдарга өзүңүздүн көз карашыңызды айтып берсеңиз болот.

Ойлонуп көрүш керек!!!

Мугалимдер көбүнчө өздөрүнүн окуучуларга тийгизген таасирин анча баалашпайт. Мунун себеби балдарга алардын жүрүш-турушу эмес, окутулуп жаткан материалды окуп үйрөнүү көбүрөөк таасир тийгизет деп эсептешет. Мугалимдер өздөрү демократиялык жүрүм-турум эрежелерин иш жүзүндө карманганда, бул жөн эле айтыла берүүчү сөздөргө караганда алда канча зор таасир тийгизет. Сиздин классыңызда келечектеги президент окуп жаткан болушу да ыктымал.

1.6 Деги мен киммин – жардамчымынбы, алып баруучумунбу же референтминби?

Айрым мугалимдер интерактивдүү усулду колдонгондо мугалимдин кереги жок болуп калат деп чочулашат. Бул таптакыр туура эмес. Окуучуларга билгендериңиз жөнүндө көп айтып бербей, пассивдүү болуп калгандай көрүнсөңүз да, Сиз мурдагыдай эле жардамчы жана гид катары чоң роль аткарасыз. Анткени Сиздин максаттарыңыздын бири – окуучулар-дын өз ара аракеттенүүсүн колдоп, мунун сапатын жогорулатуу болот. Буга Сиз:

- аткарылып жаткан тапшырмалардын шарттарын аныктап берүү
- иштөө тартибин белгилөө

- айрым идеяларды тактоого көмөктөшүү
- окуучулардын ортосундагы идеяларды биргелешип иштеп чыгууну жана пикир алмашууну жөнгө салып (ар биринин өз оюн жалпыга угуза айтуу укугун коргоп) туруу
- талкууланып жаткан идеяларды тереңирээк түшүнүүдө окуучуларга жардамы тие турган суроолорду берүү аркылуу жетише аласыз.

Акыркы пункт үчүн мугалимдин алдын-ала даярданышы өзгөчө маанилүү.

Суроолорго жана коюлган маселелерге андан ары да ойлонууга түрткү берген жаңы суроолор аркылуу жооп берсе, окуучулардын билими дагы арта түшөт жана интеллектуалдык көрөңгөсү байыйт. Бул өтө олуттуу милдет, анткени мугалим теманы гана терең билбестен, окуучулардын көз караштарынын логикасын да туюп, байкай жүрүүгө тийиш. (Балким, баланын туура эмес айтып жатканын көргөндө ага карата өзүңүздүн пикириңизди айтып жибергенден кармануу Сизге кыйын болор). Канткен күндө да билим алуу процессинде улам жыгылып жүрүп велосипед тепкенди үйрөнгөн сыяктуу – жүрө-жүрө акыры окуучу дагы "ээрге омоктуу отуруп", шыр кетет. Башкача айтканда, окуучунун жаңылып калышына (Сиздин оюңуз боюнча) кээде атайылап эле жол берип, көз жуумп койгонунуз оң.

Эгерде класста жүрүп жаткан талкууга өзүңүз өтө кызыгып аралашып кетпесеңиз, классты башкаруу кыйла жеңил болорун байкайсыз. Өзүңүздү кармабасаңыз, футболдо топту өзү тээп кирген судья сыяктуу жол-жобону бузган болосуз, себеби сиз мугалим катары же тең укуктуу жаран катары айтып жатканыңызды окуучулар анча аңдай албай калышат.

Бул курстун ийгиликтүү окутулушу көбүнчө окуучулардын талкуусун алардын ар биринин элге угуза жекече пикир айтуу укугу урматталгандай кылып уюштурууга байланыштуу болот. Бирок көпчүлүк мугалимдер алардын ишиндеги эң кыйын нерсе – өз ара карым-катышты, айрыкча жалпы класс талкуу жүргүзүп же топтор иштеп жатканда, башкаруу деген жыйынтыкка келишет. Бул көндүмдү көп окуучулар өздөштүрүп алууга тийиш, андыктан сиз талкуу жүргүзүү эрежелерин (кээде муну «Алтын эрежелер» деп атайсыз) иштеп чыгып, окуучуларыңыз менен иш жүзүндө колдонуп машыгууңуз керек. Класстагы бардык окуучулар бул эрежелерди жакшы түшүнүп, аларга макул болушу зарыл. *(Бул эрежелерди талкуу жүргүзүү аркылуу түзсөңүз, окуучулар аларды жакшыраак кабыл алышы ыктымал).*

1.7 Класстагы топтордо иштөөнү жөнгө салуу

Окуучулардын топтордо иштөөсүн уюштуруу бир караганда жеңил көрүнөт. Бул иш үзүрлүү болсун десек, башкаруунун көндүмдөрүнө ээ болушубуз керек. Эгерде топтордогу ишти ынтаа коюп башкарбай турган болсок, анын натыйжасы, балким, көңүлүнүздү калтырып коюшу ыктымал, класстын тартиби да начарлап кетиши мүмкүн.

Төмөндө топтордо иштөө процессин уюштуруу боюнча кээ бир сунуштар келтирилди.

а) Ар бир окуучу башка бардык окуучулар менен иштей алсын үчүн, топтун курамын дайыма өзгөртүп туруңуз. Окуучулар өз достору менен эле иштеп калбагандай болсун. Балдардан жана кыздардан, түркүн улуттагылардан түзүлгөн топтордо иш жакшы жүрөт. Топтордун курамын ар түрдүү ыкмалар менен алмаштырып турса болот:

- Топтордун мурдатан түзүлүп коюлган тизмесин жарыялоо (муну менен сиз күчтүү жана чабал окуучулардын тең

Катчы гана жазып турат!!!

Топтор менен иштегенде катчы гана жазып турушуна көз салыңыз. Эгер топтогулардын бардыгы калемсап алып жаза баштаса, анда алар талкуунун жашкы жүрүшүнө салым кошпой калат. Ошондой эле партадан артыкбаш китептерди алып койгон оң. Бүтүндөй топ үчүн бир гана окуу куралын калтырган оң болушу мүмкүн.

бөлүштүрүлүшүнө жетишесиз жана жалаң өтө активдүүлөрдүн же тартипсиздердин бир топто болуп калышына жол бербеген болосуз)

- Класстагыларды биринчи-экинчи, үчүнчү-төртүнчү деп санатуу жана бирдей сандагыларды өзүнчө топторго бөлүү (сан ордуна жемиштердин, айлардын атын колдонсо болот). Мындай ыкманы класс топтордо иштөөгө үйрөнүп калган кезде колдонсо жакшы болот. Окутуу процесси адилеттүү уюштурулуп жаткандыгын окуучулар өздөрү да көрөт. ("Мен ким менен иштээримди эч ким чечкен жок, жөн эле туш келип жатабыз"). Улам кийинкисинде кимдер менен чогуу болорун эч ким билбегендиктен, сабак кызыктуу оюндай көнүлдүү өтөт

б) Топтун ар бир мүчөсү өзүнүн ролун айкын түшүнгөндүгүнө көзүңүз жеткендей болсун. Айталы: "Айбек, сен катчы (докладчы) болосун»; же: "Эркин, сен текст жазасың, а сен, Гүлжан, бешинчи, алтынчы беттерди иллюстрациялайсың, сен болсо, Бакыт, каталарды текшересиң жана 3-бетке карата сүрөт тартасың". Ошентип аз эле убакыт аралыгында, окуучулар өздөрүнүн ишин кантип уюштурууну оңой эле үйрөнүп алышарына көзүңүз жетип калат. Балдардын ролдорду тандап алууга болгон ынтызарлыгын колдоп турушуңуз зарыл, ар кимиси улам башка бир ролду ойноп көрүшүнө жетишүүңүз керек. Мисалы: "Өткөн жумада Айнура докладчы эле, эми Улан болсун". Класс топтордо иштөөгө көнүгүп калганда ролдорду алмаштыруу керектигин эске салып коюу эле жетиштүү болот (катчы, убакытты айтып туруучу адам, докладчы, сүрөтчү ж.у.с.).

в) Окуучулар өздөрүнөн башкалардын да пикир айтуу укугун дайыма урматтоого тийиш.

г) Топторду сан жагынан чоңойтуп отуруп, окуучуларды топтордо иштөөгө үйрөтүп алса болот. Топтордо эки-экиден болуп иштөө балдар үчүн кыйла жеңил. Эгерде беш-алтыдан бөлүнсө, алардын иши талаптагыдай уюштурулбаган болсо, окуучулардын айрымдары катышып жаткан сыяктуу түр көрсөткөнү менен, иш жүзүндө эч нерсе кылбай отурган кырдаал түзүлүп калышы ыктымал.

Окутуудагы эң жакшы данек окуучуларыңыздын идеялары жана турмуштук тажрыйбасы экендигин унутпаңыз. Биз баарыбыз бири-бирибизден көп нерселерди үйрөнө алабыз.

д) Ишти башкалардан мурдараак бүтүрүп койгон топтор же анын айрым мүчөлөрү үчүн берилүүчү тапшырмаларды да алдын ала камдап коюңуз.

е) Кээ бир окуучулар үчүн топто иштөө кыйыныраак болот. Аларды кошкондо топтун ыркы кетиши мүмкүн. Сиз мындай балдарды жакшы билип, байкап жүрүңүз. Балким, адегенде аларды жекече иштеткен туура болор. Бирок Сиз бул учурда өздөрүн класстан бөлүнүп калгандай сезбеши үчүн аларга ылайыктап түзүлгөн тапшырмаларды камдап коюшуңуз керек. Аларга эксперттин, статисттин, байкоочунун ж.б. ролун сунуш кылсаңыз болот.

ж) Топторго бөлүнүп иштөөдө сабак салттуу окутуудагыга караганда кыйла уу-дуу менен өтөт. Демейдеги ызы-чуудан иш кайнап жаткандагы жандуу кобур-собурду айырмалаганды үйрөнүңүз! Жумуш уу-дуусу гана болушуна жетишиңиз!

з) Мугалимдин ролу - топтон топко өтүп, иштин жүрүшүнө байкоо салуу, окуучуларга суроо берип, маселелерди чечүүгө жардамдашуу, алардын көнүлүн негизги милдетке буруу. Окуучулар үчүн Сиз билим куржуну эмес, жардамчы, ресурстарды бөлүштүрүүчү жана кеңешчи болосуз. Эң жакшысы - алар менен чогуу отуруп, жоопторду табууга көмөктөшкөн суроолорду берүү. Даяр жоопту айтып бере койгонго ашыкпоо керек. Баарынан жаманы - столуңузга отуруп алуу. Сиз активдүү болушуңуз зарыл.

м) Топко кошулганда үндү катуу чыгарып сүйлөө же үстөмдүк кылуу жарабайт. Сиздин милдетиңиз жоопторду айтуу эмес, көбүнчө суроо берип туруу экенин унутпаңыз.

и) Окуучулардын маселени талкуулап бүтүп калгандыгын аныктаганды Сиз тез эле үйрөнүп аласыз. Муну билүүнүн эң жакшы жолу - топторду аралаганда эмне талкууланып жатканын тыңшай жүрүү.

н) Сабагында топтор менен иштөө усулун колдонгон башка мугалимдер менен ишиниздеги ийгиликтер жана кемчиликтер жөнүндө сүйлөшүп туруңуз. Анткени жаңы усулга көнүп кетүү үчүн убакыт талап кылынат.

к) Окуучуларыңыз топ-тобу менен иштөөнү көңүл ачуу же жөн эле оюн деп ойлоп калышына эч качан жол койбоңуз. Бул ишти ушундайча сүрөттөсөңүз, көнүгүүлөрдүн баркы болбой, окуучулардын да көз караштарына маани берилбей калат. Муну маселе чечүү жолу катары түшүндүрсөңүз, алда канча туура болот.

л) Топтун ишинин жыйынтыгын тааныштырган окуучу өзүнүн жеке оюн эмес, дал топтун жалпы көз карашын айткандай болсун. Сиз ошондой эле ишинин жыйынтыгын тааныштырып жаткан топ класстын алдына турганда аларды калган жолдоштору жакшы кунт коюп угарын байкайсыз. Анткени мындайда докладчы «мени уккула» зонасында болот.

1.8 Класста жалпы талкуу жүргүзүү

Төмөндө класстагы жалпы талкууну жүргүзүү боюнча айрым сунуштар келтирилди:

1. Жоопту топтон сурабастан, жеке окуучудан сураңыз. Жоопту уккандан кийин дагы башка пикирлер барбы деп сураңыз.
2. **Алтын эрежелерди** колдонуңуз.
3. Класста айрым окуучулар үстөмдүк кылбай тургандыгына көзүңүз жетсин.
4. Балдардын айткан пикирлерин (*эгер алар провокациялык мүнөздө болбосо*) тактайга жазып коюңуз. Алар график, добуштардын саны же толук сүйлөм түрүндө болушу мүмкүн. Мунун өзү окуучуларга алардын жекече көз караштары менен башкалар сөзсүз эле макул боло бербестигин көрүшү үчүн жакшы өрнөк боло алат. Анын үстүнө, жазып туруу да жалпылоо жана тыянак чыгаруу көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жакшы мүмкүндүк түзөт. Маалыматтарды жазып туруу үчүн ар жолу бирден окуучуну катчылыкка дайындап коюңуз.
5. Балдардын жекече пикирин сындабаңыз. Андан көрө "эмне үчүн...?", "а эгерде...? деген сыяктуу суроолорду бергениңиз оң. "Аида, Бакыттын айткан пикири боюнча эмне дээр элең?" деген сыяктуу суроолор менен бири-биринин пикирине карата көз караштарын айтып чыгуусуна түрткү бериңиз.
6. Балдар суроону түшүнбөй калса же темадан четтеп баратканын байкап калсаңыз, талкууну дароо токтотуңуз. (*Эгер бул талкуу алар үчүн өтө кызыктуу деп эсептебесеңиз*).
7. Пикирди тактоо үчүн чагылдыруу ыкмасын колдонуңуз. Бул үчүн окуучунун айткан пикирин тыянактап келип, "ушуну айтайын дедиң беле?" деп суроо берүү керек. Ошондо алар көбүнчө өз пикирлерин кайра ойлонуштурушат.
8. Пикир айтуу кезегин бекем сактаңыз. Эч качан бирөөнүн сөзүн башкасы бөлбөсүн. Балдар бири-биринин пикирин кунт коюп угуп жаткандыгына көз салыңыз. (Бул жерде Сиздин жекече өрнөгүңүз өтө зор мааниге ээ). Мында көзөмөл жүргүзүүнүн адаттагы эле ыкмасын колдоносуз (ким сүйлөгүсү келсе, колун көтөрөт).
9. "Ооба" же "жок" дегендей туюк жоопторго такала турган суроолорду көп бербениз. Булар көбүнчө даяр жоопту таап берип коет. Андан көрө чечмелеп берүүнү же талкууну талап кыла турган "Эгерде...?", "Эмне үчүн...?", "Кантип...?" деген суроолорго басым жасаңыз.
10. Сиз мугалим катары бүт баарын эле түшүндүрө бербениз. Андан көрө ар түрдүү суроолорду көбүрөөк бериңиз. Ошондо окуучунун суроосуна сөзсүз эле Сиз эмес, башка бир окуучу да жооп бере ала тургандыгын көрөсүз.
11. Дайым эле талкуунун чордонунда боло берген жарабайт. Бардык айтылган сөздөр мугалим аркылуу өтүп жатканда өз пикириңизди билдирүүгө ашыкпай, окуучулар класска жалпы тыянак оюн айтканга чейин өздөрү баарын талкуулап чыгышына мүмкүндүк бериңиз. Бул үчүн атүгүл чакан топтордо иштегенде да окуучулар алтын эрежелерди сактоого тийиш. (Мунун өзү тартынчаак окуучуларга түрткү болот. Ролуңузду окуучулардын бирине берип, өзүңүз жөн гана байкоочу болуп турсаңыз да болот).

Негизи басымды идеяга жасаңыз

ПСМТ (Позиция - себеп - мисал - тыянак) усулун колдонуу балдардын талкууга катыша билүүсүн өнүктүрүү үчүн эң мыкты ыкма болушу мүмкүн. Мындай ыкма балдардын инсандарга эмес, идеяларга көңүл бургандай кылып өз пикирлерин айтышына багыт берет. Пикирлерин айтып жатканда балдардан төмөндөгүдөй ырааттуулукту сактоону өтүнүңүз. Бул үчүн жөнөкөй бир мисал келтирели:

- 1. Позиция.** Окуучу өз позициясын билдирет: "Чылым чеккенге тыюу салуу керек дегенге мен макулмун".
- 2. Себеп.** Окуучу эмне үчүн башкача эмес, дал ушундай пикирде экендигинин себебин айтат: "Чылым чегүүдөн өпкө рак оорусуна чалдыгат".
- 3. Мисал.** Окуучу мисал келтирет: "Төлөмүш байкем былтыр өпкө рагынан каза болду.
- 4. Тыянак.** Окуучу өз аргументтерин жалпылаштырат: "Мына ушул себептен мен элибиз саламатчылыкта болсун десек, чылым чеккенге тыюу салуу керек деп ойлойм".

2.0 Бир тапшырмадан экинчисине өтүү

Бир тапшырмадан экинчисине өтүүнү туура уюштурса, иш натыйжалуу болот. Айрым мугалимдер муну жалпылоо жана жыйынтыктоо аркылуу жасайт. Бул ыкманы да колдонуп көрүү керек, анткени мындайда:

- ✓ тапшырманы аткаргандан кийин окуучулар сиз көңүлдө туткан урунттуу учурларга көңүл буруу мүмкүнчүлүгүн алат
- ✓ эки тапшырманын ортосундагы өткөөл учур жана логикалык байланыш даана көрүнөт.

Бирок жалпылоону ким жасашы керек – мугалимби же окуучуларбы? Биз муну окуучуларыңызга жасатыңыз деп кеңеш беребиз. Бул ыкма оңой да, натыйжалуу да болушу мүмкүн, себеби:

- бүтүндөй класстын жетишүүсүн туура баалай аласыз
- негизги концепцияларды бышыктаганга мүмкүндүк пайда болот
- окуучуларыңыз тапшырма аткарууга жакшыраак кунт коюп калат, анткени каалаган учурда класшташтары үчүн жыйынтык жасап берүүгө туура келерин билишет.

Окуучулар жасаган тыянак окуу максаттарына төп келиши керек. Бирок Сиз туура суроолорду берип, кээ бир тапшырмалар боюнча башкаларга салыштырмалуу так жыйынтык чыгарылбай тургандыгын эске алганыңыз оң. Ал эми айрым тапшырмалардын акырында маселе боюнча жөн гана көп түрдүү көз караштар бар экендигин көрөсүз.

Тыянак чыгаруу жолдорунун бири – пикирлер картасын түзүү жана андан соң булардын ичинен позициясы жакындашкандарын табуу.

Маалымат төмөнкү булактан алынган: *Жарандык жана мамлекетти башкарууга катышуу – XXI кылымдын жарандык коомундагы силердин ролуңар: Мугалимдер үчүн колдонмо*: 11 кл. – Б., IFES, 2005.

Окутуунун интерактивдүү усулдары жана классты башкаруу: Мугалимдер үчүн колдонмо – Б.: IFES, 2004

11 -СЕССИЯ. СУРООЛОРДУ ТҮЗҮҮ

Темасы: Суруолорду түзүү.

Максаты: Биз суруолордун маанисин жана суруолорду натыйжалуу түзүүнү үйрөнөбүз.

Тиркеме 11.2.

Суруо коюу жөнүндө ырастоолор жана жыйынтыктар

Ырастоолор

1. Окуучулар менин кимге суруо бермекчи болгонумду билбеши керек.
2. Эгер окуучулар жооп бере албай калса, мен аларды жазалабай, жооп таба алгыдай учурларда гана сурап жүрөм.
3. Суруо деңгээли канчалык жогору болсо, окуучулардын ага жооп бериши үчүн ошончолук көп убакыт берүү керек. Бирок кээде окуучуларга убакыт керек болбой калышы да мүмкүн.
4. Жабык суруолорго салыштырмалуу ачык суруолор окуучуларга жооптун бир эмес, бир нече вариантын табуу мүмкүнчүлүгүн көбүрөөк берет. Бул дагы башка суруолордун, мисалы, өз оюн негиздеп берүү өтүнүчүнүн келип чыгышына түрткү бериши мүмкүн.
5. Көп учурларда жогорку деңгээлдеги суруону берүү ага жооп тапкандан да кыйын болот.

Тиркеме 11.3

Мугалим мындай суруо берди дейли: «Силердин оюңарча, кайсы суусундук эң эле таанымал?»

- Окуучунун жообу: «Кока -кола».

Окуучунун жообуна мугалим кайтарган жооптору/суруолору/реакциясы

Окуучунун берген жообуна мугалимдин жообу же реакциясы	Ой жүгүртүүгө түрткү берүүчү/ жайлатуучу	Эмне үчүн?
Ооба. Туура. /Жок, туура эмес.		
Менин оюмча, (өзүнүн жеке оюн билдирет)		
Чынара, сен кандай ойлойсуң? (башка окуучуга кайрылат).		
Бул бизге алардын жарнама өнөктүгү жөнүндө эмнелерди маалымадайт? (Себеби эмнеде/ натыйжасы)		
Эркиндин оюн ким колдойт жана ким каршы?		
Башкалар ойлоно турган маалыматтарды кайдан көбүрөөк тапса болот?		
А эгерде (пепси кола эки эсе арзандап кетсечи)?		

Окуучу берген жоопко мугалим эч кандай реакция кайтарбай коёт		
---	--	--

Тиркеме 11.4.

Окуучунун окуп-үйрөнүүсү жана суроо түзүү боюнча сессияларды кайталоо

- 1. Бүгүнкү күндө биз сабактарыбызда ыкмаларды кантип тандайбыз жана суроолорду кантип беребиз?*
- 2. Тандоого жана кыйла натыйжалуу ыкмаларды көбүрөөк колдонууга эмне тоскоолдук кылат?*
- 3. Бул маселелерди чечүү үчүн эмне кылуу керек?*
- 4. Сынактарга жана окуу китептерине киргизилген тапшырмалар кандай усулдарды тандоого жана кандай суроолорду түзүүгө мүмкүнчүлүк берет?*
- 5. Бул учурда окутуунун максаттарын коюу боюнча колдонмо кандай жардам бере алат?*

12-СЕССИЯ. БААЛОО

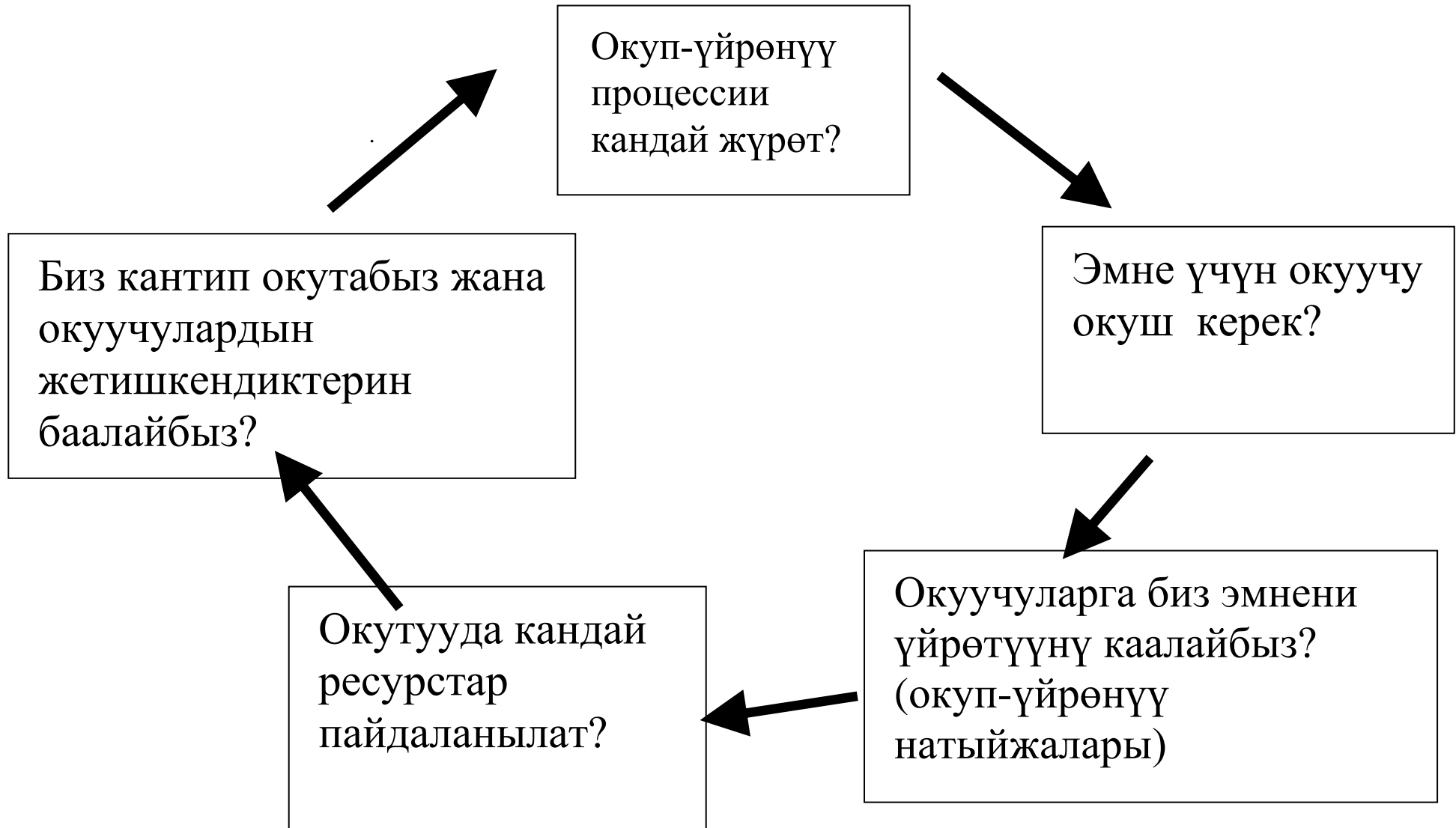
Темасы: Баалоо.

Максаты: Бул сессиянын акырында сиз төмөнкү суроолорго жооп бере аласыздар:

- а) Эмне үчүн биз баалоо жүргүзөбүз?*
- б) Баалоо системасы сабак берүү процессине кандайча таасир этүүгө тийиши?*
- в) Кандай белгилер баалоонун натыйжалуулугу жөнүндө айтышы мүмкүн?*
- г) Кандай белгилер калыптандыруучу баалоого таандык?*

Окутуу түрмөгү

Тиркеме 12.1

Баалоонун себептери

- Ченемдик талап
- Ата-энелер алдында отчет
- Билим берүү министрлигине окуучулардын жетишкендиктери жөнүндө берилмелерди даярдоо
- Эмгек акыны жогорулатуу
- Окуучулар өзү өз деңгээлин баалай алышы үчүн
- Үйрөнүп-билүү процесси жүрүп жатканына ынануу үчүн
- Кийинки кадамды аныктоо үчүн (тандоо укугуңуз бар деп божомолдогондо)
- Жекече муктаждыктырыңызды аныктоо үчүн – дагы эмнени үйрөнүш керек
- Биздин (окутуунун) максаттар орундалып жатабы
- Мектептин ичиндеги тенденцияларды аныктоо үчүн
- Окуучулардын жетишкендиктерин бири-бири менен же Мамлекеттик стандарттар менен салыштыруу үчүн
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

Баалоо, баа, баа берүү: аныктамалар

БААЛОО - окуучулардын окуу жана таанып-билүү иштерине байкоо жүргүзүү процесси, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндө маалыматтарды баяндоо, жыйноо, каттоо жана түшүндүрүү.

БАА БЕРҮҮ– бул баалоо боюнча процесс, иш же иш-аракет, кайтарым байланыштын сапаттуу маалыматы.

БАА – бул баалоо процессинин натыйжасы, баалоонун сандык туюнтулушу.

Калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу баалоо

Жыйынтыктоочу (суммативдик, жалпылоочу) баалоо теманы, бөлүмдү белгилүү убакыт ичинде же ага карата изилдеп үйрөнүүнү аяктаганда билимдердин жана окуу билгичтиктери менен көндүмдөрүнүн түзүлүү деңгээлин аныктоого арналган. Жыйынтыктоочу баалоо текшерүүчү иштердин (тест, текшерүү, лабораториялык, изилдөө иштери, дил баян, эссе, долбоор, оозеки бетачаар ж.б.у.с.) ар кандай түрлөрүн аткаруунун жыйынтыгы боюнча жүргүзүлөт. Текшерүү иштери үчүн коюлган белгилер жыйынтыктоочу белгилерди аныктоо үчүн негиз болуп эсептелет. Жыйынтыктоочу баага учурдагы, чейректик, жарым жылдык, жылдык жана экзамендик баа кирет.

Жыйынтыктоочу баалоонун максаты – убакыттын белгилүү мезгилине карата окуучуларда билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн түзүлүшүн жана билимдерди өздөштүрүү деңгээлин белгилөө жана алынган натыйжаларды стандарттын талаптарына шайкеш келишин аныктоо.

Жыйынтыктоочу баалоонун жол-жобосу

Окуучулар жетишүүгө тийиш болгон окуп-үйрөнүү максаттары каралат. Алардын жетишилиш деңгээлин аныктоо үчүн индикаторлор аныкталат. Баалоо каражаттарын иштеп чыгуу үчүн индикаторлор колдонулат. Критерийлерди жана ар критерий баанын кандай проценттик бөлүгүн түзөөрүн аныкталат. Тапшырма берилет. Баалануучу тапшырма аткарылган соң критерийлерди пайдалануу менен иштин жыйынтыгы бааланат. Баа коюлуп, иштер окуучуларга кайтарылып берилет.

Калыптандыруучу (түзүүчү) баалоо бул окуучунун окуусуна байкоо жүргүзүүнүн максаттуу түрдөгү үзгүлтүксүз процесси. Калыптандыруучу баалоо формалдуу эмес (баа коюлбоочу) баалоо болуп эсептелет, критерийлерге ылайык баалоо негиздеме жана кайра байланыш менен коштолот.

Калыптандыруучу баалоонун максаты – мугалим менен окуучулардын иштерине оңдоо киргизүү.

Калыптандыруучу баалоо мугалимге баштапкы этаптарда окуучулардын материалды кабыл алуу деңгээлин диагностикалоого мүмкүндүк берет жана мугалимде окуу процессине оңдоо киргизүүгө жардамдашат, ал эми окуучуга өзүнүн билим алышы үчүн чоң жоопкерчиликте экендигин билүүгө мүмкүндүк берет.

Калыптандыруучу баалоо кээде “окутууну жакшыртуу үчүн баалоо» деп аталат. Баалоонун ушул эки түрүнүн ортосундагы айырманы жакшы түшүнүү үчүн баалоого бир нече мисалдарды карайлы жана алар кайсы түргө - калыптандыруучу же жыйынтыктоочу түргө кирээрин аныктайлы. Айрым мисалдар калыптандыруучу дагы, жыйынтыктоочу дагы баалоону чагылдырышы мүмкүн экендигин белгилөө керек

Калыптандыруучу баалоонун жол жобосу жыйынтыктоочу баалоонун жол жобосуна окшош, бирок баалоо анча формалдуу болбойт, анткени аны мугалимдер окуучулар жетишкен деңгээлде сабак берүүгө тандалып алынган ыкманын натыйжалуулугуна ишениш үчүн гана өткөрүшөт.

Баалоо мисалдары

Баалоонун мисалдары	Түрү
1. Мугалим экзаменди жылдын аягында өткөзөт.	
2. Мугалим топтогу окуучуларга, алар иштеп жатканда, тапшырманы кандай түшүндү деген максатта байкоо салат, керек учурда аларга жардам берет.	
3. Окуучулар өздөрү иштерин баалап, талкуулап бүтүп мугалимге өткөзүп беришет.	
4. Мугалим жуманын аягында баяндамаларга баа коюп окуучуларга кайтарып берет.	
5. Окуучулар жазуу түрүндөгү тапшырманы аткарып жатканда, мугалим классты кыдырып, ар бир окуучунун иши боюнча эскертүү жасайт. Жыйынтыктоочу баа эч кимге коюлбайт.	
6. Аткарылган баардык иштердин баалары эске алынып окуучуга бир жыйынтыктоочу баа коюлат.	
7. Баа коюунун ордуна мугалим ар бир окуучуга тапшырманы аткарууда кандай стратегияны пайдаланса жакшы болоорун түшүндүрөт.	
8. Мугалим окучу менен ал эл жаззучусу Ч.Айтматовдун чыгармачылыгы жөнүндө баяндаманы даярдоодогу жетишкендиктерин талкуулайт.	
9. Мугалим окуучулар алгебрадан математикалык теңдемени чыгарууну өздөштүргөнүн билүү үчүн окуучулардын дептерлерин карап чыкты. Балдардын көбү теманы түшүнбөй калганын байкап, баа койбостон теманы дагы бир жолу түшүндүрүүнү чечти.	
10. Окуучулар тесттик иштерин тестердин жооптору менен салыштырышып, өздөрү баа коюшуп, мугалимге кайтарып беришип, баалардын жыйынтыгы боюнча кийинки жумадагы окуунун максаттарын аныкташат.	
11. Мугалим окуучунун кыргызча окушун ооз эки баалап, баа коет.	
12. Мугалим этиштин пассивдүү формасынын колдонулушун түшүндүрүп жатып, класста түшүнбөстүк жаралганын байкайт. Ал теманы дагы бир жолу түшүндүрүү керек деген чечимге келет, бирок бүгүн эмес, эртең, түшүндүрүүнүн натыйжалуураак түрүн тапкандан кийин.	
13. Мугалим окуучунун баяндамасынын даярдоо этабындагы варианты менен таанышып көрүп, эскертүүлөрүн жазып, окуучуга андан ары жакшыртуусу үчүн кайтарып берет.	
14. Мугалим окуучуларга диктант жаздырып, каталарын оңдоп туруп кайтарып берет.	

Критерийлер жана градациялар

Тапшырма: Окуучунун ишин жеңил баалоого мүмкүндүк берген критерийлерди тандап айткыла жана эмне үчүн сиз андай деп ойлойсуз?

Критерийлердин мисалдары:

- Презентацияда бештен ашык слайд болбошу керек;
- Окумуштуунун портрети, өмүр баяны болууга тийиш;
- Баяндоонун мазмуну (илимий);
- Эссенин өзөктүү бөлүмүндө ойдун негизин чагылдырган цитаталар келтирилиши;
- Аргументтер цитаталар, статистикалык берилмелер, фактылар менен бекемделет;
- Тыянак окуучунун көз карашын чагылдырат;
- Ачылыштын баяндамасы, анын колдонулушу;
- Иштин максаттары так көрсөтүлгөн;
- Таблицалар жана диаграммалар киргизилген;
- Цитаталар кошулган;
- Текст кадимкиден башкача, мисалы, сүрөт түрүндө;
- Тыянактар чыгарылган;
- Пайдаланган адабияттын тизмеси көрсөтүлгөн;
- Презентациянын жасалгаланышы жана көрсөтмө таасири;
- Маалыматты кызыктуу жеткириши жана суроолорго жооп берүүмаданияты.

Критерий – бул белги, анын негизинде бир нерсеге баа берүү, аныктама берүү, же классификациялоо. Критерий – бул баа берүүнүн чен өлчөмү.

Таркатылчу материал 2

Тапшырма: Критерийлердин мисалдарынын тизмесинен бир критерий тандап алып, ага деңгээлдерге бөгүүнү иштеп чыккыла.

Критерийлер	Деңгээлдерге бөлүү			
	Баа - 5	Баа - 4	Баа - 3	Баа – 2/1
1.				

Критерийлерди деңгээлдерге бөлүү – бул күтүлүүчү жыйынтыктын ар түрдүү деңгээлин аныктоо.

Натыйжалуу баалоонун критерийлери

Бул варианттарды төмөндөгү баалоо критерийлерине дал келтиргиле:

1. *Алар критерийлерге негизделүүгө тийиш*
 2. *Алар окуп үйрөнүүчүлөр үчүн пайдалуу болушу керек*
 3. *Алар ишенимдүү болууга тийиш*
 4. *Алар окуучуларга белгилүү болушу керек*
 5. *Алар жарамдуу (валиддүү) болушу керек*
 6. *Алар ишке ашыкыдай болушу керек*
 7. *Алар кайрадан текшерилгендей болууга тийиш.*
1. Эгер баалоонун кайсы бир каражатын экинчи ирет ошол эле окуучулар менен бирге колдонсок, дал ошол натыйжалар кайталанат деп биз ишеничтүү түрдө айта алабыз. Мисалы, жооп варианттары бар тесттер анча ишеничсиз болушу ыктымал, анткени окуучулар жоопторду кокусунан эле таап алган учурлар кездешет.
 2. Баалоо каражаты биз баалагыбыз келген нерсенин дал өзүн, б.а. окутуунун күтүлүүчү натыйжаларын баалайт ишеничтүү түрдө айта алабыз. Мисалы, эгер биз окуучуга сөздөрдү айттырып көрүп анын окуу жана түшүнүү жөндөмүн бааласак, биздин баалоо аспабыбыз ишенимдүү болбойт, анткени айтуунун өзү окуу үчүн такыр эле болор-болбос көндүм экенин билебиз. Окуучунун окуу жана түшүнүү жөндөмүн баалоо үчүн башка көндүмдөр менен катар текстти декоддоштуруу (чечмелөө, таануу) жана жазылган нерсенин маанисин түшүнүү көндүмүн да баалашыбыз керек.
 3. Биз койгон баанын тууралыгын башка бирөөлөр кийинчерээк текшере алат. Мисалы, эгер баалоону оозеки сурамжылоо жолу менен жүргүзгөн болсок, алынган жоопту кийинчерээк башка бирөө да, мугалимдин өзү да кайрадан текшерип көрө албайт. Эгер окуучуларыбыз биздин баалоо каражатыбызга ишенишин жана аны ачык-айкын, адилеттүү деп эсептешин кааласак, жыйынтыктоочу баалоодо бул критерий эң зор мааниге ээ болот.
 4. Демек, баалоодо баага таасир этүүчү жагдайлардын так белгиленген тизмеси биздин колубузда болууга тийиш. Мисалы, эгер окуучулардын сөзмөрлүк жөндөмүн баалагыбыз келсе, баанын 25%ын сөздүн грамматикалык жактан тууралыгы, 25%ын – теманы ачып бергендиги, 25%ын – туура айтуу, дагы 25%ын – угуучулардын кызыгуусун басаңдатпай өзүнө тарта билүү жөндөмү түзөт. Жыйынтык баа ушул төрт бөлүк боюнча бааларды кошуу жолу менен чыгарылат.
 5. Бул биз окуучуларды кайсы критерийлер боюнча баалай тургандыгыбызды аларга айтабыз дегенди билдирет.
 6. Бул текшерүү ишин окуучулардын жаш курагына жараша жөндөмүн эске алуу менен белгиленген убакыт ичинде бүтүрүүгө болот дегенди билдирет. Бирок бул тапшырманы окуучулардын баары аткара алаарын билдирбейт. Албетте, эгер силер окуучулардын ушул көндүмдөрүн өнүктүрүүгө жетишкен болсоңор, алардын көпчүлүгү тапшырманы аткарышы мүмкүн, бирок баары бир айрымдары аткара албай калат. Эгер биз окуучуларга аткаруу үчүн материалын окуп үйрөнүү мүмкүнчүлүгү болбогон тапшырманы берсек, алар окууга кызыгуусун жоготуп коюшат.
 7. Бул баалоонун натыйжаларын окуучу жакшыраак окуу үчүн пайдалана алат дегенди билдирет. Эгер биз окуучуга: «Сен тапшырдың», же «Сен тапшыра албай калдың», - деп койсок, алар өз окуусун кантип жакшыртуу жөнүндө эч кандай пайдалуу маалымат албай калат. Бирок, экинчи жагынан алганда, өтө көп маалымат берүү да, өтө аз бергендей эле, жарабайт.

Математика сабагы. Мугалимдин ишин баалоо

Мугалим «Тик бурчтуктун аянты» деген темада сабак өтүүдө. Сабактын жүрүшүндө мугалим окуучуларды окуу китебиндеги эсептерди чыгаруусун өтүнөт.

Сабактын жүрүшүндө мугалим окуучуларды тик бурчтуктун аянтын ооз эки табуусун талап кылат. Ал суроо берип, колун биринчи көтөргөн окуучуну жооп берүүсүнө мүмкүндүк берет. Андан кийин мугалим жооптун туура, туура эместигин текшерет. Окуучулардын жооптору көпчүлүк убакта туура. Суроо-жооп убактысында мугалим класста 26 окуучу болсо да, 3 окуучуну башкалардан көп сурайт.

Сабак убагында мугалим класста ары-бери басып, баардык окуучулар жазуу түрүндөгү тапшарманы аткарып жатышканын көзөмөлдөйт, кээ бир учурларда алардын жазган ишин да текшерет.

Сабактын аягында мугалим баягы 3 окуучу жогорку баа алды деп белгилеп, окуучуларга баа коет.

Суроолор:

- *Баа коюу жана баалоо ушундай жүргүзүлүшү керекпи?*
- *Эгер жок десеңиздер, эмнелер туура эмес?*

Эмнелерди өзгөртүү керек?

Окуучулардын иштеринин жыйынтыктарына талдоо жүргүзүү варианттары

I, II топтор үчүн таратуучу материал

Топтордо иштөө үчүн тапшырма: Маалыматтарды таблицага киргизгиле жана аларга талдоо жүргүзгүлө

Математика сабагынан мугалим 5 суроодон турган текшерүү ишин өткөргөндөн соң, анын жыйынтыгы боюнча сиздин классыңыздагы 32 окуучу төмөнкүдөй баа алды. «1»-2, «2» -5, «3»-9, «4» -11, «5» -3. 2 окуучу сабакка катышкан эмес.

Текшерүү ишинин суроолору боюнча төмөндөгүдөй санда каталар кетирилген:

1. суроо -3
2. суроо -9
3. суроо -0
4. суроо -2
5. суроо -14

Текшерүү ишинин натыйжаларын талдоо

Өткөрүлгөн мөөнөтү: 26 декабрь 2008-жыл

Класс: 4-^б класс

Тема: Аттуу сандар менен болгон амалдар.

Тизме боюнча окуучулардын саны	Текшерүү ишин аткарган окуучулардын саны	Алган баасы				Катасыз аткарылган иштердин саны (сууролор жана тапшырмалардын саны боюнча)				
		«5»	«4»	«3»	«2»	№ 1	№ 2	№ 3	№ 4	№ 5

Мүмкүн болгон кыйынчылыктар	Кыйынчылыктарды чечүүнү көздөгөн кадамдар
•	
•	
•	
•	
•	

Тиркеме 12.10. (2-чи барак)

III, IV топтор үчүн таратуучу материал

Топтордо иштөө үчүн тапшырма: **Маалыматтарга талдоо жүргүзгүлө**

(окуу журналынын үзүндүсү)

Окуучунун аты жөнү											Тема
	29.09	02.10	05.10	09.10	12.10	16.10	19.10	22.10	26.10	29.10	
Асанов Ж.	5	4		кж	2		4	4	3		29.09
Батырова З.	4	3			2	3	кж		2	4	02.10
Гаипова С.	кж	кж	кж	4	4			5	4		05.10
Данияров Э.	3			3	кж						09.10
Жунусов Т.		2	кж		3		4		3		12.10 Текшерүү иши
Каленова Ж.	4	кж			5			5			16.10
Темирова А.			3		4					3	19.10
Саматов Р.	кж	кж			3		кж			4	22.10
Шарипов С.	4				4		5				26.10 өз алдынча иштөө
Юнусова Д.			3		3			4		кж	29.10

Мүмкүн болгон кыйынчылыктар	Кыйынчылыктарды чечүүнү көздөгөн кадамдар
•	
•	
•	
•	
•	

Тиркеме 12.11

“Жазуу жүзүндөгү кайтарым байланыш” темасы боюнча таратуучу материал

Тапшырма: Ишти текшергиле жана баалагыла

Баалоо критерийлери:

1. Эссе 3 бөлүмдөн турушу керек – киришүү, негизги бөлүк, корутунду.
2. Негизги бөлүк “адамзаттын жансызданышы” темасын ачып берүүгө тийиш.
3. Корутунду: Сиздин темага карата мамилеңиз.

1. Грамматикалык каталар жазуу иштерин баалоонун стандарттуу нормаларына ылайык.

Иш эки көрсөткүч боюнча бааланат:

- 1- алгачкы 3 критерийге ылайык,
- 2- грамматика боюнча баалоо нормаларына ылайык.

Эссе

Тема: *Ө.Төлөбековдун “Собол” повестиндеги “адамзаттын жансызданышы”.*

Н.В.Гоголдун “Өлүү жандар” поэмасы – дүйнөлүк адабияттын өтө залкар чыгармасы. Кейипкерлердин – помещиктердин, чиновниктердин, Чичиковдун жандарынын жансызданышынан жазуучу трагедиялуу адамзаттын жансызданышын көрөт. “Өлүү жандардын” сюжети (Чичиковдун помещиктер менен жолугушуусу) адамдын тексизденүүсүнүн мүмкүн болгон деңгээлдери жөнүндө Гоголдун көз карашын чагылдырат. “Биринин артынан бири жүргөн менин каармандарымдын бири экинчисинен уятсызыраак”, - деп белгилеген жазуучу.

Маниловдун образында кыялкеттин, “романтикалуу” бекерпоздун тиби келтирилген. Помещиктин чарбасы толук начарлап бараткан. “Кожоюндун үйү урунттуу жерде, башкача айтканда бардык жагынан шамал уруп турган ачык дөңсөөдө жайгашкан, кыялга эмне деген гана ойлор келбейт...”. Маниловдун кыялы сандырак эмес болучу. “Кээде... ал эгерде үйдүн ичинен жер асты менен жол салып, же көлмө аркылуу таш көпүрө курса кандай гана жакшы болоор эле деп сүйлөп калуучу...”. Гоголь Маниловду эч кандай реалдуу рухий кызыкчылыгы жок көңдөй адам катары көрсөтөт. “Анын кабинетинде дайыма он төртүнчү бетине чөп салынган кандайдыр бир китеп жатуучу, ал аны эки жылдан бери дайыма окуйт. Гоголь таң калтыруучу көркөм күч менен Маниловдун өлүү жанга айланганын, анын жашоо-турмушунун эч кимге кереги жоктугун көрсөтөт. Анын тышкы жагымдуу кейпине рухий көңдөйлүгү

жашырылып турат. Мына ушул сыяктуу сценаларды кезектеги помещиктер менен Чичиковдун бүтүм жасоосун көрсөткөн бардык баптардан таба алабыз.

Мен Гоголдун реализми өзүнө өтө терең психологизмди камтыйт деп ойлойм. Поэма мына ушунусу менен мага кызыктуу.

Сиздин окуучуга берген түшүндүрмөңүз:

Тиркеме 12.12.

Кайтарым байланыш ыкмалары

Топтордо дил баянды текшерүүдөн улам берилген кайтарым байланыштын түрлөрүн карап чыгып, алардын окуучулар үчүн пайдалуулугун аныктагыла

1. Жалпы баа коюу
2. Ар бир критерий, мисалы туура жазуу, грамматика, логика ж.б. боюнча өзүнчө баа коюу жана бир жалпы баа коюу
3. Мугалим бардык каталарды оңдойт жана жалпы баа коет
4. Мугалим ката бар жерлердин алдын сызат же тегеректеп коет, ушул ката менен байланышкан жалпы темага баяндама берет жана окуучулардан аны оңдоону өтүнөт, андан кийин ушул иштин жыйынтыгы боюнча баа коет.
5. Мугалим баа койбойт, бирок окурмандын өңүтүнөн алганда өзүнүн түшүндүрмөлөрүн берет. «Дил баян абдан кызыктуу болуптур. Бирок, ж.б. деп жазган жерлеринен эмнени айткысы келгенин мен аны түшүнө албай койдум».
6. Мугалим дил баяндын биринчи бөлүгүндө гана каталарды белгилөө жана алдын сызуу жолу менен үч маселе (тема) боюнча гана эскертүүлөрдү жазат. Андан кийин ал окуучулардан дил баяндын биринчи бөлүгүндөгү каталарды оңдоону, экинчи бөлүгүнөн ушул сыяктуу каталарды табууну жана аларды оңдоону, ошондой эле өзүнүн дил баянындагы башка каталарды табууга аракеттенүүнү өтүнөт
7. Мугалим окуучуларга алар өз тобунда өзүнүн дил баянын окуп бериши, андан кийин окуучулар мурда аныкталган критерийлерге негизденүү менен баа коюушу керектигин айтат. Окуучулардын эң жогору балл алган иштери андан кийин мугалим тарабынан текшерилет.

Төмөнкү тапшырмалар канчалык алгылыктуу?

Окуучунун үйрөнүмүнүн максаты	Көрсөткүчтөр (индикаторлор)	Баалоого сунушталган тапшырмалардын баяндамасы

	Ишенимдүүбү?	Негиздүүбү?	Кайталап текшерүүгө болобу?	Критерияларга негизделгенби?	Окуучуну пайдалуу маалымат менен камсыз кыла алабы?
1					
2					
3					

ҮЛГҮЛӨР

Окуучунун окуп – үйрөнүү максаттары	Баалоого сунушталган тапшырмалардын баяндамасы	Ишенимдүүбү?	Негиздүүбү?	Кайталап текшерүүгө болобу?	Критерияларга негизделгенби?	Окуучуну пайдалуу маалымат менен камсыз кыла алабы?
1. окуучулар эки үч орундуу санды кошо алышат (386+213=)	Бир нече вариантта жообу бар тест	Жок, окуучулар тапшырманы кокусунан да аткарышы мүмкүн	Ооба	Ооба, тапшырманы окуучулар менен талкууласак болот	Ооба, ал бир критерияга – жооптун тууралыгына – негизделген	Жок, анткени окуучулар жообу туурабы, жокпу, ошону гана биле алышат
2. окуучулар эки үч орундуу санды кошо алышат (386+213=)	Ооз эки тестирилөө	Болушу мүмкүн. эгер окуучу уялчаак болсо. Жоопко таасири болушу мүмкүн	Ооба, бирок оозеки тестирилөө тез жүргүзүлгөндүктөн, тест так жоопко эмес, ылдамдуулукка болуп калышы мүмкүн	Жок	Ооба, ал бир критерияга – жооптун тууралыгына – негизделген	Жок, анткени окуучулар жообу туурабы, жокпу, ошону гана биле алышат
3. окуучулар кыргыз тилинде жөнөкөй суроо түзө алышат	Окуучулар кулак кагыш бар сүйлөмдү окушуп, андан кийин суроосун түзүшөт	Ооба, эгер жетиштүү убакыт берилип, туура кулак кагыш болсо	Ооба, эгер кулак кагыш туура түзүлгөн болсо	Ооба	Болушу мүмкүн, эгер мугалим баалоодо эмнеге көңүл бураарын көрсөтсө	Ооба, анткени мугалим окуучунун ишине жазуу түрүндө комментарий берет
4. окуучулар кыргыз тилинде өзүнүн үйү жөнүндө баяндап бере алышат	Окуучу 2 мүнөттүк сөз сүйлөйт	Ооба	Ооба, анткени бул максатка туура келет	Жок, эгер ал жазуу түрүндө аткарылбаса	Ооба	Ооба, эгер баалоо критерияларга негизделген болсо, мугалим окуучунун ишине пайдалуу комментарий бере алат
5. окуучулар кыргыз тилинде логикалык тапшырманы окуп жана жооп бере алат	Окуучулар тапшырма менен таанышып, жооп жазат	Ооба	Жок, биз жазуу үйрөнүмүн текшерип жатабызбы, же логикалык эсепти чыгаруусунбу?	Ооба	Ооба	Ооба

12- СЕССИЯ. БАШТАЛГЫЧ КЛАССТАРДЫН МУГАЛИМДЕРИНИН ӨЗГӨРҮҮЛӨРДҮ БАШКАРУУ ПЛАНЫ

Өзгөрүүлөрдү башкаруу планы

1. Сиз өзүнүздөрдүн мектебинизде же классыңызда ишке ашырууну каалаган окуучуларды окутуу сапатын жакшыртууну көздөгөн бир өзгөрүүнү сүрөттөнүз. Бул сиздин максатыңыз болмокчу!
2. Бул өзгөрүүнү киргизүү керек экендиги тууралуу кимди ынандыруу керек? (Сиз жалгыз өзүңүз өзгөрүүнү ишке ашыра албайсыз, сизге бөлөк адамдардын жардамы керек болот. Бул адармдардын катарына жетекчилер менен бирге аткаруучулар да кириши керек, себеп дегенде алар жон гана жетекчиликтен коркуу сезиминен улам сапаттуу өзгөрүүнү ишке ашырат деп үмүттөнүп болбойт).
3. Алар сизге өзгөрүүнү ишке ашырууда жардам берүүгө каалоосу пайда болушу үчүн кандай маалыматты алышы керек?
4. Сиз аларды сунушталган өзгөрүү керек экендигине кандай ынандырасыз жана өзгөрүүнү ишке ашыруу планын кантип жүзөгө ашырасыз?
5. Аларга кандай түрткү берүү керек?
 - Кыска-мөөнөттүү
 - Узак мөөнөттүү
6. Бул өзгөрүүлөрдү ишке ашыруу үчүн кандай каражаттар керек?
 - Убакыт – Бул өзгөрүүнү ишке ашыруу үчүн канча убакыт талап кылынат?
 - Эмгек ресурстары- кийинки суроолорго жооп бериңиз
 - Акча каражаттары
 - Жабдуулар
 - Жайланышуу үчүн жер ж.б.
7. Өзгөрүүнү ишке ашыруу боюнча жумуш кандай бөлүштүрүлөт?
 - Жумушту бөлүштүрүүгө ким катышат?
 - Ал адамдардын кезектеги жоопкерчиликтерин эмне кыласыздар?
 - Алардын кезекте аткарып жаткан жоопкерчиликтери эске алындыбы?
8. Сиз өзгөрүү процессин башкарууга ыңгайлуу болгон кадамдарга кандай бөлөсүз?
 - Кандай кадамдарга бөлөсүз?
 - Бул кадамдар кандай ишке ашырылат?
 - Бул ишти качан баштайсыз?
 - Бул ишти качан бүткөрүүнү пландаштырып жатасыз?
- a. Ар бир кадам үчүн ким жооп берет?
9. Эмне туура эмес болуп калышы ыктымал? (коркунучтар)
 - a. Сиз бул коркунучтардын алдын алуу же жеңилдетүү үчүн ишке ашырылуучу стратегияны иштеп чыга аласызбы?
10. Сиз өзүңүз киргизген өзгөрүү ийгиликтүү болгонун же ишке ашпай калганын кандай баалайсыз?
 - a. Ийгиликти баалоодо кандай көрсөткүчтөр колдонулат?
 - b. Өзгөрүүнү ишке ашыруунун кандай баскычтарында сиз ийгиликти баалоону өткөрөсүз?
11. Ийгиликтүү өзгөрүү кандай пайда алып келет?
12. Мындан тышкары сиз мектебинизде кандай өзгөрүүлөрдү киргизүүнү пландаштырып жатасыз? (Жогоруда келтирилген суроолорго кайрадан жооп берүү керек).

Мен мектепте өткөргөн убактымды кандай пайдаланам?

Менин мектебимде сапаттуу өзгөрүүлөрдү киргизүүгө убакыт калабы?

Сиз мектепте аткарган жоопкерчиликтериңизди келтирилген мамычалардын бирине жазыңыз. Эсиңизге тутуңуз: аткарган иштериңиз окуучуларды окутуунун натыйжаларынын сапатын жогорулатууга байланыштуу болсо гана маанилүү болуп эсептелет.

<p>1. Маанилүү жана ыкчам бүтүрүүнү талап кылат (эффективдүү, бирок өзгөрүүнү ишке ашырууда каталарга алып келиши мүмкүн)</p>	<p>3. Ыкчам бүтүрүүнү талап кылам, бирок мааниси төмөн (кризис абалын башкаруу)</p>
<p>2. Маанилүү жана ыкчам бүтүрүүнү талап кылбайт (Пландаштыруу – өзгөрүүнү ишке ашыруу абдан натыйжалуу болчу шарт)</p>	<p>4. мааниси төмөн, ыкчам бүтүрүүнү талап кылбайт (убакыттын текке кетиши)</p>